

STENOGRAFSKE BELEŠKE

SENATA

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 3

BEOGRAD, 1934 GODINE

KNJIGA II

XIV REDOVNI SASTANAK

SENATA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 21-MARTA 1934 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

Pretsednik

Dr. LJUBOMIR TOMAŠIĆ

Potpredsednik

Dr. MIROSLAV PLOJ

Sekretar

Dr. ĐURA KOTUR

Prisutna su sva gospoda Ministri.

POČETAK U 9,10 ČASOVA

SADRŽAJ:

1 — Čitanje i usvojenje zapisnika XIII redovnog sastanka;

2 — Dnevni red: Pretres izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za godinu 1934/35.

Govornici: Izvestilac Miloje Ž. Jovanović, Ministar finansija dr. Milorad Dorđević, dr. Ivan Majstrovic, Pretsednik Ministarskog saveta Nikola Uzunović, Milan Simonović, dr. Fran Novak, dr. Benjamin Superina, Milan Marjanović, Fran Kukuljević-Sakcinski, dr. Vladimir Ravnihar, Petar Teslić, Jeremije Živanović.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Gospodo senatori, otvaram XIV redovni sastanak Senata. — Molim gospodina sekretara da pročita zapisnik zadnjeg našeg sastanka.

Sekretar dr. Đura Kotur čita zapisnik XIII redovnog sastanka.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Ima li ko ka-

kove primedbe ovom i ovako sastavljenom zapisniku? (Nema). Niko se ne javlja, objavljujem da je zapisnik primljen i ovim se overovljuje.

Prelazimo na dnevni red. Na dnevnom redu je: pretres izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za godinu 1934/35. Reč ima izvestilac, senator g. Miloje Jovanović.

Izvestilac Miloje Ž. Jovanović: Gospodo senatori, ja ću vam sada pročitati izveštaj Finansijskog odbora, koji glasi:

SENATU KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

B e o g r a d

Finansijski odbor Senata podnoseći Senatu izveštaj o predlogu budžeta rashoda i prihoda i Finansijskog zakona za 1934/35 godinu, koji su upućeni od Narodne skupštine Senatu na pregled i odobrenje u smislu zakona i državnog Ustava, ima čast izvestiti Senat, da je Finansijski odbor, svestrano proučivši podnete zakonske predloge, odlučio da predloži Senatu, da i predlog budžeta rashoda i prihoda kao i Finansijski zakon za 1934/35 godinu usvoji u celini

i u pojedinostima, onako, kako je od Narodne skupštine primljen.

I

I pored toga što je budžet došao pred Senat dosta dockan da je ostalo malo vremena za proučavanje istog, Finansijski je odbor to kratko vreme nadoknadio intenzivnim radom i sa naročitim naporom te je uspeo da predlog budžeta iscrpno prouči.

Želeti je da Senat za proučavanje budžeta ima više vremena i na ovo obraća pažnju Kraljevskoj vladi.

Rasmatrajući budžet rashoda Finansijski odbor konstatovao je, da je sprovođenje kompresije rashoda, koje je vršeno još u budžetima za 1932/33 i 1933/34 godinu, dosledno produženo i u budžetu za ovu godinu i da su rashodi blagodareći tome svedeni na 10,181.250.798 dinara. To smanjenje, sprovedeno sistematski, dovelo je do smanjenja rashoda u ovome budžetu za 511,607.142 dinara koja se suma ima umanjiti sa onom sumom za koju su povećani rashodi, koji su se morali učiniti (gradnje železnica, invalidske potpore, penzije itd.) a koja suma iznosi 244.531.360 dinara. Prema ovome stvarno smanjenje budžeta iznosi 267.075.781 dinara. Kad se ima u vidu, da su ranije izvršene redukcije u toj meri, da je svako dalje reduciranje izgledalo nemoguće. Finansijski odbor Senata može sa ovom kompresijom rashoda, shvatajući je jedino kao posledicu nužde, da bude zadovoljan. Odbor smatra da kompresije rashoda treba vršiti na takav način, da se vodi računa o naročito važnim ustanovama, kako one ne bi trpele u svojim funkcijama.

Predlog budžeta Opšte državne administracije smanjen je za preko 75 miliona a budžet državnih preduzeća za 190 miliona dinara. Rasmatrajući efekat ovakvog smanjenja, mislimo, da ono neće imati štetnih reperkusija na funkcionisanje državnih preduzeća i državne administracije.

Ukupni rashodi u predloženom budžetu za 1934/35 iznose kod državne administracije 6 milijarde 914, 354.340, a kod državnih privrednih preduzeća ukupno 3.256,896.458 ukupno 10.171.250.778. Ova suma za našu zemljoradničku državu nije mala, no kad se od toga odbiju pomenuti izdaci za državna privredna preduzeća pa se pokazani višak prihoda od istih doda opštim državnim приходima, onda nam se pokazuje jedna suma oko šest i po milijardi dinara ukupnih rashoda, koji padaju na poreske obveznike.

Kada se mogu očekivati ekonomska i finansijska poboljšanja to je neizvesno i zbog toga Finansijski odbor nalazi da su umerena ovlašćenja koja se daju Kraljevskoj vladi za izvođenje sistematske štednje i sređivanje ekonomskih prilika, a u okviru postojećih zakonskih odredaba i uredaba sa zakonskom snagom. Ovo ovlašćenje, dato Vladi daće joj mogućnosti, da sva postavljena pitanja i pojavljene slučajeve u ovoj oblasti može pravilno, pravično i smišljeno rešiti, te i rezultat toga rada na osnovu datih ovlašćenja može imati vrlo korisne posledice u pogledu stvaranja ušteda, uprošćenja administracije i osiguranja budžetske ravnoteže.

II

Finansijski odbor rasmatrajući budžetske prihode konstatuje, da je oko 50% ukupnih budžetskih rashoda predviđeno na podmirenje ličnih izdataka, te kad

se od ostatka od okruglo 52.75% odbije suma, potrebna za anuitetsku službu, ostaje mali deo za materijalne izdatke, koji služe unapređenju narodne prirede, narodnog zdravlja, socijalnih i drugih ustanova koje uslovljavaju napredak i razvitak države i narodnog blagostanja.

Naročito pada u oči, da je budžetska partija za penzije u stalnom porastu. U interesu je naše budžetske politike da se ovoj pojavi stane na put.

Finansijski odbor isto tako nalazi, da je broj od preko 207.000 službenika, zaposlenih u državnoj službi, prema podacima u budžetu za 1934/35 godinu i suviše veliki, i nalazi da se taj broj u toku vremena uprošćenjem državne administracije može znatno smanjiti, estavljajući Kraljevskoj vladi, da ona o ovome razmišlja, i koristeći se datim ovlašćenjima, na tome i radi.

Pojavljuje se pitanje da li se predviđeni rashodi za 1934/35 i u koliko mogu pokriti приходima, koji se predviđaju u sadašnjem budžetu.

Po predlogu budžeta predviđa se na ime prihoda: od neposrednih poreza 2.280.000.000 dinara, od posrednih poreza 2.555.000.000 dinara, od monopola 1.550.000.000 dinara i od viška prihoda od privrednih preduzeća 385.000.000 dinara.

Da li su ovi prihodi dovoljni, da se osigura u nuncij meri pokriće rashoda, i ima li izgleda, da će se isti ostvariti u onoj veličini, koja je u budžetu predviđena?

Od neposrednih poreza za poslednjih 9 meseci prošle godine naplaćeno je oko 1.648.000.000 dinara. Kad toj sumi dodamo 412.000.000 dinara, za koje se može računati da će biti naplaćeni od početka ove godine do konca meseca marta, onda bi se verovatno mogao očekivati jedan efekat od 2.060.000.000 dinara, što bi bilo manje, nego što je u ovogodišnjem budžetu predviđeno. Medutim se sa verovatnoćom može računati, da će se od mnogih poreza, koji su uvedeni zakonom u februaru ove godine kao i od službeničkog poreza 1% dobiti toliki višak, da se može računati, da će neposredni porezi dati onoliko pri-nos, koliki je u budžetu prihoda predviđen.

Isto tako od posrednih poreza naplaćeno je za 9 meseci prošle godine 1.513.000.000 dinara. Ako toj sumi dodamo eventualno, koliko se očekuje za tri meseca ove godine u sumi od 380 miliona dinara, dobićemo okruglu sumu od oko 1.893.000.000 dinara. Pošto u приходima nisu predviđeni prihodi od Državne hipotekarne banke, dalje od imanja Topolovca, Belja, a sem njih, nije uzet u obzir ni prihod od vozarinske takse za pola godine, to s pogledom na prihode, koji će se dobiti u idućoj godini i od novih i povećanih taksa i trošarina na osnovu zakona, votiranih u mesecu februaru, opravdana je pretpostavka da će se ostvariti ona suma, koja je u budžetu prihoda predviđena. Monopolski prihodi na osnovu verovatnosti, moći će u toku godine dati onoliko, na koliko se računa, i koliko je predviđeno. Isto tako kod privrednih preduzeća državnih može se očekivati da će ista dati sumu koja se očekuje. Ovake zaključke možemo izvesti i iz toga što su pomenuti prihodi iz opreznosti predviđeni manje nego što odgovara stvarnim rezultatima primljenih prihoda u prošloj budžetskoj godini.

Prema svemu na pred izloženom Finansijski odbor Senata smatra da će predviđeni prihodi biti i ostvareni, a kako je data Vladi mogućnost da vrši nove opravdane kompresije rashoda, može se zaklju-

čiti, da će biti osigurana budžetska ravnoteža u novoj budžetskoj godini.

Prema izloženom može se sa više pouzdanja gledati na budžetsku ravnotežu nego u minule dve godine.

III

Privredna kriza, koja se manifestuje u ograničenju prometa i trgovine, izvoza i uvoza, smanjenih prihoda i zarada, uticala je nepovoljno na posledne poreze. Taj manjak popunjava se povišenjem neposrednih poreza, taksa, trošarina, carina i monopola.

Kako su se smanjivali prihodi budžetski u toku poslednje tri godine, i u kojoj su veličini isti predviđani u budžetima pokazuje nam sledeća tabela u milionima dinara.

	1931/32	1932/33	1933/34	1934/35
zemljarina	610	456	456	456
kućarina	258	260	270	300
tečevina	220	200	200	320
rentni porezi	62	30	60	60
društveni porez	160	120	120	200
trošarina	803	855	870	860
takse	1245	1230	1230	1045
carine	1488	1100	780	650
monopoli	2420	2319	2035	1550

Kako se vršila kompresija državnih rashoda, u toku pomenutih godina, i koliko su iznosili državni rashodi za te godine pojedinih Ministarstava u milionima dinara, pokazuje sledeća tabela :

Ministarstvo	1931/32	1932/33	1933/34	1934/35
pravde	433	389	358	357
prosvete	859	815	786	793
inostran. poslova	156	137	120	120
unutraš. poslova	644	569	550	543
finansija	401	318	303	296
vojske i mornarice	2595	2132	2000	1943
građevina	279	197	164	165
saobraćaja	177	125	152	201
poljoprivrede	94	54	65	63
trgovine i industrije	71	50	45	44
soc. pol. i nar. zdravlja	229	160	152	148
fizičkog vaspitanja	—	11	15	14

Privredna kriza, koja je zavladała ne samo Evropom već i Amerikom, pa i celim svetom, prenela se i na našu zemlju i pritisla i nju svom svojom težinom. Svi pokušaji, da se putem međunarodnih dogovora dođe do sporazuma za zajedničku saradnju u cilju olakšanja opšte krize, nisu uspeli, i mi se danas nalazimo gotovo u istom položaju u kome smo bili i pre tri godine. Odavno se moglo konstatovati, a sada je to potpuno utvrđeno, da agrarne države pokazuju najveću izdržljivost pod udarima opšte privredne krize, te je i naša država sve do sada pokazala u tome pogledu najveću resistenciju, i nadamo se da ćemo ipak, razume se ne bez velikih teškoća, dočekati vreme ekonomskog i privrednog poboljšanja. Sa zadovoljstvom možemo konstatovati, da su države Male antante došle u najtežnji dodir u cilju sporazuma radi olakšanja teških privrednih prilika, a zaključenje Balkanskog pakta daje nam isto tako opravdane nade, da će i između država na Balkanu doći do privrednog sporazuma, koji bi njima svima u ovom vremenu olakšao tešku situaciju. Da li će i ovih dana zaključeni sporazumi u Rimu između Italije, Austrije i Madar-

ske doprineti ma u koliko olakšanju teške privredne krize država centralne Evrope, sve to zavisi od toga koliko će ova akcija biti slobodna od posebnih političkih tendencija.

Pored svih teškoća u međunarodnom trgovinskom saobraćaju naš trgovinski bilans u prošloj godini pokazuje aktivu. No sama ta okolnost ne potvrđuje i aktivnost bilansa našeg plaćanja, na koju utiču i druge činjenice koje menjaju dobivene rezultate, ali ipak krajnji rezultat našeg bilansa plaćanja nije nepovoljan. Ove rezultate postigli smo po cenu velikih žrtava, jer smo morali forsirano izvoziti svoje proizvode po niskoj ceni radi podmirenja isplata naših obaveza, kao i uvoza.

Naša država čini velike napore da višak svojih agrarnih proizvoda izveze u strane države. Ali danas sve industrijske države u koje smo izvozili podižu svoju agrarnu proizvodnju, usled čega se naš izvoz otežava. Ovo nam očito ukazuje na potrebu preorijentacije naše proizvodnje, koja mora biti takva da po svojoj vrsti, dobrom kvalitetu i potrebama odgovara zahtevima stranih pijaca. O ovoj preorijentaciji razmišljao je i Finansijski odbor i stekao je uverenje da je ona neminovna naša potreba. Finansijski odbor nalazi da su potrebna proučavanja naše privrede u svima pravcima, čemu bi korisno poslužilo i Privredno veće, na koje naš privredni život već dugo vremena čeka.

IV

U toku diskusije u Finansijskom odboru palo je mnogo korisnih primedaba i sugestija, koje su resorni Ministri primili i koje će imati u vidu pri izvršavanju budžeta. Jedna od tih primedaba je, da se u Finansijski zakon ne unose odredbe, koje nemaju neposredne veze sa izvršenjem državnog budžeta, već imaju karakter posebnih zakona i uređaba. Neke od tih primedaba Vlada je opravdala hitnom potrebom.

Uzimajući u pretres pitanje budžeta državnih privrednih ustanova Senat je došao do zaključka, da bi u pogledu režijskih troškova trebalo potražiti mogućnosti da se ovi svedu na znatno manju meru, da bi se postigli što povoljniji rezultati rentabiliteta.

U pogledu rada monopola duvana pale su osnovane primedbe, prema kojima bi trebalo politiku proizvodnje i unovčenja prerade duvana upraviti tako, da bi otuda kako proizvođač tako i država više koristi videli.

U Finansijskom odboru izražena je misao da se u pogledu pronađenih prirasta zemlje katastarskim premerima oporezivanje ovih prirasta podvrgne reviziji. Finansijski odbor nalazi za osnovano da napomene potrebu snižavanja zemljarine, obzirom na pale cene i teško unovčenje zemljoradničkih proizvoda.

V

Finansijski odbor veruje da će unutrašnja konsolidacija države i utvrđivanje jugoslovenskog nacionalnog jedinstva mnogo doprineti i napretku naše privrede i ojačanju državnih finansija. Zato predlaže da se s punim poverenjem primi budžet za 1934/35 koji treba da služi tom zadatku.

Spoljašnja politika, vođena u punoj saglasnosti s našim saveznicima i prijateljima, ispunjena najboljom voljom za mirnu saradnju sa svima narodima, dala je velike rezultate u učvršćivanju Male antante, u potpisivanju Istočnog pakta, u stvaranju Balkan-

skog pakta, koji otvara put za trajan sporazum svih balkanskih naroda. Ta politika ne samo da garantuje sigurnost naše zemlje, nego i našoj privrednoj aktivnosti daje mogućnosti da se razvija u uverenju da je zaštićena od svih iznenađenja.

Finansijski odbor saslušao je sa zadovoljstvom izjave članova Kraljevske vlade o zakonodavnom radu koji se sprema. Isto tako Odbor je stekao uverenje, da Ministarstvo pravde čini ozbiljne napore da se provede konačna unifikacija našeg pravosuđa. Naglašena je od više članova Odbora misao, da bi što skorije donošenje banovinske samouprave poslužilo ne samo sređivanju države, nego i rešavanju finansijskih i privrednih problema.

Budžet Ministarstva vojske i mornarice ide u red onih budžeta koji su opet pretrpeli najveću kompresiju, a u toku poslednjih godina smanjen je toliko da je razmerno manji nego vojni budžet gotovo svih evropskih država. Konstatujući ovo, Finansijski odbor veruje da će naša narodna odbrana i pored ovih žrtava sačuvati neokrnjenu svoju spremu i svoju snagu.

Državni budžet za 1934/35 primljen je u načelu sa svima glasovima osim glasa g. dr. Benjamina Šuperine, koji je ujedno izjavio da glasa za razdele Vrhovne državne uprave, Ministarstva vojske i mornarice i Ministarstva inostranih poslova.

Za izvestioca su određena gospoda Miloje Ž. Jovanović i Ljudevit Gaj.

Beograd, 20 marta 1934 godine

Sekretar,
Svet. Tomić, s. r.

Pretsednik,
Inž. Daka Popović, s. r.

Članovi:

Mil. Ž. Jovanović, s. r.

Jovan Banjanin, s. r.

Dr. Ivan Majstrovčić, s. r.

Dr. Sava Ljubibratić, s. r.

Spira Hardži-Ristić, s. r.

Milan Marjanović, s. r.

Ljudevit Gaj, s. r.

Jovan Altiparmaković, s. r.

Dr. Vladimir Ravnihar, s. r.

Dr. Bogdan Gavrilović, s. r.

Gospodo, ovim je svršeno sa čitanjem izveštaja. Sada molim da mi dozvolite da kažem još nekoliko reči, koje stoje ne toliko u vezi sa ovim izveštajem Finansijskog odbora, koji je potpuno jasan i precizan, nego koje dodiruju jednu drugu stvar, za koju sam smatrao da treba da o njoj govorim, jer ona postavlja izvesne stvari na svoje mesto i određuje tačno funkcije i ulogu Senata onako, kako je on danas u praksi i kako treba da bude.

Ovo je, gospodo senatori, po treći put, i ja sam u prve dve godine govorio sa ovoga mesta kao govornik o predlogu budžeta, a danas govorim kao izvestilac i sada hoću po dužnosti kao izvestilac da pratim sa nekoliko reči i ovaj izveštaj o predlogu budžeta 1934/35, koji je primila i usvojila Narodna skupština, kojom ću prilikom u glavnom da bacim jedan pogled na rad i ulogu Senata u donošenju državnog budžeta i drugih zakona.

Ja sam Vam, gospodo, pročitao izveštaj Finansijskog odbora, koji je u glavnim potezima obeležio našu budžetsku politiku i ukazao na sve one pojedinosti koje karakterišu naš sadašnji budžet i Finan-

sijski zakon, koji su sklopljeni pod izvanrednim i teškim privrednim i finansijskim prilikama.

U izveštaju mi smo konstatovali, da smo dobili od Narodne skupštine predlog budžeta tek u polovini meseca marta t. j. 14 marta i prema tome ostalo nam je nepunih 16 dana, da o njemu pretresamo i rešavamo, i da se taj predlog svestrano pretrese. Jer ovako kasno donošenje budžeta ne daje apsolutno Senatu ni u kojem slučaju mogućnosti da u predlogu učini neke izmene, koje bi se ukazale kao opravdane i potrebne, jer ako bi se to ma i iz razloga najveće opravdanosti i umerenosti uradilo i budžet vraćao Narodnoj skupštini, on ne bi mogao biti na vreme izglasan, i onda bi morali doći do finansiranja sa finansijskim dvanaestinama, što ima svojih nezgoda po državne finansije i finansijsku administraciju, a sem toga da bi to dobili, morali bi imati zakon i ovlašćenje da bi se moglo budžetirati na osnovu dvanaestina.

Zato smo se mi i ranije u glavnom ograničavali, pa to i sada ovom prilikom činimo, samo na izlaganje kritike budžeta, Vladine politike i rada pojedinih Ministara, iznoseći uz to naša deziderata za potrebne korekture, pošto se, gospodo, naš Finansijski odbor i ranije kao i sada odlučio da predloži Senatu da predloge budžeta i Finansijskog zakona primi u celini bez ikakvih izmena i korektura.

Gospodo, prirodna je stvar da su i Finansijski odbor predlažući i plenum Senata primajući ove predloge, to radili u punom poverenju prema Kraljevskoj vladi, koja je uživala poverenje i Krune i oba dela zakonodavnog tela: Narodne skupštine i Senata. Na taj način se ovakav naš rad dao potpuno politički opravdati.

Ali, gospodo, ovde ne mogu odlučivati samo i isključivo politički momenti, kao što je na pr. poverenje prema Vladi, čije je predloge i Narodna skupština usvojila te ih mi tako u saglasnosti donete imamo da rasmatramo, ocenjujemo, pa onda da ih primamo, menjamo ili odbijamo.

Postoje i drugi momenti o kojima Senat treba i mora da vodi računa, svestan svoje visoke uloge u državi i parlamentarnom životu i svoje odgovornosti pred narodom i istorijom. Kad ti momenti nastupe Senat ne može i ne sme primiti sve ono, što mu Vlada i Skupština predlože, već prelazeći preko sviju obzira ima da zauzme odlučan stav i upotrebi svoje ustavno pravo, ne vodeći računa da li će to odvesti do budžetiranja sa dvanaestinama.

Koji bi bili ti momenti ?

Jedan takav momenat bi bio na pr. kada bi nam izbori dali jednu tako sastavljenu Narodnu skupštinu i kao rezultat iste jednu takvu vladu, koja bi pokazala težnju da zakonodavnim i administrativnim putem, vođena demagogijom ili drugim obzirima, udara na postojeće dobre zakone i ustanove, na zakonska stečena prava građana ili na osnove današnjega društvenoga poretka i državnoga uređenja u žurbi i jurenju za reformama, čija je korisnost po opšte interese i državu pod velikim znakom pitanja, dok su postojeće ustanove i zakoni u toku dugog vremena pokazali i utvrdili i svoju korisnost i opravdanost svoga postojanja i održanja.

Tu bi Senat morao ustati u odbranu tih dobrih ustanova i zakona i energično suzbiti svaki pokušaj uperen protivu njih od strane modernista i pre-nagljenih reformista.

U tim slučajevima dolazi do sudara i sukoba iz-

među Narodne skupštine i Senata, koji se sukobi likvidiraju u raznim državama na jedan ili drugi način, prema situaciji i ustavnim normama, bilo intervencijom i odlukom Vladaoca ili novim izborima i apelom na narod.

Ovakvi grubi sukobi između Narodne skupštine i Senata za sada se kod nas ne mogu očekivati, jer su i Senat i Narodna skupština u ogromnoj većini sastavljeni iz pretstavnika iste političke grupe, izabranih na jednom istom političkom programu, što isključuje u ovom momentu njihova osnovna politička razmišljanja.

Ali, gospodo, mogu nastupiti i drugi momenti izvan gornjih političkih, preko kojih Senat ne bi trebao i ne bi smeo da prede, i da prosto bez korekture usvoji bilo predlog budžeta i Finansijskog zakona, bilo druge zakonske predloge, upućene mu od strane Narodne skupštine. To su slučajevi, gde su učinjene očigledne omaške i pogreške pri donošenju zakona, gde je npr. propušteno, da se u Narodnoj skupštini i njenim odborima nešto učini i izvrši, te to može imati štetnih posledica po državu ili pojedince; ili slučajevi, gde bi se u Senatu saznalo za izvesne činjenice, za koje se pri rešavanju u Narodnoj skupštini ili nije znalo, ili se slučajno nisu uzele u obzir, ili su Narodna skupština i njeni odbori stajali pri rešavanju pod izvesnim sugestijama, namerno i zlomanierno postavljenim u cilju da se Skupština zavede pri rešavanju sa pravoga puta i navede na pogrešna i rdava rešenja. Mi smo imali ovakvih slučajeva, kao što je bio slučaj sa agrarom u Bosni.

Naročito su se ovakvi slučajevi mogli pojaviti u Finansijskom zakonu, gde se amandmani više puta, kao što nam je iz ranije skupštinske prakse poznato, i nisu sprovodili kroz Finansijski odbor, no su se ubacivali u zakon ponekad u poslednjem momentu. Dešavalo se je da se u objavljenom Finansijskom zakonu pojavio neki amandman, za koji niko nije znao, kako je do njega došlo, ko ga je podneo, i da je i kad uopšte usvojen. Isto tako se po nekada u brzini primala po neka odredba u finansijskom zakonu, kojom se menjala ili obustavljala važnost čitavog niza pojedinih odredaba raznih zakona, koji su u važnosti, i na mesto njih stavljalo nešto na brzu ruku smišljeno i stilizovano, što je u svojoj primeni često moglo da izazove razne pravne, socijalne i administrativne poremećaje i nezgode, skopčane sa mnogim rdavim posledicama.

Takvih slučajeva nezgodnih odredaba u predlozima zakona bilo je kod nas i mi smo ih, kada smo ih uočili, ispravljali, vraćajući predloge zakona Narodnoj skupštini, ili skrećući na njih pažnju u izveštajima naših senatskih odbora. Poznato je, da je Senat vratio Narodnoj skupštini predlog Zakona o suzbijanju skupoće zbog nekih njegovih odredaba, i tom prilikom oglasio kartele kao nedozvoljene radnje i predvideo za njih kaznu, koji predlog Vlada nije više ni iznosila pred Narodnu skupštinu. Isto tako je bio slučaj i sa Zakonom o državnoj trošarini, koji je vraćen Narodnoj skupštini sa dopunom odredbe o obaveznom mešanju benzina i alkohola, koji je predlog od Narodne skupštine usvojen.

Najčešće pak, naročito pri rešavanju budžeta, mi smo prelazili preko toga, pošto su to bile male, sitne omaške, ne hoteli da primimo na sebe odgovornost za to što budžet i Finansijski zakon ne bi bili na vreme gotovi, te bi Ministar finansija mogao da dode u nezgodan položaj da mora budžetirati sa dvana-

stinama, ili što bi bilo još gore i opasnije, da bi nas 1 aprila mogao dočekati i bez budžeta i bez zakonskog ovlašćenja za finansiranje sa dvanaestinama, te bi došli u ex lex stanje sa svima njegovim opasnim posledicama.

Najveće nezgode stvaralo je Senatu to, što su mu često podnošeni hitni zakonski predlozi, čiji je postupak rešavanja takav, da isključuje mogućnost pravilnog i svestranog proučavanja, jer ograničava na najmanju meru diskusiju u plenumu Senata i većinom ceo se rad svodi na rad u senatskom odboru. Takvih zakonskih predloga, oglašanih za hitne, a koji u stvari po svojoj prirodi nisu bili hitni, sve je manje i možemo biti zadovoljni, što ih Senat u poslednje vreme nije dobijao i što se traženje hitnosti ograničilo danas najviše na razne međunarodne konvencije, o kojima se može u plenumu debatovati, no koje se ne mogu menjati, već se moraju u celini ili primiti ili odbaciti.

Doklegod se, gospodo senatori, ne desi ništa rdavo, doklegod se ne prokrade slučajno u skupštinskim predlozima neka pogreška, koja bi mogla da izazove kakve štete za državu ili bi dala mogućnosti kakvim zloupotrebama, Senat može biti miran, jer on nije stvoren kao jedna inat-ustanova kojoj je dužnost da ne prima i da odbacuje dobre i korisne predloge, koji su mu učinjeni od Vlade i Narodne skupštine. Ali kad nastupe takvi slučajevi, kao što su se već pojavljivali, da se nešto rdavo prokrade u skupštinskim rešenjima, pa to Senat iz ovih ili onih razloga ne primeti i ne popravi, ili primeti no ne hoteli da primi odgovornost zbog odugovlačenja donošenja dotičnog zakona, nastupa za nas jedna veoma nezgodna situacija i teška moralna odgovornost zbog toga, što nismo popravili ono što je očigledno bilo u našoj mogućnosti da popravimo.

Vi znate, gospodo, da smo svi željno očekivali da dobijemo opšte zakonodavstvo u svim oblastima naše države umesto mnogobrojnih raznih zakona, koji su vladali na pojedinim delovima naše teritorije, te smo se zato obradovali i donošenju Zakona o radnjama, koji je bio opšti i kao takav trebao da se primeni na sve oblasti naše države. Međutim nekome se zainteresovanome prohtelo da u Narodnoj skupštini predloži pa neprimećeno i ubaci jedan amandman u Finansijski zakon, po kome se izuzetno od Zakona o radnjama vraća za oblast Srbije ponovna važnost Zakona o seoskim dućanima. Mi smo u Senatu ovo primetili, a ipak primili bez rezerve i ne pitajući kakva je potreba izazvala, da se jedinstveno Zakonodavstvo o radnjama ruši ponovo ovim amandmanom. I tako se u Srbiji i dalje primenjuje Zakon o seoskim dućanima, koji je bio nesrećan i koji nikad nije bio dobar i prema tome to je bila kao neka kazna za ovaj naš narod. Ako je taj Zakon dobar i koristan, trebalo ga je učiniti opštim i primeniti na celu državu, a ne samo na Srbiju, a ako nije bio dobar i savremen, nije bilo apsolutno nikakvog razloga i nije trebalo ni narod u Srbiji ponovnim uvođenjem u život ovoga Zakona kašnjavati.

Gospodo, sada se to popravija posle jednogodišnjeg važenja istog Zakona, o čemu je predlog podnet od strane Narodne skupštine bez ikakve motivacije i opravdanja, pa ga je, iako je bio takav, primajući budžet, usvojio i Senat. Sada se postavlja pitanje da li je Senat zbog ovog trebao rizikovati, da Finansijski zakon vraća Narodnoj skupštini sa primedbama, te da zemlju u Ministra finansija dovede u teško i

opasno ex lex stanje, a do toga bi moralo doći, jer je u momentu kad je ta odredba bila na dnevnom redu u Senatu, ostajalo do 1 aprila svega nekoliko dana, i nesumnjivo je da je Senat pravilno postupio.

Gospodo, prilikom poslednjih izmena Zakona o taksama ja sam sa kolegom g. Tomićem u Finansijskom odboru Senata skrenuo pažnju na to, da je novi predloženi način naplate školarine skroz nepravičan i neopravdan i tražili smo da se zadrži stara odredba sa izvesnim ublaženjima i da se ni u kom slučaju ne sme ostaviti, da podjednako plaćaju školarinu i najimućniji i puki siromasi. Ovo se naše gledište nije primilo, iako je to bilo umereno, iako je ovo bila izmena Zakona te bi celom procedurom oko povraćanja Zakona Narodnoj skupštini bilo odloženo donošenje ovog Zakona za 4 ili 5 dana, od čega niko ne bi imao nikakve štete. Sačeka pak, kad su studenti, uvidajući očiglednu nepravdu u plaćanju školarine, zapretili štrajkom, obustavila je Vlada primenu toga člana, pa je sada u Finansijskom zakonu usvojila opravdanost onoga istoga mišljenja, koje smo mi izneli u Finansijskom odboru Senata i popravila je pogrešku i nepravdu, koja je bila Zakonom učinjena. Zašto ovu popravku nismo učinili još u Senatu? Zašto da se bez nužde i potrebe ubija prestiž Senata, a i prestiž Vlade i njenog autoriteta pred zahtevima studenata? Ove smo neprijatnosti mogli uštedeti i sebi i Vladi.

Gospodo senatori, u celoj zemlji izazvali su strahoviti revolt događaji sa otkupom beglučkih nekretnina u Bosni. Napravljena je jedna strahovita afera, pa je čak tvrđeno, da izvesne odredbe Zakona i to baš one na osnovu kojih je omogućeno vršenje tih zloupotreba nisu ni prošle kroz Odbor, već da ih je jedan narodni poslanik, koji se sam proglasio izvestiocem, proturio u Zakon van odborske sednice prilikom pretresa u plenumu. Mi smo u Senatu taj Zakon usvojili bez izmena, kako ga je Skupština donela, a da smo ga, gospodo senatori, proučavali, rešeni da ga u opravdanom slučaju vratimo ponova Narodnoj skupštini došli bismo možda do zaključka da se izvesne njegove odredbe ne mogu primiti bez štete po državu, vratili bismo ga, i Narodna skupština bi došla do mogućnosti da donese ispravke i spreči zloupotrebe koje su doznije počinjene.

No i cvde je preovladalo mišljenje da je Zakon hitan i da njegovo donošenje ne trpi odlaganja, pa nas je i g. Ministar poljoprivrede ubedivao da ga treba primiti kakav je podnesen, ne znajući ni on sam kakve su sve zamke u tome Zakonu spremljene državi od nesavesnih ljudi.

Eto, gospodo, kakve se sve stvari pojavljuju u radu Senata, i on ih rešava onako kako je najbolje moguće, vodeći računa o velikim državnim interesima i izbegavajući sukobe sa Narodnom skupštinom bez ozbiljne nužde i potrebe, koji sukobi mogu dovesti do nezgodnih odnosa u radu zakonodavnog tela.

Nema nijednog budžeta rashoda i prihoda ni Finansijskog zakona u kome ne bi bilo ništa čemu se ne bi mogle praviti zamerke, po nekad možda i ozbiljne, ali Senat mora biti daleko od toga da sve te male uzroke uzima kao povod za neprimanje budžetskog predloga i njegovo vraćanje Narodnoj skupštini sve dotle, dokle ima poverenja u Vladu, koja je budžet podnela, i dokle se ima uverenja da će se naći i drugog puta i načina da se male omaške i pogreške poprave u toku budžetskog izvršenja, što će uvek moći biti slučaj ako su odnosi između Vlade i Parlamenta takvi da je Vlada voljna da primi sugere-

stije od Parlamenta za potrebne korekture.

Vlada ima načina da omaške i pogreške ukazane joj u izveštaju Finansijskog odbora Senata popravi bilo donešenjem jednoga zakona u tome cilju, bilo administrativnim putem: uredbama i pravilnicima, gde bi to bilo moguće, ili najzad u koliko se tiče nekih ovlašćenja, njihovim izvršenjem ili neizvršenjem u celini ili u pojedinostima prema onome što se čulo ili osetilo da se želi.

Pri donošenju zakona Senat ima mnogo više vremena i mogućnosti da vrši potrebne korekture, te će se za to manje pojavljivati i pogreške, od kojih bi mogle nastupiti ma kakve štetne posledice.

Senat je, gospodo, nova ustanova. On postoji kod nas od pre dve godine te nema svoje tradicije i praktiku. On svoju praksu tek sada počinje izgrađivati, pa zato njegova rešenja mogu biti po nekad i kolebljiva.

No jedno je što se nikako ne sme izgubiti iz vida, a to je: zašto je ustanovljen Senat i kakav je bio cilj njegovog ustanovljenja?

Pre donešenja sadašnjeg Ustava, za vreme režima od 6 januara, mi smo imali jedan neustavni režim koji je došao posle ukidanja Vidovdanskog Ustava, u kome nije postojao Senat.

Sadašnji Ustav nije diktirala Vladaocu neka pobeđona narodna revolucija, već je on delo Njegove smišljene odluke i dobre namere da da zemlji Ustav. To je „darovani“ Ustav, kako se to kod nas obično kaže. Pa kad je tako, i kad je tim Ustavom uveden i Senat, postavlja se pitanje: zašto je Senat uveden i kakav mu je cilj namenjen?

On je uveden kao jedna velika kautela za čuvanje dobrog reda, dobrih zakona i dobrih ustanova u državi, koje su se kao takve pokazale za vreme dužega trajanja u praksi.

U tome cilju Senat se mora protivstaviti svakoj onoj vladi i Skupštini, koje budu pokušavale da te dobre stvari ruše i ukidaju, kao što smo to ranije napomenuli.

Senat ima vrlo delikatnu ulogu, da otklanja od Vladaoca one teške i nezahvalne uloge i funkcije, koje bi morale pasti na Njega, kad ne bi bilo ustanove Senata.

U tome slučaju Vladaoc lično morao bi da dolazi u sukob sa Skupštinom, što bi imalo za posledicu od Njegove strane odbijanje potpisivanja donekih zakona i ponavljanje raspuštanje Parlamenta sa svima nezgodnim posledicama produženja borbe između Vladaoca i naroda, koje bi se mogle pojaviti, a koje se i u interesu Vladaoca i u interesu zemlje ne mogu želiti.

Ima ljudi koji ne shvataju delikatnu ulogu Senata, i hteli bi da vide češće slučajeve odbijanja ili izmena skupštinskih predloga od strane Senata čestito samo na osnovu svoga ličnog mišljenja da nešto nije dobro, i da bi Senat trebao da to menja ne znajući sve posledice, koje time izazvani sukobi između Senata i Skupštine mogu izazvati.

Oni kritikuju naš rad u mnogim slučajevima, gledaju u njemu našu slabost, oskudicu energije i nemanje dovoljno odvažnosti za primanje borbe, za koju oni lajički smatraju da je umerena.

Mi se na ljude sa takvim pogledima na Senat i njegov rad nećemo obzirati, i gledaćemo da čuvajuji surevnjivo pravo Senata u vršenju dužnosti koje su mu namenjene, radimo svoj posao onako, kako najbolje odgovara interesima zemlje i naroda, ot-

klanjajući najpažljivije sve ono, što bi moglo izazvati sukobe između Narodne skupštine i Senata bez velikih, opravdanih i neotklonjivih uzroka.

Bude li pak nastupila potreba, da Senat u odbrani državnih tekovina, dobrih zakona i ustanova ude u svoju punu ulogu, neka svi budu uvjereni, da će o čvrsto i nepokolebljivo stojati na svojoj poziciji i vršiti svoju dužnost do kraja.

Završujući ovim ja molim Senat da primi ovaj izveštaj Finansijskog odbora, koji predlaže da se budžet prihoda i rashoda za 1934/35 zajedno sa Finansijskim zakonom primi i u načelu i pojednostima, kako je to predložila Narodna skupština.

Pretprednik dr. Ljubomir Tomašić: Otvaram načelnu diskusiju po ovome predmetu. Reč ima g. Ministar finansija.

Министар финансија др. Милорад Ђорђевић: Господо сенатори, Краљевска влада поднела је у уставном року 19 новембра 1933 године предлог буџета за 1934/35 годину у укупном износу од 10.171.000.000.— динара у округлој цифри. Толики предлог буџета изишао је из Народне скупштине непромењен. Допустите да нагласим, да је та околност поновљена по други пут. Иста је судбина била и са предлогом буџета за 1933/34 годину: тај буџетски предлог, поднет у суми 10.437.000.000 динара, дошао је пред Сенат без икаквих промена како у погледу глобалне цифре, тако и у погледу узутрашње репартиције кредита у самоме буџету.

Основне директиве којима се Краљевска влада руководила при изради и овога буџета, као и предлога буџета за 1933/34 годину и 1932/33 годину, биле су да се на једној страни буџетом омогући, и ако у смањеном и скромнијем обиму, нормално функционисање државног апарата, а на другој страни да се средства за подмирење државних потреба доведу до крајњих граница могућности у склад, са платежном моћи народа: простије речено, радећи свој предлог буџета, Влада је у погледу расхода спроводила одлучну политику штедње, а у погледу прихода Влада је тежила да њена предвиђања буду до крајњих граница могућности реална т. ј. да се унесу оне цифре за које се унапред могао утврдити максималан проценат вероватноће уношења у државну касу.

Није се имало ништа изменити зато, што је тај буџетски предлог у ствари само природно продужење, логички наставак једне финансијске политике, која се у нашој земљи непромењено и доследно води већ годинама.

Иако наставак једне исте финансијске политике, овај последњи предлог буџета садржи у себи ипак неколике карактеристике које га чине, ако не интересантнијим, а оно исто толико интересантним колико и два претходна предлога буџета. Истина је, господо, да се у овом предлогу буџета није могао цифарно показати онолики напор штедње у рестрикцијама расхода колики је био показан у два буџетска предлога која су му претходила. Ви ћете се сетити да је наш предлог буџета за 1932/33 садржао смањење расхода према претходном буџету за 2.870.000.000 динара, узимајући у обзир све оне нужне корекције на једној и другој страни; затим наш предлог буџета за годину 1933/34, који сада важи као буџет, показивао је цифарно смањење, према претходном буџету, за 885 милиона динара.

Овога пута смањење између буџета за годину 1934/35 и буџета за 1933/34 не изражава се, савсим природно, у толикој разлици. Није то било могуће зато, што се у рестрикцијама расхода није могла прећи она неминовна граница, која обележава висину и најскромније одмерених потреба за државу и њен апарат. Па ипак, стварно смањење, стваран напор који је учињен при изради овог буџетског предлога — доследно оним основним директивама од којих је влада полазила при изради буџета, — приказује се у замашној цифри која износи 511 милиона динара. За толико су сви буџетски раздели смањени према одобреним кредитима за буџет 1933/34 год. Истина — и тим умањујемо нашу заслугу, ако о заслуги уопште може бити говора — највећи део од тога смањења долази на расходе државних дугова. Само ту се показује смањење од 235 милиона динара, и то је смањење у крајњој линији резултат постигнутих аранжмана са иностраним повериоцима у погледу ануитетске службе о нашим консолидованим зајмовима. Те уштеде ипак не тангирају гажирани државне дугове. Ту се ануитетска служба врши у пуном износу а олакшице се сведе само на ограничења плаћања у страним девизама.

Уштеда је спроведена код негажираних државних дугова; где је то по склопљеним аранжманима и природи дугова било могуће учинити. Даље рестрикције, до укупне суме од 511 милиона динара, вршене су код свих буџетских раздела, као што сте имали прилике да видите приликом штампања упоредног прегледа прихода и расхода за предлог буџета за 1934/35 годину. Нажалост та укупна цифра је морала бити смањена извесним аутоматским повећањима, која су морала бити учета у предлог буџета за 1934/35 год., да би буџет био реалан. Да би се та повећања омогућила, вршени су расходи у износу који одговара фактичким потребама. Подвучено је већ у извештају Вашег Финansiјског одбора да се та аутоматска повећања и суме укупног смањења од 511 милиона динара односе у првом реду на раздео буџета пензија и инвалидских потпора, где се показало повећање од 185 милиона динара; на другом месту на разделу Министарства саобраћаја, где се показало повећање од нешто преко 50 милиона динара, у следству уговора закључених за довршење жељезничких прута; мања повећања учињена су у буџетском разделу Министарства просвете, а незнатна — од неколико стотина хиљада динара — у разделу Министарства грађевина. У свим осталим разделима буџета извршена су смањења. Највеће је оно у буџетском разделу Министарства војске и морнарице и оно износи 57 милиона динара. — У одговарајућем размеру извршено је смањење расхода и у другом делу нашега буџета — у буџету државних привредних предузећа. Цифарно та се повећања код буџета привредних предузећа изражавају у већој мери него код буџета опште државне администрације, рачунајући, разуме се, са аутоматским повећањима, о којима сам говорио малочас. Према томе, с обзиром на та повећања која су апсорбовала великим делом она смањења извршена на целој линији нашег буџета, ефективно смањење које се показује у штампаном предлогу буџета износи 267 милиона динара. И то смањење распоређено је тако, да износи 70 милиона у буџету опште државне

администрације, а 191 милион у буџету државних привредних предузећа.

Што се тиче прихода предлога буџета за 1934/35 год., извршене су значајне промене у самој структури: најзначајнија је промена код непосредних пореза. Ту је предложена сума за 1934/35 год. од 2 милијарде и 280 милиона динара, док је по буџету за 1933/34 год. она била милијарду 808 милиона динара. Разлика је дакле 472 милиона динара.

И та тако велика цифра, која показује разлику између једног и другог буџета у погледу предвиђања наплате непосредних пореза, тешко би се могла објаснити, имајући у виду опште привредне тешкоће, са којима се земља бори, кад се не би дало објашњење, да и цифра, која је предвиђена у буџету за 1933/34 годину од једне милијарде осам сто осам милиона динара није била у неку руку потцењена, јер су стварни резултати наплате у току протеклих десет, можемо рећи и једанаест месеци текуће буџетске године показали, да се од непосредних пореза може добити више.

Према подацима о наплати непосредних пореза у 1933/34 години, који су до сада сређени и прокињени, несумњиво је, да ће укупни износ наплаћених непосредних пореза од првог априла 1933 до конца марта 1934 досегнути суму од две милијарде сто милиона динара.

Међутим ми смо, да би наплату непосредних пореза учинили ефикаснијом, да би расподелу оптерећења код непосредних пореза учинили праведнијом и сносљивијом за све редове пореских обвезника, — донели пре буџета неколико фискалних мера, и као резултат тих фискалних мера треба да се јави у новом предлогу буџета једно повећање ефекта од непосредних пореза у суми од најмање две стотине милиона динара.

Ако рачунамо две милијарде и сто милиона наплату у текућој буџетској години, ако рачунамо на повећање ефекта у следству донетих законодавних мера, могли бисмо предвиђати две милијарде и три стотине милиона. Ми смо се зауставили на цифри од две милијарде и две стотине милиона, а оних осамдесет милиона рачунамо да ће доћи у државну касу од оног ванредног доприноса, који је предвиђен у чл. 17 предлога Финансијског закона за 1934/35 годину у висини од 1% бруто припадности свих државних, самоуправних и приватних службеника.

За ову цифру, господо, можемо — мислим — скоро са апсолутном сигурношћу тврдити, да је реална и да ће бити унета у државну касу у току наредне буџетске године.

У другом правцу извршена је промена при саставу буџета за 1934/35 годину код посредних пореза. Ту је — као што је наглашено и у извештају нашег Финансијског одбора — извршено једно значајно смањење од тристо тридесетпет милиона динара, које се репартира на трошарину, таксе и царину. Смањење је извршено у границама подбацивања прихода од тих фискалних извора, које је запажено у току извршења буџета за 1933/34.

Код монопола предложена сума одговара такође наплаћеним сумама у току 1933/34 године.

Код вишкова прихода државних привредних предузећа, који се — као што вам је познато, —

пребацује у буџет опште државне администрације, да послуже подмирењу потреба, садржаних у томе делу нашег буџета, извршено је такође једно значајно смањење од 145 милиона динара.

Смањење се односи у главном на вишак прихода наших саобраћајних установа. Буџет Министарства саобраћаја у односу према Министарству финансија састављен је овога пута тако, да се као вишак прихода предвиђа само оно што је потребно, да би се из саобраћајних прихода покрили расходи врховне саобраћајне администрације — Министарства. Извајени су чак и расходи за грађење нових железница и ти расходи би имали у току буџетске 1934/35 године да буду извршени на терет општих државних прихода.

Незнатна је промена код последњег раздела наших буџетских прихода, код »разних прихода«, где је такође предвиђено неких дваестак милиона мање, него што је било предвиђено за текућу буџетску годину.

Све у свему, буџет за 1934/35 годину приказује се несумњиво са бољим лицем, ако тако могу рећи, него што је случај и са једним од наших претходних буџета. И у погледу расхода и у погледу прихода тежња да предлог буџета буде истински и искрено реалан доведена је, мислим, приближно до краја. Да ли ће тај предлог буџета у ствари у току извршења оправдати ове наде и тежњу с којом је он рађен, данас је, разуме се, врло тешко рећи. При изради тога буџетског предлога ми смо се равњали према привредним приликама, које су у томе моменту постојале. Те привредне прилике нису биле лошије сигурно него што су биле прилике у времену израде данашњег буџета. Елементи, који по статистици служе за процену коњунктуе у нашој па и у међународној привредној ситуацији, показивали су и показују да се у погледу привредне кризе прешла она најнижа тачка, да се дошло до једног периода који ипак значи неко олакшање, ако бисмо, опрезности ради, избегавали да говоримо о побољшању. Ми смо, међутим, радећи овај предлог буџета, полазили од те основне поставке: да се не смемо заваравати никаквим надама, да морамо са највећом пажњом и озбиљношћу оцењивати ситуацију, одмеравају платежну моћ нашега народа, а следствено томе и у одмеравању висине буџета ићи чак на ниже и не задржавати се ни на оној висини, у којој је био одобрен буџет за текућу буџетску годину. Зато је при изради овога буџетског предлога полазна тачка била, да предлог буџета за 1934/35 годину не може ни у ком случају бити већи од текућег буџета, да може бити само мањи. У томе се, мислим, прилично успело.

Висина једног буџетског предлога интересантна је нарочито због висине фискалног оптерећења које тај предлог садржи.

Ви знате, господо, тема је већ прилично стара и већ се у прилично махова понавља у овој кући, да се од укупне цифре од 10.171.000.000 динара све не може сматрати као фискално оптерећење. На фискално оптерећење долазе само приходи садржани у првом делу нашег буџета т. ј. непосредни и посредни порези; монопол, један део разних прихода, чак ни вишкови прихода државних привредних предузећа, који у природи ствари претстављају само легитимну зараду, која је до-

пуштена у сваком комерцијалном пословању, па и у пословању државних предузећа, не улазе у састав укупне суме, која претставља фискално оптерећење у нашој земљи.

Тако гледајући на ствар, од укупне цифре од 6.914.000.000 колико износи наш буџет опште државне администрације и одбивши од тога 385 милиона колико претстављају вишкови прихода државних предузећа, стварно фискално оптерећење по предлогу буџета за 1934/35 годину износило би 6.529.000.000 или на главу становника 466 динара. Апсолутно посматрано и околико оптерећење по глави становника нема никаквог смисла; оно има смисла само кад се упореди са укупним националним дохотком. Можемо сматрати, ако је наш национални доходак, рачунат према ценама од 1926 год., био 86 милијарди динара, данас је свакако сведен на 30 до 35 милијарди динара. Та се цифра, узета озбиљно у рачун, никако не би могла премашити, и рачунајући према тој цифри тако смањени национални доходак, ипак оптерећење од 466 динара по глави становника претставља — остављајући по страни само Бугарску, Турску и Грчку — најмање фискално оптерећење у Европи, знатно мање чак и кад се упореди са земљама, које по својем општем економском положају не стоје далеко изнад Југославије. Оно је знатно мање него у Мађарској, где прелази 1200 динара по глави становника, још мање него у Чехословачкој где досеже 1500 динара, знатно мање од Италије, у којој је оптерећење 1980 динара по глави становника, а да га не упоређујем са Француском, где оно досеже близу 2 и по хиљаде динара, са Немачком, где је нешто мање него у Италији, и са Енглеском, где прелази 3 и по хиљаде динара по глави становника.

То је, господо, јасно и када се наши буџети упореде у основним, главним цифрама са буџетима других земаља. Са буџетом од 10.171.000.000 динара Југославија има релативно најмањи буџет у Европи. Он је знатно мањи од Мађарског буџета, који износи 14 милијарди динара, од румунског, који прелази нешто преко 15 милијарди динара, од аустријског који износи 23 милијарде динара, од пољског који има укупно расхода од 27 милијарди динара, од Чехословачког чији буџет износи 37 милијарди динара, а да и не говорим о Италији чији буџет износи 112 милијарди динара и Француској чији буџет достиже 165 милијарди динара.

Господо сенатори, утисак који сам ја добио радећи са вашим Финансијским одбором на предлогу буџета ове године, био је, да скоро ни Краљевска влада ни ја нисмо заслужили никакво нарочито признање што смо у редуцијама буџета ишли овако далеко. Утврдило се је у детаљној дискусији у претресу пословања појединих министарстава и процени потреба којима та Министарства треба да удовоље, да су буџетска сретства у овом буџетском предлогу за то потпуно недовољна. И разумљива је бојазан која се по природи психолошке реакције морала јавити код господе која су на том послу сарађивала, да и овај буџетски предлог може увести нашу младу државу у један период стагнације, период застоја у многим гранама државне и народне активности.

Ми, међутим, нисмо могли друкчије. Нисмо могли друкчије, јер верујемо да без буџета у равнотежи нема реда у финансијама, а без реда у

финансијама нема реда и напретка у држави. Ту основну мисао водићу ми нисмо хтели и нисмо смели губити ни једног тренутка из вида. И зато смо сматрали да је боље у једном периоду депресије, као што је садашњи, и резигнирати се у извесној мери и застати у оном напону, са којим смо делали у сваком правцу кроз пуну деценију после нашег народног ослобођења и уједињења, и сачекати боље дане, па тада здраво и снажно поћи поново напред.

Буџетска равнотежа је, господо, неznam да ли је већ и сувише понављати, основна смерница наше финансијске политике. На њој смо стојали до сада, на њој остајемо и остаћемо. Можда би овде било потребно бацити један ретроспективни поглед на пут који смо до сада прешли у сталноме настојању да наше финансије почивају на потпуно здравој и реалној буџетској равнотежи. Добро је то и корисно, јер се у процени резултата учињених напора у прошлости може свакако наћи најбоља и најсрећнија инспирација за напоре који претстоје у будућности.

Циклон светске кризе захватио је нашу земљу, њену привреду и са њом и државне финансије у другом полгођу 1931 године. Да би зло било веће, тај циклон светске кризе падао је баш у исто време када је наше државне финансије погодила једна друга неман: обустава репарационих примања, која су у нашем буџету значила доста, више од 400 милиона динара.

Срећом одговорна влада у том моменту није ни часа часила, видела је јасно, да се од овог основног постулата здравих финансија, од буџетске равнотеже, не сме и не може одвајати ни једног тренутка и предузела је одмах целисходне мере да ту буџетску равнотежу очува. Она је смањила буџет за 1931/32 годину, који је досегао у округлом износу скоро 14 милијарда динара, за 715 милиона динара, иако је тај буџет био тада у извршавању, смањила је предлог буџета за 1932/33 за 2 милијарде 870 милиона динара, створила је систематску компресију расхода у току извршења тога буџета, у висини од једне милијарде 111 милиона динара, затим је смањила предлог буџета за 1933/34 годину за 885 милиона динара и продужила опет ту сталну систематску компресију расхода и у току извршења тога буџета, која је компресија до сада дала резултат опет од преко једне милијарде динара, што је све несумњиво доказ, узев скупа све ове констатације, тога сталног напора Владе да буџет доведе озбиљно и истински у равнотежу. То је несумњив доказ да Владина политика у овом домену свога рада није варијала и не сме варирати.

Што се тиче осталих основних смерница Владине финансијске политике, и ту, господо, не бих ни овога пута имао да речем нешто нарочито ново. Наша политика је јасна и одређена. Ако допустите нескромност, ја бих нагласио, да ми знамо шта хоћемо, а то шта хоћемо, што извире из нашег најдубљег и најискренијег уверења, ми смо вољни и непоколебљиво решени да спроведемо у дело. (Општи бурни пљесак и одобравање).

Претседник др. Љубомир Томашић: Дајем 10 минута одмора.

Posle odmora

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Gospodo, sed-

nica se nastavlja. Reč ima senator g. dr. Ivan Majstrović.

Dr. Ivan Majstrović: Gospodo senatori, ovo je treća budžetska debata u ovom Domu te je njome Senat Kraljevine Jugoslavije stupio u jubilarno trogodište svog postojanja. Trogodišnje razdoblje ne predstavlja doduše jednu značenu epohu, ali je podjednako za jedan letimični osvrt na dosadašnji rad u pravcu opravdanosti nada položenih u osnivanje Senata, kao također u pravcu posmatranja dosad obavljenog rada.

Uvodaču dvodomnog sistema nije se u svoje doba pridala veća važnost jednog prostog eksperimenta; smatralo se je, da je Septembarski Ustav uopšte preuranjen te i u ovom Domu izražena je bojazan, da je razdoblje od Januarskog Manifesta do oktobričanog Septembarskog Ustava bilo prekratko, da bi mogle zacijeliti rane zadane od Vidovdanskog Ustava, koji je Senator g. dr. Mažuranić zgodno nazvao Prokrustovim krevetom, na kome je naša država tako dugo krvarila, dok je naš novi Tezej nije njenih muka oslobodio.

Nego, zahvaljujući Providnosti, možemo prigodom ove jubilarne budžetske debate konstatovati, da se skeptični horoskopi položeni nad koljevku ovog Senata nisu obistinili. Prvi put kad se dne 11. januara 1932 na ovom mjestu sastasmo, mogao je među nama da bude i po koji malodušnik i da mu se sa lica čita bojazan, da li će ova skroz nova ustavna tvorevina, bez oslonja u prošlosti i u tradicijama, moći da uspješno vrši u Narodnom predstavništvu i u legislativi namjenjenu joj stabilizatornu, regulatornu i moderatornu funkciju. Gospodo, svi smo mi bili od prvog našeg sastanka svijesni, da će Senat moći da izvrši svoj teški zadatak, jedino ako se on sam bude znao snaći u njemu, ako se on sam prema smjernicama Januarskog Manifesta užive u principima iskrene plemenske snošljivosti i podređivanja osebnih plemenskih interesa i prohtieva vrhovnom idealu jugoslovenske nacionalne i državne misli.

U plemenitom tom nastojanju prvi Senat Kraljevine Jugoslavije potpuno je uspio, te će moći da jubilej svog trogodišnjeg opstanka proslavi u vedroj atmosferi izmjeničnog shvaćanja i povjerenja te pri čistoj savjesti, da je kroz ovo prvo razdoblje svog života u uzornom skladu i slozi izvršio svoju dužnost prema Kralju i Državi.

Pri ovoj našoj jubilarnoj slavi mi i ne zapažamo umjetnu ogradu podignutu među većinom i manjinom ovog Senata nakon izjave dane na sastanku 16 februara 1933 po senatoru g. dr. Šuperini i drugovima, pošto je u istoj izričito naglašeno zajedničko nam vrhovno načelo i stanovište jugoslovenske državne cjeline i jedinstvenosti. Ako je u pravcu tog vrhovnog zajedničkog nam načela i stanovišta mogla preostati kakova dvojba, istu je konačno rasvjetlilo i ideolog naše manjine senator g. dr. Mažuranić, kad je pri sastanku 21 februara 1933 svoja objašnjenja u pomenutoj izjavi okrunio znamenitim riječima: **duboko vjerujem u potpunu pobjedu jugoslovenstva i ništa ne može da zadrži i spriječi pobjedu jugoslovenske misli.**

Stoga, ako mi pri proslavi trogodišnjice Senata ne budemo bolno osjetili exodus naše manjine, to će biti s razloga, što smo uvjereni, da će »Narodni Klub«, i ako u dodjeljenoj mu posebnoj klupskoj sobi, što ga zapravo jedino od nas odvaja, moći da dijeli našu zajedničku jubilarnu slavu u potpunoj svi-

jesti, da je istoj i on svoj dio doprineo.

Nekoliko članova većine Senata našlo se je pobudeno, da se s ovog mjesta pozabavi spomenutom izjavom 16 februara 1933, a zamjerkama dale su povoda osobito one stavke, u kojima je naglašeno, da centralističko uređenje države nije adekvatna forma političke integracije i da unitaristički princip bez povrijeđe podnaša unutrašnje uređenje najširih samouprava sa sadržajnim oznakama bilo autonomije, bilo federacije. —

Po slovu ovih enuncijacija, kao i po okolnostima pod kojim su pale, može se suditi da je naša manjina svojom na oko doktrinarnom izjavom htjela napraviti jednu oportunističku gestu, koja je bila preduhitrena i sugerirana od drugih poznatih političkih izjava, koje su neposredno prije nje došle u javnost. Svrha ove oportunističke geste mogla je da bude jedino u nastojanju uspostave kontakta među senatskom manjinom i onim krugovima našeg naroda, koji zaziru od današnjeg režima.

Što se tiče doktrinarnog dijela izjave, mi joj ne tražimo ovdje zamjerke, jer se radi o akademski postavljenim težama, o kojim je akademski dozvoljeno i raspravljati, sve dok se ta rasprava daće voditi na polju osnovnog i neprikosnovenog principa jugoslovenske državne cjeline i jedinstvenosti.

U pogledu pak realnog efekta ove izjave kao oportunističke geste, danas nakon godinu dana što je ovdje pala, može se mirne duše konstatovati, da žali Bože ona nije uspjela da postigne željeni realni efekat, u koliko ta gesta nije uspjela, da one krugove, kojima je bila upravljena, pridobije za nacionalnu i političku jugoslovensku ideologiju.

Kad bi u ovom času smio da izrazim jednu namjeru, ta bi bila, da ograde podignute među klubom većine i manjine kadli nestane. Ovu restitutio in integrum ja zamišljam tako, da se mi od većine odredimo integralnog našeg jugoslovenstva, a članovi manjine da se odreknu svog sintetičnog jugoslovenstva, te da se svi nademo opet na polju čistog jugoslovenstva pri zajedničkom iskrenom pregaoštvu za pobjedu jugoslovenske nacionalne i državne misli. Sve dok postoji mogućnost te reintegracije, mi ćemo biti vlasni da pri sastavljanju našeg jubilarnog trogodišnjeg bilansa exodus naše manjine knjižimo u najnepogodnijem slučaju kao dubioznu, ali nipošto kao pasivnu stavku.

Gospodo senatori! Držim da to nije suvišno te vas molim da mi dozvolite, da ovo par riječi pro foro interno upotpunim letimičnim osvrtom na naš unutrašnji politički položaj, kao što je to običaj pri generalnim budžetskim debatama i da se pozabavim pitanjem, koje ja smatram najaktuelnijim i najzamašnjim našim političkim problemom.

Ja se nadam, da me neće nitko od vas smatrati ni pesimistom i defetistom, ako odmah upočetku ustvrdim, da političke prilike u našoj državi nisu takove, da ih uzmožemo nazvati ni sasvim dobrim, ni potpuno normalnim. Nitko od nas, kad je pred 3 godine stupio u ovaj Dom, pun oduševljenja, dobre volje i riješenosti, da prama najboljim svojim silama sudjeluje sa režimom pri velikom djelu državnog uređenja i konsolidacije prema smjernicama Januarskog Manifesta, nije očekivao, da se trogodišnji jubilej opstanka Senata neće proslaviti većim uspjehom, nego li su oni koji se danas daće konstatovati!

Da budemo odmah na čistu, držim suvišnim pretpostaviti da ja, spominjuć abnormalnost naših poli-

tičkih prilika, ne mislim na ilegalne akcije, koje god one vrsti bile. Ilegalnih akcija bilo je i biti će i onda, kad se naše političke prilike potpuno normalizuju, jer ilegalnih akcija, više ili manje, ima skoro u svim državama, te rasprava o takovim akcijama spada pred krivične sudove, a ne pred Narodno predstavništvo. U ovom nizu misli ja imam pred očima jedino one krugove, koji su doduše predani jedinstvenoj državi, ali se i pri postojećem režimu te centralističkom uređenju države smatraju još uvijek prikraćeni moralno i materijalno u svojim političkim pravima i interesima. Iz tog uvjerenja nastaje neraspoloženje, koje se obično dovodi u dodir sa stanovištem poprimiteljnim od nekih krajeva, u kojim žive hrvatsko pučanstvo, te ga se je stoga prozvalo hrvatskim pitanjem, premda taj naziv ne odgovara potpuno ni stvarnosti, ni razvoju prilika iz kojih je to neraspoloženje nastalo.

Januarskim Manifestom uspjelo je razbiti partizanske formacije i zavaliti rovove zlosretnog prečanskog fronta, ali nije se još uspjelo zametnuti njegove tragove. Dok ostane istina, da na prečanskom frontu nisu bili sami Hrvati, dotle nije ispravno govoriti o nekom specifičnom hrvatskom pitanju.

Kad su lanjske godine kao po dogovoru stale nicali poput gljiva razne deklaracije, punktacije, poslanice i izjave, one nisu pale samo sa hrvatske strane, već i sa srpske te u jednoj od ovih, potpisanoj i od jednog starog srbijanskog političara, kojom se pozabavio i senator g. Banjanin u svom govoru pred Senatom dne 28 marta 1933, izražuje se nepovjerenje današnjem režimu, njega se smatra odgovornim za današnje loše stanje, čak za privrednu i finansijsku krizu, zagovara se zavedenje prelaznog režima, valjda u formi diktature i konačno uređenje države u četiri široke samovladnje oko plemenskih i kulturnih centara u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani i u Sarajevu.

Po tome i u onim krajevima, koji se nalaze na drugoj strani bivšeg prečanskog fronta, također nije sve pod jednom kapom. Da to odgovara istini najbolje svjedoči činjenica, da kada se je poticajem i prama intencijama režima zavela u cijeloj državi Jugoslovenska Nacionalna Stranka, kao idejna sinteza zdravih nacionalnih stremljenja cijelog naroda, intencije i smjernice Januarskog Manifesta nisu našle, niti još nalaze, adekvatnog razumijevanja ni u krajevima, koji leže na drugoj strani prečanskog fronta, u kojim ni do danas nije uspjelo potpuno sprovesti organizaciju Jugoslovenske Nacionalne Stranke.

Postaviv time stvari na pravo mjesto po onoj narodnoj: „popu pop, a bobu bob“, ne da se poreći, da u hrvatskom dijelu naše države ipak najjače se ispoljava neraspoloženje, za koje sam već ustvrdio da potiče iz uvjerenja vlastitog zapostavljanja u državi i prikraćenja u svojim legitimnim interesima i ne istražujući ovdje u kojoj je mjeri to uvjerenje opravdano.

Kao što sam pri ocjenjenju ovog nezadovoljstva, koje faktično postoji i koje bi uzaludno bilo prikrivati, isključio ilegalne akcije, kao zločinačke podvige protiv vlastitog naroda i države, uputno je također pretpostaviti, da za ocjenjenje neraspoloženja u hrvatskim dijelovima pučanstva naše države nije mjerodavno djelovanje nekolicine intelektualaca, koji se bez narodnog ovlaštenja i legitimacije izdaju narodnim vodama, a da do danas nisu uspjeli da se niti međusobno slože u jednom pozitivnom i kon-

struktivnom programu, a kamoli u jednoj zdravoj po hrvatski narod korisnoj politici. Zaraženi nekom historičnom opterećenosti i u nemoći da nešto pozitivna zamisle, oni nisu uspjeli da se slože u drugom već da sami sebe proskribiraju iz političkog života i da hrvatskom narodu nametnu pasivnu rezistenciju. Ali dok nezadovoljstvo po sebi nije politika, i dok je naprotiv pametna politika razborito, često-kompromisno prilagodivanje realnim prilikama u pozitivnom i aktivnom radu za očuvanje i unapređenje vlastitih interesa u jednoj kolektivnosti, dotle ovaj Gandizam, koji nametnuti vode sugeriraju narodu, prosti je zločin o njegovu najvitalnijim prava i interese i oni će da snose odgovornost pred budućnosti za posljedice tog zlodjela.

Nego, zahvaljujuć kolektivnom zdravom prirodnom masama, već danas možemo konstatovati, da su one stale uvidati kamo vodi pogrešna pasivna politika sugerirana im od nametnutih voda, pak i kod zadnjih opštinskih izbora ta politika doživjela je vidni neuspjeh koji opravdava nadu kod svih prijatelja hrvatskog naroda, da će ta samoubilačka politika u skoro vrijeme potpuno propasti.

Isključiv iz naših razmatranja ilegalne akcije i neodgovornu politiku nekolicine intelektualaca, o kojim sam sada govorio, dolazi konačno u obzir preostali znatniji i zdravi dio naroda, koji je, kao što sam i ja sam, jugoslovenski orijentisan, a koji još uvijek od režima očekuje, da se ukloni sve ono što je na putu do asanacije i konsolidacije naših unutrašnjih prilika, te zavedenja one politike ravnoteže, koja je bila teško poremećena.

Gospodo senatori! Ja ću da se naumice kanim nabranja konkretnih rekriminacija, kojim nije mjesto u ovoj generalnoj debati, a s druge strane ja ih naumice izostavljam, jer sa ovakvim rekriminacijama mi smo dosad imali žalosnih iskustava te nije uputno ni patriotski da se povraćamo na stare greške i diramo u stare rane. Napokon to nije niti potrebno s razloga, što se sve te rekriminacije dadu svesti na jedinstveni razlog, iz kojeg one sve potiču, a to je onaj kruti centralistički totalizam našeg državnog uređaja, koji prijeći da u državi dodu u jednakoj mjeri do adekvatnog izražaja prava i interesi svih pojedinih djelova naroda, od kojih sastoji državna zajednica, onemogućuju jednu zdravu politiku ravnoteže, bez koje ne može da bude govora o normalizaciji naših političkih prilika te napokon onemogućuju jednu dobru administraciju.

Jedan od velikih utemeljitelja Sjedinjenih Američkih Država, Aleksandar Hamilton, izrekao je jednu veliku istoričnu istinu, kada je ustvrdio, da pravo obeležje valjanosti jednog sistema državne uprave jeste njegova sposobnost i tendencija da stvori jednu dobru administraciju.

Kad bi pri svijetlu ovog historičkog akcijama htjeli da po našoj dezolatnoj administraciji sudimo o valjanosti i podnesnosti postojećeg sistema naše državne uprave, taj sud ne bi mogao da za istu bude povoljan. O našoj administraciji čuli smo već nekoliko puta i u ovom Domu nepovoljnih kritika i ne pamtimio uopšte da se je dosad o njoj itko polivalno izrazio. I ako je proteklo već 15 godina od našeg državnog ujedinjenja još uvijek se na njoj zapažaju tragovi raznovrsnosti njenog porijekla iz šest ili čak sedam raznih dominacija te iz tog istočnog grijeha potiču boljim djelom njeni poroci, nedostaci i mahne. Loše metode partijskih vlada do šestog januara našu su administraciju po sebi lošu još više pogoršale i ra-

strovale time, što je ona imala da služi više interesima pojedinih stranaka na vladi nego li interesima same države. Logična je u tome bila posljedica, da se je takova administracija pretvorila u jednu stranačku kastu, koja je u samoj sebi i u svojim interesima našla svoj *raison d'être*. Meni nije poznato da se je od strane današnjeg režima dosad išta uspješna poduzelo eda se naša administracija u ičem poboljša. Šesti januar prošao je mimo nje, a da je se do danas nije ni dotakao. Dok naš lanjski i ovogodišnji budžet nosi tragove sve tegobnijih i bolnijih amputacija, nametnutih od teških ekonomskih i finansijskih prilika naših dana, tromi, glomazni, birokratski aparat tišti i dalje našu zemlju, koja po svom pretežnom poljoprivrednom karakteru teško snosi teret skupog i lošeg administrativnog aparata.

Prirodno je da su se na ovakvoj administraciji kao što je naša pokazali u više navrata teški znakovi korupcionizma, pak svaki je od nas najvećim zadovoljstvom pozdravio predlog zakona o suzbijanju korupcije u javnoj službi, koji je još za prošlog redovnog saziva bio podnesen po inicijativi senatora g. Dimitrija Iližanovića. Tvrdi je nada svih nas članova ovog Doma, da neće minuti i ovaj saziv, kao što je minuo predašnji, a da ovaj predlog, s kojim se je ovaj Senat potpuno poistovjetovao i u kome kulminuju najbolje intencije i nastojanja ovoga Doma, ne bude uzakonjen. Po podnošenju ovog zakonskog predloga mi smo žalibože i usljed najnovije zlošne t. zv. Sarajevske afere dobili novi dokaz o velikoj nuždi ovakvog zakona. Žalibože takova je nužda postojala i od prije te već od deset godina kod nas govori se o potrebi protukorupcionističkog zakona, a da do danas nijedna vlada nije uspjela da takav zakon predloži. Naprotiv u Cehoslovačkoj Republici uprav ovih zadnjih dana senatori cehoslovačke narodno-socijalističke stranke predali su predlog za promjenu starog zakona protiv korupcije, koji postoji već od desetak godina te je senatorska koalicija zaključila da se narodno-socijalistički predlog raspravi hitno u ustavnopravnom odboru a predsjednik je pozvan, da tu osnovu iznese na dnevni red najbližeg zasjedanja.

Budi uzgredno ovde još rečeno da poboljšanju naše administracije, kao uopšte i poboljšanju javnih naših političkih prilika, može da mnogo doprinese i javna štampa, kojoj treba da se priušti dolična sloboda. Dobar državni režim nema što da se boji od dobre štampe, sve dok režim raspolaže dovoljnim zakonskim sredstvima da spriječi, da djelovanje štampe ne prekorači dozvoljene granice i ne bude od štete za državu već od koristi. O našoj štampi bilo je i dosad govora u ovom Domu te su bila data i neka formalna obećanja u pravcu ublaženja prakse u postupku sa štampom, ali se ta obećanja žalibože nisu održala te još i danas je crvena olovka državnog tužioca vrhovni arbiter naše štampe.

Gospodo senatori! Postojeći sistem našeg državnog uređaja, koji je ne temelju Vidovanskog Ustava osnovan na strogo centralističkoj formi, bio je teoretski ukinut Januarskim Manifestom, jer raniji Ustav nije više odgovarao stvarnim potrebama narodnog života i izgubio je moralnu podlogu, koja daje život zakonima, ali u svojim osnovnim principima odnosno državnog uređaja faktično postoji i danas, jer susljednim zakonom 3 Oktobra 1929 nastala je izmjena jedino u nazivu države i u njenoj novoj po-

djeli na devet banovina, a da se do danas nije ništa izmjenilo u samom sistemu državne uprave.

Stoga cijeli je narod iskrenim oduševljenjem pozdravio Prijestolnu Besjedu izrečenu pri prvom redovnom sastanku Narodnog predstavništva dneva 18 januara 1932, u kojoj su naglašena dva osnovna načela pri uređenju države po novom Ustavu 3 Septembra 1931 i to: nacionalno jedinstvo i državna cjelina van svake diskusije i jedan slobodan, ravnopravan, nacionalno nedjeljiv narod u decentralizovanoj unutarnjoj državi. U zaglavku iste Prijestolne Besjede kaže se, da u sistematskom radu na izgrađivanju našeg unutrašnjeg uređenja postavlja se na dnevni red Narodnog predstavništva definitivna organizacija opštinske i banovinske samouprave tih najvažnijih jedinica narodnog života.

U adresi Narodnog predstavništva upravljenoj Kruni Narodno predstavništvo pozdravlja sa radošću daljnje uređenje naše države i izgrađivanje samouprave te obećaje da će prihvatiti inicijativu Kraljevske vlade da se samoupravni život u opštini i banovini usavrši i utvrdi definitivnom organizacijom.

Gospodo senatori! Narodno predstavništvo još i danas uzalud očekuje inicijativu Kraljevske vlade za utvrđenje i definitivnu organizaciju samoupravnog života i ako je u Prijestolnoj Besjedi ta inicijativa njoj stavljena u dužnost, i ako je Narodno predstavništvo u svojoj skupnoj adresi na Krunu izjavilo svoju gotovost da tu inicijativu prihvati. Ako do te inicijative nije još došlo, nije dakle do krivnje Narodnog predstavništva. U Prijestolnoj Besjedi Kruna kategorički nalaže da načela o državnom jedinstvu i decentralizaciji unutarnje uprave imaju biti lojalno primenjivana u njihovoj pravoj zamisli. Ako do tog primenjivanja nije još došlo to se također ne može pripisati kakovom nelojalnom propustu od strane Narodnog predstavništva.

U nemogućnosti da se dode do razloga kojim je rukovodena Kraljevska vlada pri pomenutom propustu, ne preostaje već da se zadovoljimo sa izgovorima, koji se kolportuju u javnosti i po kojim u nekim krugovima vlada uvjerenje, da se po mnenju nametnutih nekih tutora naše države još ne smije dirati u centralistički sistem državne uprave, s razloga, što režim, zasnovan na smjernicama Januarskog Manifesta, još uvijek ima razloga da stremi, da diranje u centralizam i zavedenje samouprava moglo bi uroditi posljedicama pogibeljnim za same državne interese.

Gospodo, ja držim da je ova bojazan neosnovana. Prvi politički izbori po Septembarskom Ustavu, kao i netom obavljani opštinski izbori takovu bojazan suzbijaju. Današnja politička situacija u državi bistrija je i solidnija nego li je bila u času Prijestolne Besjede i prve adrese Narodnog predstavništva te je očito, da se današnja politička situacija u državi ne može ozbiljno navadati ni kao razlog ni kao izgovor, da se ne pristupi decentralizaciji državne uprave putem zavedenja opštinske i banovinske samouprave. Takovo decentralizovanje ne smije se smatrati ni kakovim kažnjavanjem ni kakovim nagrađivanjem, već udovoljenjem izričitom nalogu Kruni i jednim kategoričnim imperativom ispravno shvaćenih opštih državnih interesa. Uprav činjenica da se političke prilike u državi od donošenja Septembarskog Ustava amo nisu poboljšale onim tempom, kao što je bilo očekivati, dokaz je da se ima čim prije

pristupiti decentralizovanju kao jedinom lijeku predviđenom i u Prijestolnoj Besjedi i u Adresi na Krunu, jer poboljšanje tih prilika uslovljeno je uprav zavedenjem decentralizacije, kojom se stoga nije smijelo odgadati.

Pogrešno je držati da je zavedenje opštinske i banovinske samouprave, a njome i jedinog načina za decentralizovanje, postulat riješenja t. zv. hrvatskoga pitanja; naprotiv time ima da se riješi jugoslovensko pitanje, onako kao što je ono postavljeno Januarskim Manifestom, a pri tome pitanju u istoj su mjeri interesovani svi krajevi države bez plemenske razlike. Sve i da nema Hrvata u ovoj državi, taj bi problem postojao i trebalo bi ga riješiti.

Može biti dvojbe u to da li će definitivno uređenje naše države biti u znamenju decentralizacije, ali je van svake dvojbe da je decentralizacija nužna, neizbježiva etapa ka definitivnom njenom uređenju, ma kakovo ovo bilo, pak makar se konačno morali povratiti na centralizam.

Gospodo, ja držim da je suvišno isticati da opšti politički položaj u svijetu nuka sve narode i države da čim prije i čim radikalnije srede svoje unutrašnje prilike e da ih eventualni potresi s dvora nadu pripreme, složne i jake. I ako uvjeren pacifista, ne vjerujem u pacifizam, sve dok se ne budem mogao oteti bojazni, da naš narod nije još prebrodio cijeli svoj Kalvarij, eda bi isključena bila mogućnost da još jednom ne bude pozvan da se bori za svoj opstanak i za svoje državno jedinstvo. Dode li do tog velikog iskušenja svi smo uvjereni, da će sva tri plemena, Srbi, Hrvati i Slovenci, jednakom odlučnosti i oduševljenjem braniti i odbraniti zajedničku otadžbinu Jugoslaviju, jer su sva tri plemena jednako uvjereni, da im je opstanak obezbjeđen jedino u zajedničkoj Kraljevini Jugoslaviji. (Burni pljesak i odobravanje). Imajuć pred očima ovaj veliki jedinstveni ideal logično je pretpostaviti, da nijedno od ovih triju plemena ne smije tražiti da podržavanjem centralizma moralno ili materijalno iskoristi kakovo bilo sopstveno preimućstvo na štetu ostalih zajedničara te da u međuplemenskim odnosima treba da vlada pravičnost, nesebičnost i bratska iskrenost. Ta nesebičnost i pravičnost treba da nade izraza prije svega i nada sve u djelovanju režimskih faktora i u njihovim postupcima pri udešavanju administrativne, investicione i socijalne politike, a da pri istoj bude onemogućena i prividnost kog bilo plemenskog ili regionalnog pogodovanja ili zapostavljenja.

U tom pravcu, gospodo senatori, kako već rekoh dalo bi se navesti više gravamina i ne zalazeći u skrajnost onih elemenata, koji u tim gravaminama traže temelj svoga rada protiv današnjeg režima i čak protiv osnovnih principa, na kojim je naša država utemeljena, a koji su za nas neprikosnovena svetiinja nad svakom rekriminacijom plemenskog, regionalnog i individualnog karaktera. Ne da se ipak premućati činjenica, da reparacije, koje su bile za očekivati kao posledicu zavedenja novog kursa po Septembarskom Ustavu, boljim su dijelom izostale i da još uvijek izgleda da Septembarski Ustav predstavlja mrtvu tačku, s koje se nismo uspjeli da maknemo.

Pri ovoj konstataciji ja sam daleko od onih protivrežimskih krugova, koji drže da Septembarski Ustav nije urodio onim plodom, koji se od njega očekivao, stoga što u istome nisu recepirani svi oni kanoni demokratije, koji su po njihovom mnenju nužni za definitivno ozdravljenje i obezbedenje nor-

malnog političkog života u našoj državi. Odbiv od ovih prigovora ono što predstavlja obligatnu garnituru sopstvenu svim opozicionim programima, preostaje činjenica, da Septembarski Ustav predstavlja još uvijek okvir, u kome se napredan narod može slobodno i uspješno razvijati u demokratskom duhu. Septembarski Ustav može biti preuzak i nepodesan okvir jedino za rad protiv države, ali u tom je njegova prednost a ne kakav nedostatak. Danas kada je poljuljana vjera u kanone teoretske demokratije čak i u Zapadnim velikim demokratskim državama, neozbiljno je zahtjevati, da joj se traži zakloništa na Balkanu. Mi smo na svojoj koži iskusili do čega može dovesti jedan skrajno demokratski ustav, kome nismo bili dorasli, a da bi za takovim ustavom mogli da čeznemo.

Po mome mnenju nije dakle do Septembarskog Ustava ako u našoj državi političke prilike nisu još potpuno normalizovane, već do toga što čiste namjere i mudre odluke onog faktora, koji je Ustav dao i odredio, kako da se izvrši, nisu naše lojalne egzekutore. Mjesto da se decentralizovanjem državne uprave udare tvrdi temelji novom političkom životu, u kome sve da i ne bi bile odmah uklonjene sve plemenske i regionalne opreke, one bi svakako bile ublažene i postepeno brisane; mjesto da se u decentralizovanju državne uprave stvori jedan providencijalni ventil za odušak plemenskih i regionalnih velejiteta i za zavedenje toli nužne politike ravnoteže, egzekutivni faktori režima nastavili su stari i promašenom politikom ključeva, zaboravljajući pri tome, da među bratskim plemenima, koji sačinjavaju ovu državu, politički problemi ne dadu se definitivno riješiti drugim ključem već onim, koji rastvara bratska srca k izmjeničnom povjerenju, k oduševljenju za veliki ideal jedne državne zajednice i k uvjerenju da je spas i napredak naših triju plemena jedino u jedinstvenoj Kraljevini Jugoslaviji.

Po postojećem auktoritivnom sistemu režima, nastalom odmah po ukidanju Vidovanskog Ustava, postojala je mogućnost da Kruna, kao što je oktrojiranim zakonom 3 oktobra 1929 odredila novu podjelu države na banovine, putem oktrojiranja izda također i zakon o organizaciji opštinske i banovinske samouprave u svrhu provedenja konačno određene unutrašnje decentralizacije države. Ako to nije urađeno i ako se je to namjenilo u dužnost novom Narodnom predstavništvu, to je bilo očito stoga što se je htjelo, da se zakonu o decentralizaciji dade važnost jednog znamenitog istoričkog akta, u kome je na poziv Krune i po inicijativi Kraljevske vlade učestvovao preko svog zakonitog predstavništva cijeli jugoslovenski narod. U izvedenju tog velikog posla imao je da sastoji glavni zadatak prvog Narodnog predstavništva sazvanog po Septembarskom Ustavu.

Gospodo, ja držim da među nama nema nijednog koji ne uvida da novi politički kurs inaugurisan Januarskim Manifestom ne smije da bude obustavljen ili pretrgnut. Država je dobila ime Jugoslavija, vojska je dobila jugoslovenske zastave, država je podijeljena na devet banovina, ali svi osjećamo da veliko djelo započeto Januarskim Manifestom nije time dokončano i da ono treba da bude okrunjeno definitivnim uređenjem državne uprave putem njene decentralizacije. Mjesto intenzivnog rada na političkoj izgradnji našeg državnog uređaja polag intencija Januarskog Manifesta i prama smjernicama Prijestolne Besjede 18 januara 1932 mi zapažamo opštu stagna-

ciju, koja se može tumačiti kao kolebanje i neodlučnost u času kad je od najviše nužde odvažnost i odlučnost. Gospodo, svi smo na čistu o tome da centralizam koči svaku regionalnu inicijativu, a podjela države na banovine, o kojim je dojučerašnji predsjednik vlade jednom priznao, da imaju manju nadležnost nego li sreska načelstva, ne bi imala mogućnost, da se izraduju u svom djelokrugu te da preuzmu čitavi niz državnih poslova i tim se osposobe udovoljenju u najvećoj mjeri regionalnim potrebama. U kojoj mjeri i kojem pravcu mora da država bude centralizovana odlučiti će pravorijek Narodnog predstavništva. Ali već sada možemo ustvrditi da, i ako se može pristati na pretpostavku u izjavi senatske manjine, da centralističko uređenje države nije adekvatna forma političke integracije i da unitaristički princip bez povrijede podnaša unutrašnje uređenje najširih samouprava, nikada se ne bi saglasili s time, da se te samouprave stvore sa sadržajnim oznakama niti autonomije, niti federacije. Mi decentralizaciju države ne smatramo procesom razjedinjavanja onog što je ogromnim trudom i mukom bilo ujedinjeno, već mudrim političkim podvigom, kome je glavna zadaća, da postojeće jedinstvo naše nacije još bolje utvrdi i obezbjedi, nego li je ono utvrđeno i obezbjedeno pri današnjem centralističkom uređenju države. Veliki neimari Jugoslavije i Jugoslovenstva nisu zamišljali našu jedinstvenu naciju federativno pocjepanu; takovom nije ova naša država predviđena ni u Krfskoj deklaraciji, ni u istoričnoj adresi, koju je delegacija Narodnog Vijeća u Zagrebu predala dne 1 decembra 1918 Regentu Aleksandru u Beogradu, a kojom se proglašava ujedinjenje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. O autonomiji, federaciji, amputaciji i o koješta goremu stalo se govoriti tek onda, kada su nakon provedenog ujedinjenja usljed rastvorenih političkih i stranačkih prilika počinjene na jednoj i na drugoj strani razne nevaljalštine, sretno likvidirane Januarskim Manifestom, a koji je nametnuo potrebu jednog autoritativnog režima, zadaćom da ispravi ranije greške i propuste loše shvaćenog, a još lošije upotrebljenog demokratizma.

Jugoslavija, kao rijetko koja druga država, predstavlja jednu savršenu homogenu etničku cjelinu sa jedinstvenim vrhovnim nacionalnim ciljem, u kojoj dosljedno ne može da bude govora o autonomijama ni federacijama, koje ne bi mogle da budu nego od štete toli za cjelinu, koli za pojedine autonomne ili federativne komponente državne cjeline. Nego, kao što već naglasismo, pošto postojeći kruti centralizam koči svaku regionalnu inicijativu, to prama današnjim iskustvima nameće se nužda decentralizacije putem zavedenja općinskih i banovinskih samouprava, ali takova decentralizacija u ničem ne smije da dira u vrhovno načelo jedinstva države.

Gospodo senatori, ovo je treće godišće ove legislativne periode a da Kraljevska vlada, koja se je kroz ovo razdoblje tri puta izmijenila, nije još prikazala Narodnom predstavništvu predlog zakona o decentralizaciji državne uprave, a tome je posljedica da se i nadalje podržava prividnost nekog štetnog provizorija, po kome konačno uređenje ustavnog oblika države nakon punih 15 godina od njenog postanka izgleda jom uvijek otvorenim pitanjem, što nipošto nije kadro, da ojača prestiž države, niti da podigne vjeru u njenu stabilnost. Valjda je toj činjenici najviše pripisati što se je lanjske godine od stra-

ne nekoliko vanrežimskih političara pokušalo, da se propustu Kraljevske vlade doskoči raznim deklaracijama, punktacijama i izjavama, koje sam već napomenuo, među kojim je i izjava naše senatske manjine. I ako to može da čudnovato zvuči, istina je ipak, da je propust Kraljevske vlade smatrati jakim podstrekom rečenim deklaracijama i da je pod stanovitim zornim ug'om Kraljevsku vladu smatrati donekle moralno odgovornom za iste. Sve dok Vlada ne iznese predloge za decentralizovanje državne uprave, kao što joj je to stavljeno u neminovnu dužnost od Krune, zvani i nezvani na to imati će pravo da se smatraju ovlaštenim, da ustaju predlozima i sugestijama, kako da se već dekretovana decentralizacija države ima da shvati i provede. —

Moje je tvrdo uvjerenje, da kao što se naše opšte političke prilike, tako i prilike u našoj državnoj administraciji neće poboljšati sve dok se ne provede decentralizacija državne uprave te s tog gledišta decentralizacija ima da znači ne samo riješenje političkog već ujedno administrativnog problema te teško bi bilo ustanoviti koji od ovih dvaju problema nameće nuždu čim skorijeg riješenja.

Gospodo senatori, smatram suvišnim ovdje isticati da opaske i zamjerke, koje mogu pasti u ovom Domu, ne mogu se smatrati optužbama protiv djelovanja Kraljevske vlade; jer ista po Ustavu nije dužna da odgovara Narodnom predstavništvu. Nama nije daleko moguće da se orijentujemo o razlozima, kojim je rukovodena Kraljevska vlada pri svom djelovanju i svojim propustima, tim manje što je Kraljevska vlada dosad bila uopšte veoma škrtu u tome, da Narodnom predstavništvu od prigode do prigode saopšti svoje poglede na pitanja, koja život neprestano nameće državi. Ipak, polazeći sa stanovišta, da je najpreča zadaća režima i da on iskreno teži za sredjenjem unutrašnjih prilika, ja držim da je do tog cilja doći najlakše i najsigurnije ako se usčuva potpuna harmonija i solidarnost u radu Kraljevske vlade i Narodnog predstavništva. Takova harmonija i solidarnost moći će da postoje ako one budu imale jednu čvrstu zajedničku bazu, a takovom bazom može da bude jedino Prijestolna Besjeda, u kojoj su bistro i jasno označene dužnosti i zadatci toli Vlade koli Narodnog predstavništva. Ako se u Prijestolnoj Besjedi naređuje Vladi da postavi na dnevni red Narodnog predstavništva definitivnu organizaciju opštinske i banovinske samouprave, tih najvažnijih jedinica narodnog života, a Kraljevska vlada pušta da protoku tri godine, a da nije nalogu Krune udovoljila, Narodno predstavništvo ne može da se sa takovim postupkom Vlade solidariše i takovom izjavom treba da se zadovoljimo. Pri čisto parlamentarnom režimu, Narodnom predstavništvu pružena je mogućnost da svome nesolidarisanju sa radom Vlade dađe izražaj uskraćenjem budžeta; kod nas nema te mogućnosti, jer Vlada nije odgovorna parlamentu te uskrata budžeta bio bi akt protiv režima, a ne protiv Vlade. Stoga ja ću u ovoj generalnoj debati glasovati za predloženi budžet, u ostalom uvijek u nadi i u pretpostavci, da će Kraljevska vlada napokon svojoj dužnosti udovoljiti i čim prije doskočiti svojem današnjem propustu.

Kad se je lanjske godine raspravljalo o izbornom Zakonu za seoske opštine čuli su se razni pri govori i u Narodnoj skupštini i u Senatu. Osobito se je isticalo, da izborni Zakon za opštine stvarno i pravno ima da sačinjava jednu cjelinu sa Zakonom

o samoupravi banovina te oba zakona imala su se istodobno predložiti. Ako se je uspelo da prede preko tog prigovora to je bilo najviše s razloga, što se je stavilo u izgled čim skorije podnošenje Zakona o samoupravi banovina. Gospoda članovi senatskog Odbora za proučavanje Zakona o opštinskim izborima, u koji sam i ja imao čast da budem izabran, sjećati će se veoma dobro, da je prigodom raspravljanja u Odboru palo u tom smislu i jedno obećanje, koje žalihože nije bilo održano te do danas ne samo nije podnesen predlog zakona o banovinskim samoupravama, već niti zakon o izboru gradskih opština i ako su prvi izbori u seoskim opštinama već lani provedeni.

Gospodo senatori, riječ izražena u Prijestonoj Besjedi neprikosnovena je svetinja i za nas i za Kraljevsku vladu i za cijeli jugoslovenski narod, koji zahtijeva i očekuje da se ona čim prije izvrši.

Gospodo senatori, bilo bi neobično kada bih završio ovo nekoliko riječi a da se ne dotaknem i samog budžeta u koliko je to pristojivo i shodno pri generalnoj budžetskoj debati.

Iz ekspozea g. Ministra finansija pri uvodu u današnju debatu, kao i po njegovim objašnjenjima u Finansijskom odboru, mi smo se mogli uvjeriti, da predloženi budžet, obzirom na naše finansijske prilike i poteškoće, predstavlja jedan teški napor koji je, barem što se tiče formalne strane, sretno svladan, a da pri tom bez dvojbe mora se priznati do lična zasluga ličnosti, koja od nekoliko godina stoji na upravi naših državnih finansija.

Kad bi se realnost državnog budžeta, jedini preduvjet svakog zdravog predračuna, mogla postići time da se za skupni sigurni izdatak predvidi i odnosi primitak e da se, što no riječ, uzmogne privesti kraj kraju, tada ne bismo imali razloga da nas predloženi budžet zabrinjuje. Ali ako imamo pred očima i to da primitak u jednom zdravom budžetu treba ne samo da je realan u toliko što se može pretpostaviti da će on faktično biti ostvaren, već mora biti realan i u tome, da je u razmjeri sa finansijskom snagom kontribuenta, tada iskreno nam je priznati da ćemo dati svoj glas za nj, jedino iz razloga, što se radi o udovoljenju neotklonljivoj državnoj nuždi, koja mora da je nad svakom brigom i obzirom.

Budžet koji je pred nama, skoro je za 28% niži od budžeta za godinu 1931/32. Prema toj konstataciji stoji fakt, da porezno opterećenje, na kojem se osniva budžet nastajuće budžetske godine, razmjerno je znatno veće naprama poreznom opterećenju, koje je služilo bazom za budžet pred same tri godine. Drugim riječima što je porezno opterećenje veće, tim je budžet manji.

Ova anomalija mora se tumačiti time, da su porezna vrela umanjena i stoga treba da preostala vrela budu u većoj meri opterećena i da se pošto pošto traže nova, bez obzira na reperkusiju tog poreznog navijanja na naš ekonomski život. Ova žalosna konstatacija nameće nam pitanje, da li je naša budžetska politika u opšte zdrava i dokle će se ovakvom politikom moći da nastavi. Na to pitanje nema drugog odgovora već jedno, biva da ako se ne poboljšaju ekonomske prilike u državi takova politika vodi neminovno do jedne veoma teške situacije.

U koliko se radi o općim razlozima, koji uslijed vladajuće svjetske krize utiču na naše ekonomske prilike, uzalud bi bilo govoriti o tome kako da se

iste poprave, jer pri toj općenitosti naša država igra jednu malu i sporednu ulogu. Ali, mimo tih opštih razloga postoje bez dvojbe i razlozi, koji ovise jedino o nama, o našoj privrednoj i poreznoj politici, a tu se je moglo i moralo dosta toga da uradi, a dosta se je griješilo i još više propustilo.

Van svake je dvojbe, a to se kod nas uvijek naglašava i podvlači, da je naša država poljoprivredna država, ali ipak to se nema pred očima, kad se god radi o tome da se nešto odlučna preduzme prema toj načelnoj pretpostavci i konstataciji. Kao svi dosadašnji budžeti, pak i ovaj o kome raspravljamo, ne vodi dovoljno računa o poljoprivredi, čak ni koliko se je moglo pri današnjim teškim prilikama očekivati. Taj prigovor čuo se je i u drugom domu od strane skoro svih govornika u generalnoj debati te u specijalnoj debati Ministarstva poljoprivrede. Još se uvijek očekuje jedan poljoprivredni plan po kome bi se imao udesiti jedan program za etapnu racionalnu regeneraciju naše poljoprivrede ne samo u kvantitativnom i kvalitativnom pravcu već i u pravcu plasiranja naših poljoprivrednih pretičaka. U tom planu trebalo bi među ostalom voditi računa o uređenju rijeka, voda i bujica, po kojim je oduzeta skoro trećina cjelokupne površine obradive zemlje korisnoj kulturi; neophodna je nužda revizija kvalifikacije zemljišta prema faktičnom bonitetu u svrhu pravičnog oporezovanja; nužne su poljoprivredne škole i uzorna imanja, policanje i omogućavanje razvitka zadrugarstva, nadalje vodenje brige o svim ovim uvjetima unapređenja naše poljoprivrede, o kojim je nebrojeno puta bilo govora u ovom i u drugom Domu, a da ih je dangubno ponavljati.

U jednoj poljoprivrednoj državi bilo bi logično da najbolje živi poljoprivrednik; naprotiv kod nas nikome drugom ne ide gore nego li njemu. Standard života našeg poljoprivrednika u našoj poljoprivrednoj državi, osobito u nekim krajevima, među kojim žalihože ubrajati je i rodni moj kraj, skoro da ne nadmašuju trogloditski standard života.

Po ujedinjenju, u svrhu da se ova anomalija ukloni, proglašena je agrarna reforma i dala se je poljoprivrednička zemlja koju on obrađuje. Ako hoćemo da istini pogledamo u oči tada priznati nam je, da našem poljoprivredniku nije nikada bilo gore nego li je danas, kada je došao do isključive vlasnosti zemlje koju obrađuje te u praksi još jednom je dokazano da realni život čestokrat prkosi najneprikosnovenijim teorijama.

Teško stanje naše poljoprivrede odrazuje se najviše u prezaduženosti našeg poljoprivrednika. Da se tom velikom zlu doskoči poduzete su paliativne mere, koje zemljoradniku očito nisu pomogle ne samo, već, u namjeri da se njemu pomogne, napijela se šteta drugim.

Naš ekonomski život silom prilika i u nemogućnosti da se postavi na čvrste temelje razvila se u znamenju samih iznimnih mjera, a sve su te iznimne mjere provedene na način, da se tereti u vezi sa zaštitom zemljoradnika nisu podijelili na čitavu državnu zajednicu, biva na sve staleže u razmjerju njihove porezne snage, nego u protivu sa kardinalnim principima socijalne politike, svalili su se samo na neke staleže na štetu samih zemljoradnika i čitave državne zajednice.

Dotakao sam se ovog pitanja u jednom cilju i s razlogom što, osvrćuć se na naš rad za prvog trijenija života Senata, htio sam primjetiti da uprav

prama ovom pitanju Senat nije valida uvijek istupio dovoljno individualno, kao što bi to inače bilo bolje odgovaralo njegovoj moderatornoj i stabilizatornoj funkciji u legislativi.

Gospodo senatori, neće mi se zamjeriti ako pri koncu mog govora kažem par riječi o predloženom budžetu u ime mog užeg rodnog kraja.

O našoj velikoj domovini Kraljevini Jugoslaviji opće se kaže da je bogata zemlja. To odgovara istini samo u toliko, što naša zemlja, kao rijetko koja druga, obiluje neograničenim mogućnostima obogaćenja. Ali, žalibože, naša zemlja ima i svoje t.zv. pasivne krajeve, a to su Dalmacija, Hercegovina i Crna Gora. Krševita narav tih krajeva najviše je doprinijela njihovoj privrednoj pasivnosti, ali time nije rečeno, da ti krajevi moraju za uvijek ostati pasivnim i da oni nisu podobni za privredno poboljšanje. Nego od našeg državnog ujedinjenja nije ništa, ili veoma malo urađeno u tu svrhu. Budžet, koji je pred nama, u tome je dosljedan dosadašnjim budžetima. Za one krajeve, koji nemaju dovoljno niti kruha, u ovom budžetu ne predviđa se nikakve investicije premda, e da se te naše t.zv. pasivne krajeve zasiti barem nasušnim kruhom, bilo bi dovoljno da se u Dalmaciji prosuši i bonifikuje Neretvansko, Imotsko, Drniško i Kninsko Polje; da se u Hercegovini prosuši i bonifikuje Popovo Polje i uredi tok rijeke Neretve i da se u Crnoj Gori preotme vodama Skadarskog jezera barem jedan dio velikih površina najboljeg zemljišta. Ostavljajući po strani za čas pitanje Skadarskog jezera, koje predstavlja jače investicije a k tome nailazi i na druge poteškoće, koje nisu samo finansijske naravi, ostala spomenuta poboljšanja dala bi se izvesti uz relativno manje finansijske žrtve, koje čak i za ovakav budžet, kao što je ovaj pred nama, ne bi značile nesavladivu poteškoću, osobito pri etapnom izvršivanju odnosnih radnja.

Gospodo, tugaljivo je konstatovati, ali je pak istina, da mi, narodni predstavnici, iz primorskih krajeva, vršimo danas na ovome mjestu onu istu ulogu, koju smo negda vršili kao tadašnji narodni zastupnici na Carevinskom vijeću u Beču i u Dalmatinskom saboru u Zadru, biva da jadikujemo nad nevoljama naše uže divne otadžbine i da vapimo za pomoć. Ali, dok je bilo skoro prirodno da naše jadikovke nisu dopirale do faraonskog srca naših bivših tlačitelja i tuđinskih vlada, dotle ne može da se shvati, kamo li opravda, ako naši opravdani vapaji nisu mogli kroz 15 godina naići na razumijevanje kod upravnih faktora rodene naše narodne države. Stoga današnji naš položaj prema našim biračima i pred tamošnjim našim narodom mnogo je teži, nego li je bio onda, kad smo se vraćali iz Beča ili Zadra, i kad smo svoje parlamentarne neuspjeha mogli lahko da opravdamo. Danas kad nam se od strane naših prijatelja, a i naših protivnika, dovikne da Beograd nema razumijevanja za more i da u centralističkom Beogradu vlada kontinentalni mentalitet — mi, narodni predstavnici, ne znamo šta da odgovorimo.

Gospodo, ja sam to već drugom zgodom rekao a to su naglasili i moji drugovi s mora u jednom i u drugom Domu kad se je god za to pružila zgoda, da je naše more najveće blago naše države, da su na moru preduvjeti našeg opstanka, našeg napretka, naše kulture i naše veličine. Ako mi današnja vevlast na Balkanu jedan dan, kao što imamo pravo po položaju, po prostranosti našeg teritorija, po prirodnim mogućnostima obogaćenja i po junaštvu na-

šeg zdravog naroda, postanemo vevlast u Evropi, to će biti jedino po našem moru, jer bez mora niti je u historiji bilo niti će ikada biti velike države. Križni put velikog Kralja Oslobođioca preko Alban-ske Kalvarije u našoj historiji predstavlja prvi simbolički korak u novu historiju naše rase. Providnost je pokazala našem narodu da novi put vodi na more; skrenuti s tog puta značilo bi ili nerazumjevanje ili malodušnost.

Gospodo, dodanašnje potcjenjivanje važnosti mora od strane naših Vlada ilustrovano je najbolje od male brige posvećene dosad izlazu na more, i ako je naša obala valjda jedinstvena na svijetu, što se tiče prirodnih luka, dakle najvažnijeg preduslova za izlaz na more. Ja sam u ovom zasjedanju podnio interpelaciju na g. Ministra saobraćaja u kojoj sam prikupio sve one argumente, podatke i razloge, koji su inače nadležnim mjestima dobro poznati, o nuždi izgradnje železničke pruge od Bihaća uz dolinu Une i Butišnice priključkom na Knin. Ako ikada to se je i ove godine pokazala nužda bezodvlačne izgradnje ove pruge od nešto preko 100 km. dužine i uz trošak kojih 300 miliona dinara. Ja se nadam da će g. Ministar saobraćaja još za ovog saziva dati mi zamoljeni odgovor, a vjerovatno je da će se g. Ministar u svojem ekspozu pri raspravi o njegovom resoru osvrnuti na ovaj predmet. Očekujući odgovor g. Ministra ne mogu da se otmem nekoj podozri-vosti izazvanoj po nekim revelacijama i čudima prigodom toli generalne, koli specijalne debate o resoru Ministarstva saobraćaja u Narodnoj skupštini pred faktom, da su te revelacije i čuda uslijedili tek sada, nakon što su četiri ugovora, po kojima se je morala provesti izgradnja železničkih pruga i radova sklapana već god. 1932 i nakon što su sve te pruge skoro dograđene, osim zlosretne Unske pruge.

U nizu problema nametnutih našoj pomorskoj državi jedan je od glavnih izgradnja i napredak naše trgovačke mornarice, koja je nakon poznate konvencije Trumbić-Bertolini bila uzela znatnog maha, ali danas je u opadanju i kvantitativno i kvalitativno. Nije se tome čuditi ako se pogleda na žrtve, koje ulažu sve pomorske države za čim jaču afirmaciju svoje trgovačke zastave na svjetskim morima i ako se te žrtve usporede sa onim što je naša država u tom pravcu uradila, ili tačnije što je propustila da uradi. Očito je da naša mlada trgovačka mornarica treba državne subvencije. Prema tome stoji činjenica da naša država ne samo da je u zaostatku sa pripomoći, koje je ona dužna kao država, već je u zaostatku također i, sa onim što se nema smatrati pripomoći, već naknadom za obavljene posao u službi državnih preduzeća i što potiče iz čisto privatno-pravnih obveza i ugovora među njom i našim obalnim plovdbama, makar da se ta naknada pogrešno nazivala subvencijom. Ovim pitanjem mi smo se i drugom zgodom pozabavili te je u jednom svom govoru naš današnji predsjednik, senator g. dr. Tomašić, priznatom svojom kompetencijom u pitanjima, koja se odnose na naše pomorstvo, objasnio kako subvencija, koju država po specijalnom ugovoru plaća Jadranskoj plovdbi, Dubrovačkoj plovdbi i Zetskoj plovdbi, vezana je uz protučinību sa njihove strane za prenos pošte te druge činítbe, koje je država dužna da plati. Žalosno je dakle, da država u ime takovih t.zv. subvencija u zaostatku je za preko 55 miliona dinara, a taj zaostatak nalazi štetnu reperkusiju ne samo na intere-

sovanje plovidbe, već i na ekonomske prilike cijelog našeg primorskog pučanstva, iz kojeg se rekrutira cijeli časnički i momčadski personal, na naša brodogradilišta it.d. Ne nade li država načina da ovo svoje dugovanje dotičnjim plovibama čim prije isplati, neminovno pretstoji obustava mnogih poštanskih linija, a valjda i obustava cijele obalne plovidbe uz sve nedogledne posljedice za naš primorski svijet i za same državne interese.

Gospodo, za Direkciju pomorskog saobraćaja naš budžet predviđa 18 miliona dinara. Od toga za održavanje i obnovu luka otpada na područje lučke kapetanije u Šibeniku dinara 362.000, a za onu u Splitu dinara 367.000. Za novogradnje nije predviđeno ni prebijene pare. Posebnim amandmanom predviđeno je nadoknadno 5 miliona dinara. Ako se uzmu u obzir sad navedene sume i usporede li se iste sa neodgodnim potrebama pomorskog saobraćaja, mora se doći do zaključka, da država nije došla u susret udovoljenju niti najelementarnijim potrebama našeg Primorja, čak niti u onoj mjeri, koja bi odgovarala našim današnjim teškim budžetskim prilikama.

Gospodo senatori, svim onim, koji imaju prilike da prate pitanje javne štampe susjedne države, poznato je da se u istoj sistematskoj kampanji protiv naše države pripjeva stari motiv o tobož nekim imperijalističkim ciljevima naše države i o njenom silnom naoružavanju. Međutim, po ograničenjima poprimitenim u pravcu razoružanja naša je država bila vlasna da iskaže svoj vojni budžet za 3½ milijarde, dočim on faktično iznosi samo 2½ milijarde; za naše vazduhoplovstvo i ratnu mornaricu, naš budžet predviđa tek polovicu onog, koliko bi faktično mogao da iznosi. U tome je najrečitiji odgovor onim koji nas objeđuju nekim imperijalizmom i naoružanjem. Osobitim zadovoljstvom spomenuta štampa morala bi ocijeniti i pozdraviti kao osobiti dokaz naše miroljubivosti činjenicu, da je budžet naše ratne mornarice prikraćen za 7 miliona dinara prama budžetu koji ističe. Daleko je od mene i pomisao da se upuštam u kakovu kritiku, koja prelazi granice našeg prava i dužnosti osjenjivanja pojedinih, pak i budžeta vojske i mornarice te u granicama tog prava i dužnosti ne mogu a da ne priznam kako se je pomenuta redukcija uprav bolno dojmila svih nas, koji veliku pažnju posvećujemo napretku naše mlade ratne mornarice. Naša je tvrda nada i vruća želja da se u budućem budžetu dolično naknadi ono što je silom prilika u ovom budžetu moralo da izostane.

Gospodo, primajući se častne senatorske dužnosti, ja sam se od prvog časa smatrao obvezanim da lojalno saradujem sa današnjim režimom te ću i dalje saradivati sve dok budem uvjeren da ovaj režim iskreno i lojalno teži da ostvari velike zadatke nabrojene u Januarskom Manifestu. Stoga izjavljujem da ću glasovati za predlog Finansijskog odbora. (Aplauz).

Претседник др. Љубомир Томашић: Има реч г. Претседник Владе.

Претседник Министарског савета Никола Т. Узуновић: Ја ћу, господо, због тога што је поштовани господин предговорник на једној ствари нарочито инсистирао морати да кажем неколико речи. Лепа беседа поштованог г. предговорника коју смо ми и са задовољством и са пажњом сви саслушавали, изнела је и многе констатације које су као

факта истина. Може бити у ватреној жељи да код нас све ствари иду и боље и брже но што је то случај, бојим се господин предговорник је из извесних факата и истина изводио неке закључке који држим не стоје, — те сам дужан да то са своје стране констатујем. — Сигурно је да господин предговорник није, говорећи о административној и политичкој потреби да што пре дођемо до бановинских самоуправа, рекао — или сам ја пречуо израз — да су шестојануарске интенције узвишене, али да није било — нека ме г. предговорник корегира — лојалних егзекутора. Ако би та реч била употребљена, Ви ћете осетити да ми она даје право да замолим господина предговорника да је, ако већ хоће да критикује, замени можда речју »није било довољно спремних, није било довољно вредних егзекутора тога великога акта«, јер је, господо, било и лојалних и најлојалнијих сарадника. Али, не лежи у томе узрок што ми до данас нисмо остварили бановинске самоуправе, — најмање у томе.

Ми често пута, и ми у једном и у другом дому Народног претставништва, и у штампима и у приватним разговорима споримо и контестирамо и водимо разговоре о јасним стварима и чињеницама.

Господо, наше самоуправе, и општинске и бановинске, то су ствари, које је решио наш Устав, и о којима се може говорити не као о стварима, које се хоће, или неће да изводе, него да ли се довољно брзо и довољно мудро изводе. То су институције, које наш Устав условљава, и нема те владе, нема тога политичког човека, који мисли да се њиховом извођењу успротиви.

Али, господо, спровести у дело самоуправе под приликама, у којима се процес нашег новог, шестојануарског државног уређења изграђује, — под приликама које то изграђивање прате, не могу се постављати никакви термини и никакви рокови, у којима се имају те крупне и велике ствари извршити, али ако се не стигне, да се изврши баш у тим роковима, које појединац замишља, јер иако су и Престона беседа и Адреса и све изјаве падале о томе да се то мора извести, никоме није падало на памет да постави икакав рок, јер онај ко поставља немогуће рокове, тај буде временом демантован, да је постављао рокове за ствари, које се не дају терминирати и код којих је главно, да буду добро урађене, споредно са којим роком, те да не дођемо у ситуацију да бановинске самоуправе — ако сам добро разумео г. предговорника — ако оне не буду добре, онда ћемо се вратити на централизам.

Ја мислим, господо, да ме и ви и г. предговорник схватате, шта хоћу да кажем.

Влада и ова — као и она пре ње, која је била и која је у доброј вољи да изађе у сусрет свима тим схватањима законодавног тела о тим стварима више говорила и постављала их тако рећи директно на дневни ред, па није, господо, успела да их сврши. Па треба ли ми да изводимо закључак из тога, да те владе нису хтеле да проводе самоуправе?

Не, господо, хтеле су, али послови су се тако развијали и гомилали, — то није предмет од 15 дана рада, — па нису успеле. Ова је Влада и тај посао наследила.

Ја не треба да упозорим на то да је данашња Влада ушла у посао код већ отворене буџетске дискусије, управо једнога предмета који је строго

везан за рок и која је на њему радила, и да ни ова Влада нити ма која влада може ово питање сада занемарити, нити хоће да га занемари, бар не она влада која излази из наше средине, јер је то и програм наш и дужност наша у спровођењу Устава у живот.

Господо, па да ли је баш велика погрешка што се при извођењу наших самоуправа ишло по једном једино природном реду ствари, а то је прво спровођење у живот општинских самоуправа, па онда бановинских? То није био лак посао. То није мали посао: и донети закон и извршити општинске изборе, који су нам по први пут може бити јавно пружили неоториве доказе, да ми смело можемо да приступимо и спровођењу у живот и бановинских самоуправа, јер је народ показао да се он више не апстинира... (одобравање и бурно плескање)... у оној мери која је постављала пред одговорне владе увек питање: па чему самоуправа, ако је ситуација таква да нисмо гарантовани како ће се одзвати та ствар код њеног увођења у живот баш на оним странама с којих интересовање за ту ствар највећма и долази?

Благодарећи здравом схватању нашега народа, то се питање више не поставља и г. предговорник је врло лепо и уочно и рекао: наш народ не схвата, не разуме и неће да иде за стерилном политиком и апстиненцијом, него да ће оне вође, који ту политику проповедају, и пред народом и пред историјом понети одговорност, што многе ствари у државној политици не иду брже због те стерилности коју они проповедају, и која, благодарећи здравом разуму нашега народа, има све мање присталица у народу (Плескање). Једном речју, нема више препрека. Нема више сметњи: да ми тај велики посао узмемо у руке најозбиљније и најбрже и да га спроведемо, баш ако може и да буде каквог разговора о року, који би могао да буде замисљен и у Бесели и у Адреси, јер смо се ми у тим великим актима могли везивати само за наш период, — за период нашега мандата, и ја, који сам противник постављања тих рокова, ја могу пред Вама да изјавим, наравно да се ништа политички не деси, да ћемо још ми за време трајања нашега мандата тај посао и предузети и свршити. (Одобравање и плескање).

Држим да са оваквим одговором може и господин предговорник да буде задовољан.

Г. предговорник је уочио врло интелигентно, врло лепо и изложио неколике моменте из нашег политичког живота, да ми је дужност да се и ја за моменат на њима задржим.

Врло је лепо уочио господин предговорник да нема те политике, ни тих опозиционара, нити тих рођа који могу спречити процес нашег државног и народног духовног уједињавања. Нема, господо, то смо ми сви свесни тога. Али има појава, има појединачна, има њихових заблуда, који тај процес ипак донекле успоравају. Нека нам буде дужност да и са овога места у свакој прилици на све те адресе и на оне о којима је говорио господин предговорник чинимо апел, па кад се то не може да осујети и не треба да осујети, онда и нека се и не омета и нека се не успорава тај процес, него прилежно сви и из већине и из опозиције и они из законодавних кућа и они споља, да ту неминовност, која пред нама стоји као битни услов за напредовање државне и наше будућности, сви удруженим си-

лама поспешимо, тако да се не буде више водила дискусија о државном уређењу, јер је то већ једном потпуно и за сва времена свршена ствар. (Бурно одобравање).

Југословенство?! Господин је са оних страна где је реторика врло развијена, и ја сам са особитим задовољством слушао његово излагање о интегралном и синтетичком југословенству. Јест, тако је! Оставимо се све нивелације, сваке интеграције, синтезе, рецимо: један народ, једна држава, једна прошлост (плесак), једна садашњост, једна будућност, један Краљ (плесак), једна влада, једно законодавно тело, једни закони, једно правосуђе, сви равноправни, сви браћа, сви Југославени (Бурни аплауз). Па, такво Југословенство, које стоји пред великим задатцима уопште и поготово данас, када се стварају нове констелације односа и снага, примимо на себе дужност, која на нама лежи, а оставимо све те предикате и све те придеве, будимо Југословени, будимо браћа, будимо сви равноправни, сви као један. (Бурни аплауз).

Господо, пунктације, декларације?! И о тој ствари је дао свој суд, своје мишљење господин предговорник, на којему се њему може само честитати. Па, пунктације, политичко њихово дејство, њихов политички ефект?! Да ли треба баш ми да се лутимо на те пунктације и декларације, јесу ли нама више шкодиле или користиле, ако пређемо на чисто практички терен наше политике? Господо, ту су подељена мишљења. Ја сам на пример скоро чуо једног пријатеља из Дравске бановине, који је казао: Хвала буди пунктацијама господина Корощца! Да не беше њих, зло би прошли на општинским изборима. Колико стоји до тих пунктација, — уколико су оне дело г. Корощца или његовог Гл. одбора, допустите ми, господо, да не улазим у ту ствар. Али један велики проценат народа, који живи тамо у оним крајевима, види је тек из тих пунктација и декларација куда је могао бити одведен и каква би ситуација била онога народа, онога света баш у оним крајевима, кад би се таква политика пунктација водила.

Исто то важи и за оне друге пунктације. У огромном броју свом наш народ и Србин и Словенац и Хрват је патриотичан, он хоће и жели ову државу, овако јединствену каква је, и када је народ из тих декларација вилео, да има и неке друге политике која води к разједињавању, а то значи слабљење, а слаб бити значи бити пред искушењем да постанеш робом туђинца, — пунктације су код тога народа направиле такав утисак с којим би требали да смо задовољни.

Господо, пречански фронт није био састављен само од Хрвата, каже г. предговорник. То је један врло важан моменат, који казује да је то била једна велика политичка заблуда, али и таква политичка опасност — фронтони у једном јединственом народу, — да ничега другога нема што би правдало 6-јануарски акт и његову политику, довољно је то било да смо дошли до тога, да се народ довео до стварања фронтова, да брат иде против свога брата и против своје државе у некакав други фронт. Пунктације је дала и једна политичка група са ових страна, на срећу врло незнатна, мала, и ако јој је на челу уважени стари политички борац, о коме је говорио г. предговорник, али су те пунктације те групе биле најочигледнији доказ куда и докле

може да одведе партијска, партизанска заслепљеност. Те пункције у којима се, — то је врло лепо уочио г. предговорник, — чак и за привредну кризу и све зло које отуда долази, директно кривица и влада и режим, па се будућим »демократом«, — под штрикле ту реч, — као излаз из тога зла препоручио један диктаторски провизоријум, како је то врло добро уочио г. претговорник, пошто би тај провизоријум требао да ту господу доведе у владу, и то не преко избора и народне воље, него директно да замене садашњи режим, па да се тек из тога владајућег става воде преговори и разговори — не знам колико година би имали да трају — те да се дође до једног конзеквентног провођења политике самовладања, и како се све то тамо, нека ми господин предговорник помогне, говорило, по коме би провизоријуму Цетиње требало да иде у Сарајево и да се спроведе нека прегрупација и промена државног уређења, које би из основа имало да све поремети, па да тек онда када се из тога става они договори и споразумеју донесе ново државно уређење, а народ би требао да чека и сви послови да стоје, требало би да дође ново државно уређење по схватањима онога ко је те пункције потписао.

Те су пункције врло много допринеле да су се и на овим странама појмови врло брзо раширили; и данас нико више ту господу не третира озбиљно, јер се баш по том њиховом акту видела сва бедност политике коју треба са те стране народ да очекује.

Лепо благодарим г. предговорнику да је на то указао и да је подвукао да су се та господа том својом политиком и предлозима дисквалификовала да се зову уопште демократама и да воде народ, јер су предлагали ствари које уопште никада ниједан демократа није предложио, (одобравање) ни ти ће наш добри и патриотски народ икад одобрити.

Господо, многе нам ствари не иду онако како бисмо желели и како бисмо хтели, па не стижемо чак ни то да нашем мору поклонимо ону пажњу и ону љубав, коју, вероваће г. предговорник, сви имамо и сви делимо безгранично, и ви који сте близу мора и на мору, и ми који смо деценијама и годинама за њим вапијали и певали томе сињем мору, и који због тога протествујемо најодлучније ако ико може да посумња у то колико је нама наше море драго, колико га разумемо и колико га ценимо! (Бурно одобравање).

Када би се мору, поморству, трговачкој и ратној морнарици могло помоћи само разумевањем за његове задаће и нашом љубављу, оно би било најнапредније море на свету. Али за то нису само љубав и само разумевање довољни; треба ту и нечег другог, а то друго ми данас немамо у толикој мери, колико је оно потребно за све те ствари, о којима је данас говорио г. предговорник. Стога ја молим и њега и сву нашу браћу на мору, да ако не стижемо да им пружимо сву ону помоћ коју они од нас очекују, да верују да то долази само отуда, не што нећемо, већ што немамо и не можемо под данашњим приликама. (Одобравање и гласови: Тако је!).

Господо, ако у расправи овог буџета и свих питања која су у вези са ширином дискусије коју буџетска дискусија пружа уђемо у те разговоре са оном добром вољом са којом је ушао г. предговорник и са којом треба сви да улазимо, да ствари анализирамо и поставимо на право место, да даје-

мо сугестије и тражимо од одговорне Владе да учини све што може, ако при том раду останемо код оних разлога о којима треба да воде рачуна политички људи поготово у овој кући, онда таквим критикама, па и приговорима, можемо да учинимо исто толико, а можда и више, него ли и самим стварним радом са одговорних положаја. Ако не изађемо из става објективности и добронамерности, ми ћемо најбоље одговорити својој дужности. (Одобравање).

Председник др. Љубомир Томашић: Има рећ г. Мајстровић, ради личног објашњења.

Др. Иван Мајстровић: Господо сенатори, ја срдечно захваљујем г. Председнику владе на част коју ми је указао и пажњу коју је посветио моме говору. Па у колико сам му с те стране захваљан, у толико више морам požалити што ме је, ма и привидно, преко рео стoga што сам употребио једну рећ која се могла тумачити другачије него је било zamišљено. Истина је да сам казао да интенције оног фактора који нам је подарио Устав нису нашле лојалне екзекуторе, али и изрећно изјављујем да моја намера није била да те рећи упутим особно оној господи која су до сада била на влади. Те рећи имаду се shvatiti као парафраза онog што сам citирао из Пријестолне Besjede, у којој се каже: да се начела државног јединства и decentralizacije државне управе имаду лојално применити. У том смислу имају се shvatiti моје рећи да ако није дошло до те primene, да је то било stoga што нису лојално применјене интенције Пријестолне Besjede. Stoga žalim што г. Председник владе није ovako shvatio моје zamерке.

Председник др. Љубомир Томашић: Има рећ г. Милан Симоновић.

Милан Симоновић: Господо сенатори, ја ћу у своје говору морати да имам у виду експозе који је г. Министар финансија одржао данас пре подне у овом Дому, а исто тако и његов експозе који је отштампан и којим је спроведен овај буџетски предлог Народној скупштини.

Овај буџет, као што је већ наглашено, као и ранија два, Сенат је добио тако касно, да императивна државна потреба да га примимо, изгласамо и одобримо до 1 априла, — чини да се целокупни наш рад и израђивање буџета у овом високом Дому има управо да састоји само у једној дебати како о општој политици Краљевске владе тако и о политици у појединим ресорима, а исто тако и у чињењу извесних напомена и сугестија које би биле у вези како са самим буџетом тако и са поменутом политиком.

Буџет овај г. Министар финансија у своје експозеу означио је као буџет кризе. Буџет је доста увек у вези и мора бити у вези са приликама под којима се ради. Он је управо њихов израз. И полазећи са тога гледишта он га је означио као буџет кризе и нагласио је и данас пред нама да он управо претставља само продужење оне политике одлучне штедње коју је Краљевска влада и у ранија два буџета доследно и конзеквентно спроводила.

Пре него би се, господо, упустио у оцену прилика под којима је овај буџет рађен и у разматрање мера које нам се управо намећу кад је реч о буџету и кад је реч разуме се, и о привредним и финансијским тешкоћама у којима се налазимо, дозволите ми да се са неколико речи дотакнем како наше спољне тако и наше унутрашње ситуације. Само пре кратког времена, пре неколико да-

на, Министар спољних послова г. Јевтић у своме експозеу пред Народном скупштином; говорећи о политици свога ресора, казао је, господо, за нашу спољну политику да се она чврсто држи привржености Друштву народа и његовом Уставу. Целокупна наша спољна акција, по његовим речима, кретала се у циљу и духу те највише међународне институције. И, господо, са таквим правцем наше спољне политике несумњиво да смо сви задовољни, и да исти одговара нашим очекивањима и нашем расположењу. Знатан број највећих умова и несумњиво врло далековидих људи још од 15 века, почев са чешким краљем Ђорђем Пољебретским па преко великог филозофа и књижевника француског Волтера, преко несумњиво највећег немачког филозофа Канта, преко великог песника и државника француског Ламартина, и преко многих других, гледао је спас човечанства и једину могућност за искорењивање рата као средства за исправљање међународних односа само у стварању једне доиста велике међународне организације која би прешла границе појединих држава и самих континента. Уговарајуће стране, склапајући Версаљски уговор у 1919 години, увиделе су једини пут и начин да се будући ратови онемогуће и да се свету загарантује миран развитак, културни напредак и привредни бољитак само у једној таквој организацији као што је Друштво народа. И ја сам, господо, дубоко уверен да су и напори меродавних фактора за вођење наше спољне политике били прожети оним истим великим и узвишеним принципима који су несумњиво служили као основа и самом Пакту Друштва народа. Стварање Мале антанте и њеног Пакта пре годину дана, закључење конвенције у Лондону јуна месеца прошле године о дефиницији нападача као и најновијег Балканског пакта — несумњиво су најбољи доказ да су напори те наше спољне политичке акције посвећени били само одржању мира и искреној служби те несумњиво велике идеје. Сви ти пактови и конвенције лишени су сваке агресивне намере било ма према коме. Они су само разумљива реакција на тежње појединих држава које иду за изменом стања створеног ратом и после рата а које тежње претстављају опасност за нове ратове.

Ми, господо, у нашој спољној политици заједно са нашим управљачима исте можемо да будемо задовољни, у толико више што су и по речима нашег Министра иностраних послова г. Јевтића и са остала два балканска народа који још нису потписали Балкански пакт, наши односи срдачни и пријатељски. Ја сам, господо, уверен а мислим и ви остали, да ће се и будући напори наше спољне политике кретати у истом правцу и да ће будући резултати оправдати наша очекивања за пуну гаранцију мирног развитка свих балканских народа и да ће се у исто време тиме допринети и раду ка општем миру.

Одајући заслужено признање и највећу заслугу нашем Узвишеном Владару Њ. В. Краљу за стварање атмосфере поверења и неопходних услова за балкански споразум, г. Јевтић наш Министар иностраних послова, био је израз захвалности целокупног нашег народа и свих нас, јер је целокупан наш народ пратио та настојања свога омиљеног и Узвишенога Владара са великим и

оправданим очекивањем да ће му та настојања са Највишег места донети дане мира, среће и благостања.

А сада, господо, дозволите ми да се задржим са неколико речи и на унутрашњој ситуацији. Било је речи од поштованих предговорника, а нарочито после формирања нашег Народног претставништва приликом дебате о Адреси, било је речи о томе шта је изазвало шестојануарски режим. Било је наглашено да су поједине политичке странке које су тражиле ослонаца у прошлости и чак и у разједињавању нашег народа, а користећи у пуној мери политичке слободе и парламентарну трибину која је загарантована Уставом од 1921, угрозиле и саму нашу националну и државну целину. И једина могућа последица била је долазак шестојануарског режима и доношење Закона о бановинама, чиме су ишчезле историјске границе наших покрајина, које су у прошлости наши непријатељи били створили у томе циљу да нас што више отуђе и да нас разједине. Уставом од 3 септембра 1931 године дата је основа за нову организацију институција и државног уређења, али само, господо, за такво државно уређење које ће у садашњим приликама боље одговорити народним и државним потребама него што је то био случај са Уставом који је замењен Уставом од 3 септембра 1931 године. Тим истим Уставом створена је могућност за нов политички и парламентарни рад и делатност али само уз једино ограничење да државно и народно јединство остане изнад политичких и партијских борби. Као реакција на тај једини и здрави пут који нам је био указан од стране Њ. В. Краља, појавиле су се убрзо т.зв. пунктације и декларације, о којима је малопре уважени г. Претседник Владе онако лепо говорио. Оне су се појавиле као реакција и то из кругова оних људи који ни до данас не могу реално на ствари да гледају и чија су схватања и осећања остала и надаље само жртва неповратно ишчезле прошлости.

Учешће бирача 8 новембра 1931 године, као што је рекао и Господин Претседник Владе, дало је за право нама који смо прихватили ову шестојануарску политику. Народ је у великој већини дао видног доказа да је он одмах схватио на којој су страни његово добро и његови интереси, а још већим учешћем, које је узео 6 августа прошле године на општинским изборима за сеоске општине, показао је да су здрава свест и правилно схватање његово о његовим потребама и интересима много јачи него што су то случајеви са политичким апстинирањем, које је случајеве такође напоменуо г. Претседник. Малопре је било речи о градским и бановинским самоуправама. Ја ћу да учиним један апел на Краљевску владу и да је умолим да се, ако су ту могућности и ако то други послови дозвољавају, тим питањем позабави и да нам те законске пројекте поднесе на решавање и одобрење у што краћем року. Јер доношењем Закона о градским општинама и о бановинским самоуправама, биле би задовољене многе народне потребе, а и припомогло би се раду на унификацији а тиме појачало и осећање да смо доиста један и јединствен народ.

Господо, време и систематски истрајан рад на

унутрашњем консолидовању наше земље учиниће своје, а скоро будућност ће несумњиво и многе заостатке наше прошлости уклонити, и то оне заостатке који су у приличној мери кочили рад на нашој консолидацији. У исто време ја сам дубоко уверен да ће скоро будућност уверити и све противнике и непријатеље нашег државног и народног јединства и показати им да су им сав труд и трошак узалудни. Са највећим задовољством ја сам читао речи г. Министра унутрашњих послова у колико су се оне тичале тога да су на северу и западу граница наше државе од стране Владе и од стране његове предузете све потребне мере предострожности и да се на тим странама наше државе онемогући даљи злочиначки рад извесног броја наших ренегата, плаћених од иностраних противника и непријатеља наше државе и народа. Ја сам дубоко убеђен да неће проћи много времена да ће ти противници нашег државног и народног јединства доћи до дубоког убеђења да је и за њих саме много корисније да тај новац троше на много боље и племенитије сврхе.

А сада, господо сенатори, дозволите ми да пређем на сам буџетски пројект.

Ја сам малопре напоменуо да је г. Министар финансија за овај буџет казао да је он буџет кризе, да је он заправо израз светске привредне депресије која је захватила цео свет, а, разуме се, није могла да мимоиђе ни нашу земљу. У борби против светске привредне депресије Краљевска влада, по речима свога Министра финансија, сматра за основни, битни постулат своје финансијске политике буџетску равнотежу и стабилност наше националне валуте. Упоредијући овај данашњи буџет са оним прошлогодишњим, Министар финансија је у своме оштампаноме експозеу означио исти као да смо данас, у погледу финансија, у извесном стагнационом стању. То се види из тога што у овом буџету нису вршена масивнија, крупнија редуцирања, а он за такво своје мишљење налази разлога у томе што сматра да је привредна криза светска прошла своју кулминациону тачку у 1932 години и да су се у току прошле године појавила побољшања у нашој привредној ситуацији, која су давала наду и оправдање да се при изграђивању овога буџета може проћи без већих и масивнијих редуција. То побољшање у нашој привредној ситуацији изражавало се тиме што смо постигли у прошлој години активан трговински биланс и што је туризам напредовао, а појавило се и извесно побољшање у индустрији, нарочито у текстилној и рударској. Ипак г. Министар је додао да међународна привредна ситуација остаје и даље озбиљна, а то он изводи из чињенице што на међународном тржишту влада увек нестабилност и што крупне и велике државе нису могле да одрже своје националне валуте.

Господо, ја морам напоменути да сам не само ја него и цео овај високи Дом сагласни са господином Министром финансија у томе да су буџетска равнотежа и стабилност наше валуте ствари са којима се сви ми морамо сложити и које сви морамо усвојити.

Инфлација? Господо, ја ћу поћи од ње и вратити се буџетској равнотежи. За нормалне прилике не може се ни замислити да може бити реда у финансијама и у привреди ако национална валута није стабилна, а у болесним привредним и фи-

нансијским приликама несумњиво је да то има још већи значај и још већу вредност. Ипак, може се рећи: знамо али постоји много држава где се тако не мисли; ту су Енглеска, Јапан, Северно Америчке Државе, у последње време и Чехословачка, које нису остале при стабилности својих националних валута. Све те велике државе са јако развијеном индустријом поступно су почеле смањивати вредност свога новца, оне су пришле девалоризацији своје монете, односно смањивању златне подлоге. Само та девалвација није исто што и инфлација. У томе погледу сад има различитих мишљења, али још се ништа дефинитивно о томе свему не може рећи. Треба сачекати дефинитивне резултате, па тек онда правити дефинитиван закључак.

Што се тиче саме инфлације, господо, то је питање чисто. И код нас нажалост по који пут чују се гласови, који прижељкују инфлацију. Ја стога одајем како г. Министру тако и целој Краљевској влади највеће признање на ставу, који су заузели у том погледу.

И у потврду, господо, да је такав њихов став према инфлацији тачан и добар, ја ћу са вањим допуштењем да вам цитирам једно интересантно мишљење, које даје сликовиту претставу о инфлацији и које је, господо, изразио вођа данашње фашистичке Италије г. Мусолини 13 јануара у италијанском сенату, говорећи поводом закона о корпорацијама. Он каже за инфлацију:

»Инфлација је пут, који води катастрофи. Ко би могао у ствари мислити, да повећавање монетарних знакова повећава народно богатство. Неко је већ учинио ово поређење: то би била иста ствар, као када би се, репродукујући милион пута негатив једне исте личности, сматрало да је становништво повећано за милион људи. Зар није дакле било већ искустава? Француски асигнати или немачка послератна марка?»

А сад, господо, дозволите да пређем на саму буџетску равнотежу.

Г. Министар финансија, говорећи о нашој буџетској ситуацији — особито имам на уму његов оштампан експозе — сматра исту задовољавајућом и тврди да се она из дана у дан поправља.

Што се тиче буџетске равнотеже, он је и у томе експозеу и данас изјавио пред нама скоро овим речима, да је буџетска равнотежа без мало потпуно осигурана.

Господо, буџетска равнотежа несумњиво је да је то једна најпреча ствар за једну земљу. Позната је ствар, да и за буџет појединаца важи то правило, које је наш народ лепо изреком »пружи се према губеру« означио. Оно што важи за појединце, то несумњиво важи и за државу. И држава мора водити рачуна о томе, да њени издаци буду чињени само у границама тих моћи и њених прихода, да приходи и издаци буду уравнотежени.

Ја, господо, морам да одам и овде све признање г. Министру финансија на његовом пуном старању и на свима напорима, које несумњиво, у току од када је на врху наше финансијске политике, чини да се одржи буџетска равнотежа.

Па ипак, господо, поред свега тога признања, нека ми г. Министар не замери, што ћу морати да истакнем то, да постоји извесна бојазан, да постоје мишљења, господо, која се са њиме не слажу потпуно како у оцени прилика о светској при-

вредној депресији, тако и у оцени — ако хоћете — наших прилика, а исто тако и ја сам не могу у пуној мери да делим његов оптимизам, и поред све своје најбоље воље, у колико се тиче прикупљања наших прихода у наредној буџетској години.

Господо, ја сам већ напоменуо, да има доста меродавних — ако хоћете да кажем — и стручних мишљења, која се баш и у оцени тога, да ли је кулминациона тачка светске привредне депресије прећена или не, не слажу са мишљењем г. Министра.

Ја ћу вам у томе погледу цитирати једно кратко мишљење, које је познати француски политички парламентарни „Преглед“ у своме броју од 10 јануара о. г., говорећи о економској светској ситуацији, дао. Он вели:

„Неизвесности политичке, буџетске и монетарне продужују и даље да доминирају општом ситуацијом. Побољшање констатовано у првом полугођу и почетком другог 1933 г. није се наставило“.

Финансијски одбор у Народној скупштини у својем извештају подноси буџет каже: „И ако је данас, с обзиром на привредне прилике, на висину цена, стање спољне трговине, интензивности сасбраћаја и т. д., врло тешко предвиђати, ипак сматрамо, да се са предложеним приходима може рачунати. Ако буду приходи подбацивали, онда се мора приступити другим мерама, које време и дан моменат буду диктирали. Дефицити нису изузетна појава данас. Њих налазимо у свима државама. Па ипак, и поред свих тешкоћа и код нас и у другом свету, можемо рећи, да је наша буџетска ситуација задовољавајућа. Ми желимо, да она буде боља. Желимо да се расходи смање, да се одржи буџетска равнотежа и да се приходи прибирају са тачношћу, али и према привредним приликама у идућој години.“

Господо сенатори, полазећи баш с тога становишта да ћемо имати срећу, да имамо такву ситуацију у општој привредној ситуацији, да она бар неће поћи на горе него да ће остати у оваквом једном стању, у каквом се данас налази, ја се ипак много бојим, да ће знатан број наших државних прихода моћи достићи ону висину коју од њих г. Министар финансија у овом буџету очекује.

На првом месту, господо, ја ћу се дотаћи прихода од монопола дувана. Монополски приходи, ако направимо упоређење од неколико година унатраг, видећемо да они стално подбацују. То је несумњиво знак садашње слабије потрошачке моћи и резултат привредне депресије, која данас влада у целом свету.

Али, господо, баш, кад сам већ споменуо ову врсту државних прихода, да се мало задржим на једној врло жалосној и мучној појави.

Позната је ствар, господо, да се криумчарење дувана у великим размерама шири и врши. Пре неки дан био сам у свом изборном срезу у једном селу и био сам сведок једног сукоба између органа финансијске контроле и криумчара, од којих је један платио главом, био је убијен.

Господо, те појаве нагоне нас, а нагоне и Краљевску владу да томе питању посветимо сву пажњу, коју оно заслужује. Ми смо дужни да се запитамо откуд то да и поред привредне кризе то зло узима тако огромне и велике размере. Ја мо-

рам, нека ми г. Министар финансија не замери, ту да кажем, да у једној прилично великој мери носи за то одговорност и сама Монополска управа. Не кривим ја толико г. Министра, али они који су на челу те установе, дужни су много више да се позабаве тим питањем. Не састоји се сва мудрост, када се појави овако тешка ситуација и када ти приходи почну да опадају, да се равнотежа тих прихода односно један задовољавајући рандман постиже на тај начин, што ће се мање плаћати откуп дувана. Ја налазим, да то није најмудрија политика. Господине Министре, Управа монопола у колико су приходи подбацивали од дувана, она је сваке године смањивала и цене откупа за дуван. Колико је мени познато, увек се Управа монопола интересирала и тражила само да буде телеграфски обавештена не о том, каквог је квалитета дуван, него колико је и по којој цени откупљиван дуван дотичног дана. Ја знам, да су прилике тешке и да се о њима мора водити рачуна. Али се дешава и то, да се дуван плаћа и са 2—3 динара, што је свакако премало за тамошњи народ.

Рећи ће се зашто се дуван уопште сади. Сваки тежак се нада да ће квалитет дувана идуће године бити бољи. Међутим због кише и атмосферских неприлика уопште десило се да тај тежак добије по динар и по од килограма дувана. То је толико мање од уложеног труда и рада, не водим рачуна о томе да је то земља, на коју сељак има права да добије ренту, да на њу порезу плаћа, — да то даје прилике да се кријумчарење још у јачој мери развија и шири. Кад сељак од државе не добије ону накнаду, на коју сматра да има право да је добије у најгорем случају, он онда приступи овоме недозвољеном путу, с којим се, разуме се, ја не слажем, ја га само описујем, али он сматра да је са његове тачке гледишта и то оправдано, да кришом, без знања државних органа прода извесну количину дувана, те да колико толико ту своју штету поправи. То међутим доводи до тога да су на пр. у моме срезу многи људи осуђени и на стотину и двеста хиљада динара да плате и многи ће од тога пропасти и бити упропашћени, и ја због тога молим господина Министра финансија да он скрене пажњу Управи монопола да она престане са таквом политиком.

Господо, зна се да државе које су северније од нас немају таквих климатских услова и таквих неприлика за одгајивање дувана каквих ми имамо. Управа монопола би се могла да позабави не само смањивањем откупне цене већ и питањем како ће се поправити квалитет нашега дувана. У околици Бајине Баште на пр. постојала је једна врста нашега дувана који се звао бајиновац. Та се врста изгубила. Ја сам питао зашто. Одговорено ми је: дегенерирао се. Нико се, господо, не брине о томе да се нађе пута и начина да се нешто учини за квалитет нашега дувана, да се на пр. утврди зашто је нестало бајиноваца и да се покуша да се поново почне са његовим одгајивањем. То је међутим потребно и због озбиљних конкурената из Бугарске и других држава, које у великим количинама продају дуван иностранству и тиме нам конкуришу. Ја сам слободан да наведем само једну ситну ствар, која показује приличну небрижљивост Управе монопола.

И у Аустрији и у Чехословачкој и у многим другим земљама производи се деникотизираи дуван. Господо, свет пуши мало врсте бољег ду-

вана зато, што нема довољно средстава, али има људи који би и у овој кризи можда пушили и имали средстава да пуше бољи дуван, али из здравствених разлога принуђени су да пуше мање. Ти би људи били задвољени деникотизацијом дувана, и од тога би Управа монопола имала само прихода.

Ја ћу сада да се дотакнем једног другог облика државних прихода, верујући да г. Министар финансија није водио довољно рачуна о њему. То су приходи од кућарине. Изгледа ми да се у оцени висине тога прихода г. Министар финансија задржао само на томе што је повећао проценат оптерећивања, али да није у довољној мери водио рачуна о томе да сада закупне цене иду на ниже. Ја мислим, да ће и тај повећани проценат тешко моћи да да оно што г. Министар финансија од њега очекује.

Да вас не бих дуго замарао ја ћу да напоменем и то да се много не може очекивати ни од повећања друштвене порезе. Г. Министар финансија рачуна да ће од те порезе добити око сто милиона динара. Ја бих желео да те његове жеље и наде буду остварене, али се бојим, да многобројне новчане установе због ситуације у којој се налазе неће дати оно што се од њих очекује. Исто тако и царински приходи неће дати оно што се од њих очекује и г. Министар финансија то свакако боље зна од нас да су царински приходи у опадању (*Министар финансија*: Сада расту). До сада мало расту, али ако их упоредите са приходима од пре две-три године онда ћете видети једно растојање од читаве милијарде. Дај Боже да ти приходи расту, али ја се бојим ако у општој привредној светској ситуацији не пође на боље да они неће дати оно што ми очекујемо.

Господо, док ће наши расходи врло вероватно да буду угрошени онако како је предвиђено, дотле ће прикупљање прихода остати под једним знаком питања. Може бити да ће се рећи да има предвиђених вентила сигурности.

Може бити да ће ми се рећи: па има за то сагласности, постоје овлашћења из чл. 63 и 64 Финансијског закона. Господо, ја признајем да је то тачно, али ја се бојим да ни та законска овлашћења, која је Министар финансија већ једном приликом у Финансијском одбору нагласно, нису у самој ствари нова, она су била предвиђена у чл. 6 Закона о продужењу рокова сељацима, и та овлашћења која смо већ имали, нису тако много искоришћавана у погледу компресије државних издатака, те мислим да сада баш и ако би се томе приступило, много се добити неће.

Ја верујем, да ће смањивањем броја чланова управног и надзорног одбора у извесним државним институцијама и државним предузећима и евентуално смањивањем узгредних, споредних прихода појединих чиновника, да се нешто добије. Али, господо, неком много већем корешитом редуцирању самога броја државних службеника не верујем да ће Краљевска влада приступити са ових разлога: што би се створило са једне стране једно социјално тешко питање, а с друге стране, господо, ми знамо, а и господин Министар је то већ напоменуо, да више од 5.000 младих школованих људи чека већ да ступи у државну службу. Ако број тих људи редуцирањем нових појачамо, онда не само што стварамо једно велико социјално питање, него ћемо морати да се о тим људима старамо и да во-

димо рачуна о потрошачкој моћи маса, али то нису мере које иду на поправку нашег привредног стања.

Господо, код овога збиља настаје питање шта би требало да се ради? Нека ми је дозвољено да у начелној дебати учиним извесне сугестије у уверењу и у жељи једино тој да те моје сугестије као и сугестије осталих говорника потстакну Краљевску владу на извесна размишљања, јер се надам да ће то у неколико допринести да што успешније изађемо из ових тешких привредних и финансијских прилика.

На првом месту ја ћу се дотаћи оних ствари за које видимо да их и наша јавност врло често износи: да поједини државни службеници врше злоупотребе са државном имовином, које се злоупотребе не задржавају често на десетинама хиљада, него се пењу и на стотине хиљада, а по некад прелазе и милионске суме.

Ја, господо, и као правник врло добро знам, да ће тих криваца, тих дела бити докле света траје као што их је и било откад свет постоји, али је исто тако истина да се разумним законским мерама може бар извесан број узрока који дејствују на извршење кривичних дела да отклони.

Господо, већ је г. др. Мајстровић истакнуо, да се налази један пројекат закона који је потекао из средине Сената. Ја молим Краљевску владу да се са тим пројектом што скорије позабави и да га изнесе пред Народно претставништво на решење. Али скрећем пажњу нарочито и на то, да од закона не очекујем све, него много више очекујем од једне добро организоване и ефикасне контроле. Ако државни службеници осете, да им је контрола ту непрестано за вратом, да ће свака њихова малверзација бити у најкраће време откривена и они демаскирани, то ће дати много веће резултате, него саме законске одредбе против оваквих дела. Ја мислим да би појачање контроле, ма да би са своје стране изазвало извесне издатке, имало јаче дејство и да би ти издаци много више били накнађени оним што би држава добила тиме што би се те злоупотребе смањиле.

А сада, господо, дозволите ми да се у току ових мојих сугестија дотакнем два питања која су у последње време изазвала живо интересовање и прилично оправдано узбуђење у нашој јавности. Прво од тих питања је афера која је везана за име народног посланика Хусејина Кадића. Дозволите ми да мало детаљније изнесем аграрно питање у Босни, да би вам ствар била потпуно јасна. Године 1921 ми смо донели Уредбу о финансијској ликвидацији аграрних односа у Босни и Херцеговини. Том Уредбом предвиђена је сума од 255 милиона динара за исплату свих кметских селишта, то су све оне земље на којима су босанско-херцеговачки тежаци живели са својим укућанима и задругама. Од те суме исплаћена је одмах половина у готову, а половина у обвезницама 4%. У тој истој Уредби било је предвиђено 25 милиона динара за исплату и тзв. беглучких земаља тј. оних земаља, које су тежаци држали било у кметству сличном односу било у закупном односу најмање 10 година унатраг, рачунајући од 25 фебруара 1919, а та њихова права нису била укњижена, већ су се та земљишта по земљишним књигама водила као чиста својина поседника.

Убрзо се показало да је та предвиђена сума била недовољна. Тежаци пак почели су да истичу да немају средстава да могу сами исплатити поседни-

ке пошто је беглучка Уредба која је убрзо после Уредбе о финансијској ликвидацији аграрних односа у Босни била донета, прецизирала, да ће оне земље које су сељаци држали у кметству сличном односу поседницима обештетити држава, а за ове друге које су сељаци држали у закупном односу да ће морати они сами да исплате. За оне прве кметству сличне односе било је речено да ће држава платити двоструку катастарну вредност њихову, а за ове друге у закупном односу да ће се платити по погодби или процени. 3 децембра 1928 године донет је Закон о беглучким земљама у Босни и Херцеговини и тим Законом држава је примила на себе да исплати обе врсте тих беглучких земаља. А исплатна цена била је регулисана на тај начин што је речено да ће се за земље у кметству сличним односима платити четворострука катастарна вредност, а за земље држане у закупном односу да ће се платити петнаестострука вредност у Босни а двадестострука у Херцеговини. Истим тим законом о беглучким земљама предвиђено је било и то да шумске земље и шикаре које би на исти начин биле досуђене тежацима, буду исплаћене и то у Босни са четиристостручне вредности катастарског шумског прихода, а у Херцеговини петстостручне вредности. Као начин исплате било је речено да се утрше вишкови шумских прихода Мин. шума, а у недостатку истог био је овлашћен и г. Министар финансија да изда бонове до 100 милиона динара са 6% и са роком од године дана. Овај закон нарочито у погледу финансијске стране био је неостварен и у 1929 год. био је донет нов закон о финансијској ликвидацији отштета за беглучке земље у Босни и Херцеговини. Тим законом предвиђено је било за исплату 150 милиона динара у обвезницима са 6% интереса. Како се та сума показала недовољна, донета је убрзо новела по којој је било предвиђено још 200 милиона. Како се и та сума показала недовољна, онда је једним чланом Финансијског закона уз буџет за 1932/33 год. предвиђено још 150 милиона па је исплаћена и та целокупна сума. И, господо, после свих тих 525 милиона, исплаћених само за ове беглучке земље, десило се оно што се апсолутно није смело десити: потекла су два пројекта из кругова народних посланика. Она су оба претресана и од њих је направљен један. Тим новим пројектом који је озаконен и који се зове Закон о изменама и допунама Закона који се односи на аграрну реформу у Босни и Херцеговини, учињене су извесне измене нарочито у Беглучком закону. Али је најглавније то што је продужен рок за истицање захтева тежака још за годину дана, а што је најстрашније, господо, речено је још да и оне шуме које се налазе у близини кметских селишта и које су кметови сматрали за саставни део својих кметских селишта, и оне су биле укњижене у грунтовне књиге као власништво поседника, да тежаци могу да траже да им се и оне досуде. И најстрашније је то што је у члану 10 Беглучког закона учињена једна допуна и измена, па је речено да поред тамо означеног земљишта које се налази у близини рударских управа поред Илиће код Сарајева, поред Слатине код Бања Луке, поред Врућице код Теслића и поред Кисељака као и поред земљишта које се налази у реону вароши и варошица, и за њих неће се одређивати вредност ни по катастарној вредности ни по катастарном шумском приходу, него је остављена слободна погодба између поседника и тежака, или процена.

Господо, у томе члану додано је да се поред ових земљишта као таква имају узети и она која се налазе у близини летовалишта на Палама, Хан Пијеску и на врелу Босне. И шта се десило? Десило се то да су те шикаре око тих летовалишта процене са 200.000 динара по хектару, а у самој ствари не могу вредети ни 2 до 3 хиљаде динара. Ја скрећем пажњу на ову чињеницу да смо гро земље под аграрном реформом, односно земље на којима су становали тежаци са својим породицама платили са 255 милиона динара.

Сада господо, ... (Атанасије Шола: Слободна земља је била, није кметска!) Ако је слободна, г. Шола, онда тај коме треба земља нека је и купи, а да је купује држава по овој цени то је противзаконито. Ми смо спроводећи аграрну реформу дали само оне земље, по речима Њ. В. Краља, ону земљу коју је тежак држао и уживао. Господо, оваквом изменом дају се отворена врата свима могућим злоупотребама. Сада да се запитамо: које су то шуме које се налазе уз кметска седишта а у књигама нису биле уписане као кметске, него су биле уписане као чисто власништво поседника. Шта то значи? То значи, ако је тежак ту земљу радио од 1919—1921 год. — онда је била донета та уредба — зар он није могао за толико година да истакне своје захтеве и да тражи ту земљу поред оволико закона него се је сетио да то тражи тек 1933 године. Мени ово личи на то да се неко од поседника може договорити са тежацима да штету плати држава. Ја мислим да таку политику не смемо и не можемо одобрити. Ја не кривим никога, јер ако има одговорности, има је на свима странама, има и на Краљевској влади која је без довољно проучавања прихватила тај пројекат и на свима нама што смо то изгласали и тиме такав рад омогућили. Ја молим Краљевску владу да ову ствар што пре пресече и да све ствари по томе обустави. Ево прве примене. Овлашћење које имате у чл. 63 и 64, која ће бити поздрављена од целокупног нашега народа. Овај закон треба да се стави ван снаге, да се све то поново проучи и да се даље злоупотребе онемогуће.

А сада морам да се задржим на другом питању које је изазвало доста узбуђења и интересовања у нашој јавности, а то је питање које је покренуо г. Станић у Народној скупштини. Ја нећу никога да кривим. Ја не могу а да не подвучем, поред тога што сам слушао г. Министра саобраћаја приликом буџетске дискусије у Народној скупштини, да као правник нисам остао убеђен да је он имао права да 3 јануара 1932 год. са Европским друштвом за хипотекарне кредите и са друштвом «Батињол» закључи пом. уговоре ма да и закон о држав. рачуноводству и наш Устав нису му дали права на то. Закон о државном рачуноводству даје само прописе како ће Краљевска влада поступити и извршивати буџет, то су прописи како ће се по буџету поступити. Позната је ствар, господо, да ову земљу не сме нико задуживати без закона, већ се задуживања чине законодавним путем и само на тај начин земља може да буде задужена. Кад је дошао на снагу Устав од 3 септембра 1931 године онда се, господо, морало да иде само законодавним путем у задуживању ове земље. Ја мислим да је г. Министар саобраћаја погрешно.

Још једне друге ствари не могу да се отргнем. Ја то, господо, говорим ради умирења своје савести,

Кад сам прочитао овај пројекат буџета, а нарочито онај део његов који се односи на Министарство саобраћаја, видео сам да је предвиђено 50 милиона и 395.000 динара за ануитет овим друштвима за изградњу ових железничких пруга за наредну годину, и кад се сетим да је народни посланик г. Станић у Народној скупштини истакао да ћемо у току наредних 8 година, док се не доврши последња пруга Бихаћ—Книн, из наших средстава исплатити толику суму, онда се пита, зар није можда била наша дужност, а на првом месту дужност г. Министра саобраћаја као најпозванијег фактора у том погледу, да размисли, кад већ дајемо из наших буџетских средстава и кад ћемо већ да исплатимо толико, да ли смо требали под тако тешким условима да закључимо те зајмове. Да ли није било онда боље да их уопште не закључујемо.

Ја нећу, господо, да се упуштам у цифре које ту долазе у обзир, али је сигурно да смо то могли да учинимо, наиме да те послове делимо тако да се ради по неколико километара, па би маса наших предузећа била запослена, само не као акорданти, него би радила на своју руку и за своје име. Данас се ради у акорду ниже од предрачуна. Ја сам ово напоменуо само с тога да би се овакве ствари у будућности по могућству избегле и да се овако крупним питањима поклоним што више пажње, јер смо то дужни да чинимо према држави и народу и да тражимо све могуће излазе, како бисмо при решавању овако крупног питања могли да уштедимо на свакој пари.

Г. Министар је већ напоменуо да смо ми — данас је то казао — у погледу смањивања државних расхода већ дошли до извесне стагнације. Тачно је то да та политика смањивања државних расхода не може да иде до бескрајности. И то смањивање има својих граница. Сам живот и државне функције не могу да поднесу даља смањивања. Ја се бојим да смо ми ту пред границом већ, или бар нисмо далеко од ње. Кад је таква ситуација, господо, кад ми морамо да водимо рачуна да ли ће и сви наши предвиђени приходи бити остварени, кад дође до неке велике редуције, сем ако се нешто добије систематизацијом места, где могу извесне установе да буду укинуте, само да се државни живот и битне потребе не оштете, ако се ни тиме много што шта не може да добије, онда смо дужни да се запитамо: А шта ћемо онда?

Господо, ја вам скрећем пажњу да су у свима данас модерним државама економски фактори стављени у први ред. Велики наш пријатељ, француски државник г. Ерио у својој књизи »Европа«, цитирајући професора Сорбоне г. Албера Деманжона, вели да ће у будуће економски фактори одређивати живот света, дакле живот у држави. Други један наш пријатељ г. Андре Мороа каже у свом предавању, одржаном 16 јануара о. г. у кругу политичких студија: »Битно обележје, које издваја модерну државу под најразличитијих режимима: монархистичким, олигархијским и демократским јесте преовлађивање економских фактора«. У истом том свом предавању г. Мороа је скренуо пажњу својих слушаца нарочито на покушаје, који се на привредном пољу врше у овом моменту у Сједињеним Америчким Државама и у Италији.

На крају, исто тако напоменуо је да су технички проналасци изменили начин живота, у области привредној, па се због тога и политичке установе

морају мењати — реч је о Француској. О обиму промена тих политичких установа мишљења су различита, али о потреби тих промена сви су сагласни као и о хитности.

Господин Министар финансија на завршетку свога оштампаног експозеа дотакао се и тога да је Краљевска влада баш у овим законским овлашћењима нашла извесна средства којима ће се дејствовати у циљу олакшања привредне кризе и побољшања привредног стања у земљи. Ја не делим у свему мишљење господина Министра. Ако се ова овлашћења сведу и употребе само на то да се врши извесно редуцирање државних расхода, онда ће се можда и одржати буџетска равнотежа, али да ће се на тај начин побољшати привредна ситуација и ублажити привредна криза, ја у то не верујем. Привредна криза може се отклонити само смањивањем намета с једне стране, а с друге стране извршењем преоријентације целокупне наше привреде. Само један тако велики и замашан посао може учинити да послови у нас пођу на боље и само од тога ми можемо очекивати веће приходе и побољшање наше финансијске ситуације.

Господо, значај и замашност проблема преоријентације наше привреде заслужује велику пажњу. Код решења тога питања ми се не можемо задовољити оним што је г. Министар финансија у име Владе рекао, т.ј. да ће се приликом израде уредаба по овлашћењима саслушати и неки чланови Скупштинског и Сенатског Финансијског одбора. Не г. Министре, ја мислим да ћемо ми морати при решењу таквог питања чути и стручне претставнике свих грана наше привреде.

Г. Мусолини у своме говору, који сам већ поменуо, исказао је следеће мисли: да ако има каквог феномена који треба да буде уређен, који треба да буде управљен ка одређеним циљевима, да је то економски феномен, који интересује скупа све грађане. Да није само индустријска привреда, која треба да буде подвргнута дисциплини, већ исто тако и пољопривредна, трговинска, банкарска па чак и занатска. А на питања како се на делу има спроводити та дисциплина, он одговара: само дисциплиновањем заинтересованих категорија. Само у другом моменту, кад категорије нису нашле саме пут спораума и равнотеже, држава може интервенирати и да ће она и као претставник потрошача имати у томе погледу суверено право.

Господо сенатори, члан 24 нашег садашњег Устава предвиђа стварање Привредног већа као саветодавног тела у питањима привредним и социјалним. Марта 1932 донет је и Закон о организацији истога. 25 јуна те године истекао је био и крајњи рок, у коме је Влада била дужна по закону да спроведе организацију тога Већа. На жалост од тога доба до данас није у томе погледу још ништа учињено. Због чега, непознато ми је.

Ја стога молим Краљевску владу, да она с обзиром на несумњиву потребу нашу у што краћем року приступи организовању Привредног већа, јер верујем, господо, да је Привредно веће било организовано, да би можда многа питања, која данас још нису решена, била решена, да се кроз Привредно веће могао чути глас многих привредника.

Ја ћу се, господо, при крају свога говора, да вас дуго не бих још замарао, дотаћи свега још два питања, која дубоко засежу у нашу привреду и која чекају своје решење, која нису решена. Прво пи-

тање тиче се начела, кога се држимо у својој спољној трговинској политици.

Господо, ми смо једина од значајних држава, која је упорно и за мене барем неразумљиво остала при принципу, при начелу слободне трговине и највећег повлашћења. Све друге државе, на које је наш трговински промет и извоз упућен, приступиле су другим принципима, било то принципу реципроцитета, било контингента, било компензација, преференцијала или слично томе. И од те такве ситуације несумњиво је, господо, да ми имамо штете.

Та се штета, господо, огледа у томе, што кад ми закључимо један трговински уговор и учинимо извесне бенефиције у царинским ставовима једној држави, онда све друге, које већ имају трговински уговор, склопљен већ са нама, могу да те бенефиције користе, не дајући никаквих компензација за то. И несумњиво је, да и наши преговарачи притицом склапања трговинског уговора у трговинским преговорима имају такође много тешкоћа, кад већ морају да оперишу само са тим инструментом царинских ставова, док њихови противници имају и друге инструменте у рукама, као што су контингенти итд. Ја би стога молио Краљевску владу, да се и тим питањем позабави.

На крају молим Краљевску владу, да се у што краћем року донесе закон о банкама. Господо, наши новчани заводи су овом привредном кризом већ били дотуцани скоро, а закон о раздужењу сељака он их је савршено умртно. Ја не верујем, да ће се многи од њих моћи да опораве и да остану живи. Али овако како су на законској основи организовани, а они су организовани на основу Закона о акционарским друштвима, који је и сувише застарео, ти се заводи неће моћи не само да одрже, него биће увек неспособни да поврате поверење улагача.

Само нове новчане установе и заводи, који би били на сасвим друкчијој основи засновани и много више улагачима давали гаранције, да њихов уложени новац неће бити упропашћен, само такве установе моћи ће да и код данашњих ште-

диша дејствују, улију поверење, да свој новац не крију у ћумезима и буџацама, да им га мишеви једу, него да тај новац улажу.

У овим тешким приликама има људи, који ипак по коју пару могу да уштеде, али те паре врло мало долазе у промет, нешто мало има повећања улога код Поштанске штедионице и Државне хипотекарне банке, али према ономе што наш свет штеди и може да уштеди, врло је незнатно. Значи, да се много већи део задржава и не пушта у промет.

Ја молим Краљевску владу, да ми не замери, ако ја нисам био баш онако оптимистичких погледа, као што је то случај са г. Министром финансија. Ја сам, господо, полазио од овога да је можда и корисније ситуацију гледати и кроз црње наочаре, па ако нас догађаји демантују, биће пријатније и боље, него ако ствари гледамо оптимистички, па да доживимо разочарење.

Ја ипак верујем у снагу и отпорност нашега народа. Благодарехи још и томе факту, да је он по својој социјалној структури у претежној већини земљоделац и да има свој кров и најмање потребно земљиште, наш ће народ ипак можда лакше него други који народ проћи кроз ово тешко време искушења. Ја имам дубоко поверење у истрајност, у добру вољу и у способност данашњег Министра финансија, а имам нарочито поверење у уважену особу Господина Претседника Министарског савета и верујем да ће он и својим дубоким искуством и ширином својих погледа и несумњивим свестраним познавањем државних послова допринети у највећој мери да наш државни брод, наша национална привреда и наше финансије кроз ово време буре и неизвесности изиђу и прођу са што мање штете. У то име, и имајући такво уверење, изјављујем да ћу гласати за буџет. (Пљескање).

Претседник др. Љубомир Томашић: Прекидам седницу, а наставак заказујем за данас по подне у четири сата.

Седница је прекинута у 13,15 часова.

STENOGRAFSKE BELEŠKE SENATA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 3

BEOGRAD, 1934 GODINE

KNJIGA II

XIV REDOVNI SASTANAK

SENATA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 21 MARTA 1934 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

Pretsednik

Dr. LJUBOMIR TOMAŠIĆ

i

Potpredsednik

Dr. MIROSLAV PLOJ

Sekretar

Dr. ĐURA KOTUR

Prisutna su sva gospoda Ministri

NASTAVAK SEDNICE U 16 ČASOVA

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Sednica se nastavlja. Reč ima senator g. dr. Fran Novak.

Dr. Fran Novak: Gospodo senatori! Kod budžetske debate prošle godine naglasio sam, kako svaka vlada mora računati sa raspoloženjem stanovništva, ovo raspoloženje primerno oceniti i uvažiti. Dozvolite mi zbog toga, da se i kod ovogodišnje budžetske debate javim s nekim opomenama u tome pogledu.

Odmah u uvodu mogu konstatovati, da je Kraljevska vlada velikom savešću vršila svoje dužnosti i postigla u vodstvu svojih poslova značajne uspehe, kod čega nesmemo prezreti velike poteškoće i privredne neprilike, koje vladaju kako kod nas tako i na celom svetu. Kada govorim o uspesima, treba na vidnom mestu u prvom redu naglasiti uspehe u našoj spoljnoj politici: Povećani uticaj Male antante, dogovor o definiciji napadača sa istočnim državama, doneti Balkanski pakt, zbliženje sa Bugarskom sigurno su svetle tačke naše spoljne politike. U tome pogledu velika zasluga ide širokopoteznoj inicijativi i faktičnom posegu u kolo istorije Nj. V. Kralju Aleksandru, kome dugujemo za to našu najdublju zahvalnost. (Uzvici: Živeo Kralj!). U unu-

trašnjosti naše države naše duhovno ujedinjenje napreduje velikim koracima, to je neosporna istina, sa kojom moraju da se sprijatelje svi naši vidljivi i nevidljivi neprijatelji. Pojedini delovi naše države stupaju u uvek intimniju vezu na privrednom, socijalnom i kulturnom polju, međusobno upoznavanje vodi do međusobnog poštovanja, štedivanja i strpljivosti. Velika zasluga za međusobno upoznavanje i strpljenje pripada organizaciji par excellence, našoj vojsci. Vojnici mladići razmešteni kod vojničke vežbe po različitim krajevima naše otadžbine jesu, koji uče u toku svoje službe upoznavati razne delove naše otadžbine i baš zbog toga upoznavanja nastaju možebitni međusobni predsuci. Omladina, cvet našega naroda, koja dolazi tako u međusobnu vezu, polako se duhovno staplja i iz dana u dan dublje je uverena, da smo nerazdruživa celina, da je naše narodno i državno jedinstvo stečeno blago, koje ne može niko više srušiti. Sve priznanje ide u tom pogledu našim generalima, komandantima i uopšte oficirima. Iz vlastitog posmatranja znam, kako se visoki vojnički dostojanstvenici interesuju za preprostog čoveka, seljaka, zanatliju itd. Sa iskrenim opštenjem u službi i van službe sa preprostim čo-

vekom postignu se one prepotrebne srdačne veze između naroda i narodove vojske. U pogledu ljubavi do preprostog čoveka prednjači naš prvi i najviši vojnik Nj. V. Kralj Aleksandar. Na taj način narod zavoli svoju instituciju i time stvara se moralni kapital, koji nikad ne možemo dovoljno visoko ceni- ti. Uprava vojske je stalno budna i čujeća, da mo- žebitnim nedostacima omah nađe leka. Zbog toga smatram za svoju naročitu dužnost, da na ovome mestu naglasim zasluge naše vojne organizacije za duhovno ujedinjenje našega naroda.

Drugi faktor, koji ima u tome pogledu da vr- ši svoje dužnosti, naše su školske ustanove, osobito univerziteti. Mišljenja sam, da bi izmenjivanje tako profesora kao i studenata mogla izdatnije pripomo- či do našeg duhovnog približavanja. Ne pretbacujem nikome osobito ne pojedincima, ništa, mišljenja sam samo, da bi bilo dobro da se u tome pogledu napori pojače. Omladina jeste, kojoj moramo posvetiti svu pažnju, jer omladina je nosioc budućnosti. Nacionalno vaspitanje u smislu državnog i narodnog jedinstva neka bude vrhovni princip sviju, kojima je povere- na briga za vaspitanje omladine. Izvan toga svaka dnevna stranačka politika mora da bude iz škole i njezinog obeležja potpuno isključena. Ali, gospodo, mlada je duša vrlo osetljiv instrumenat. Samo silom i rečima mi nećemo postići željeni uspeh. Mladež rasuđuje po delima i poukama onih, koji joj pouke davaju. Svojim činima i svojim ponašanjem treba da dajemo mladeži dobar primer. Ovim će putem mladež sama, po svome vlastitom razmišljanju doći do pravih zaključaka. Omladinu moramo učiti upo- znavati istinu takvu kakva jest. Poučiti ju moramo o teškom privrednom položaju, u kome se nalazimo i u kome se nalazi celi svet. Kod toga neka nasto- ji dovesti omladinu do spoznavanja, da niko ne mo- že živeti samo za sebe i za svoje koristi, te da je dužnost svakoga, da se brine za svoga bližnjega i ukupnost. Vaspitati treba omladinu u altruistič- kom smislu, da će biti svesna da je sreća i dobrobit bližnjega u tesnoj vezi sa dobrobiću ukupnosti. Pro- tiv golog egoizma, koji bezobzirno ide preko leše- va drugih, treba neisprosne borbe, već u školama.

Usput da dodirnem i pitanje natprodukcije inte- ligencije. Ovaj se izraz nekako stalno ponavlja, ali mislim da sasvim deplasirano. Inteligencije nemamo nikad dovoljno. Pogledajmo samo u najsevernije de- love Evrope, gde nije nikakva redkost, da su selja- ci, zanatlije itd. dovršili srednje pa čak i visoke ško- le. To nije nikakva šteta za njih, pa ne može ni šte- titi ni nama. Drugo je pak pitanje, da li može sva omladina, koja svrši n. pr. srednje i visoke škole, dobiti očekivano nameštenje u javnim službama. U tome smislu možda trenutno postoji natprodukcija, ali to ne možemo mi označiti kao natprodukciju in- teligencije.

Daljnji faktor, koji ima da unapredi međusob- no naše zbliženje, je zakonodavstvo. U prošloj bu- džetskoj godini po zaslugi Gospodina Ministra prav- de napredovalo je nadalje izjednačenje zakonodav- stva. Radi energije Gospodina Ministra pravde i pu- nog razumevanja sa strane sudaca uveden je u toku prošle godine skoro u celoj državi izjednačen civilno- parnični postupak. Naravno da se poradaju u počet- ku kakve nesuglasice i poteškoće ali kod brižljivo- sti Ministarstva pravde i uvidavnosti naših sudaca prebrodićemo u najskorijem vremenu ove poteško- će. Samo usput ja bih u toj vezi molio Gospodina

Ministra pravde, da nama što pre predloži nacrt o ukidanju fideikomisa. Mislim, da je poslednje vreme, da skinemo ovu anahronističku instituciju sa dnevnog reda. Zašto država da izdržava austrijske gro- fove. *Predsednik Ministarskog Saveta Nikola Uzu- nović*: Zakonski nacrt već je pred Narodnom skup- štinom). To me veseli! Mislim da smem o- vom prilikom osobito naglasiti razveseljivu čin- njenicu, da uživaju naši sudovi tako civilni kao i upravni apsolutno poštovanje, da naši suci unatoč teškim materijalnim prilikama, u kojima se mnogo puta nalaze, vrše nadalasve objektivno svoj uzvišeni posao. Dozvolite mi, da spomenem posebice institu- ciju Državnog saveta, najvišeg sudskog foruma u ad- ministrativnim stvarima. Pozivam se kod toga na izveštaj o poslovanju Državnog saveta u godini 1933, koji je bio saopšten i javnosti. Nesrazmerno je veliki broj tužbi, koje su bile uložene u prošloj godini kod upravnih sudova i Državnog saveta. Do- bra uprava ne sme u svome radu dati povoda za više nego kažimo 10% tužbi protiv svojih odluka. Gła- som citiranog izveštaja pak je bilo u prošloj godi- ni skoro 50% tužbi, kojima je morao Državni savet ugoditi. Vidan znak i vidan dokaz je ova činjenica za objektivnost ovog visokog foruma i nezavisnost njegovih sudaca i prema najvišim administrativnim vlastima. Ali na drugoj strani nije razveseljiva čin- njenica, da je u tako mnogobrojnim slučajevima treba izmeniti ili poništiti rešenje administrativnih instanciija. Imam osećaj i mislim, da mi nećete pred- bacivati u tome pogledu nikakvog preterivanja, da u našoj administraciji nije sve tako uređeno, kao bi- smo mi svi to želeli, jer inače e bi moglo da bude toliko opravdanih povoda za tužbe pred Državnim savetom. Mišljenja sam, da bi se moralo u centra- lu, u Ministarstva pozvati činovništvo između najspo- sobnijih i to one koji su se iskazali kao takvi već u nižim instancijama, za službovanje u centrali. Treba dakle, da posvetimo celu svoju pažnju sistemu, na- činu naše administracije. Za svoju osobu ja sam uve- ren, da bi većom dekoncentracijom upravnih agen- da, sa prenosom jednoga dela istih na banovine bi- lo poslovanje svakako olakšano. Dekoncentracija o- bećana nam je kao apsolutna potreba, ako hoćemo, da popunimo našu upravu i zadovoljimo opravdane želje stanovništva po što tešnijim i bližim vezama sa administracijom. Kompetenciju banovinske uprave potrebno je što pre proširiti, što bi bilo sigurno pogodno i za centralnu upravu. Ali, svakako je ap- solutna dužnost administrativnih vlasti, da presude, koje izdaje Državni savet, tačno poštuju i uvažavaju i tada, kad bi bila po mišljenju Ministarstva jedan ili druga odluka nepravilna. Ako smatra administra- tivna vlast, da je tumačenje zakona sa strane uprav- nog suda suprotno intencijama upravne vlasti, mora- ju se odluke Državnog saveta ipak poštovati, uprav- na vlast pak ima priliku isposlovati zakonodavnim putem tumačenje ili izmenu zakona, koju želi. Tako je sasvim pravilno postupao Gospodin Ministar prav- de prošle godine, kad je tražio autentično tumače- nie čl. 106 činov. zakona, tako da nije bilo prilike izjaviti odluke Državnog saveta. Državni savet rešava tužbe uložene protiv ministarskih rešenja i ukaza i kao druga instancija protiv odluka upravnih sudova. Tužbe protiv odluka upravnih sudova ne do- laze u velikoj meri u obzir. Preko osam hiljada sporo- rova je na taj način rešio Državni savet u godini 1933. Kao što vidite, ogroman je rad, koji ima da

vrši naš Državni savet. Njegove odluke morale bi da budu pravi monografički znanstveni radovi o onim pravnim pitanjima, koja su sporna između Ministarstava i stranaka. Takve odluke sa obrazloženjima vršile bi u istini blagodejstven uticaj na javnu upravu. Odluke pak, koje se danas izdavaju od Državnog saveta, odgovaraju svakako potrebnoj visini po svome sadržaju, ali ne i po svome obliku. Uzrok leži u tome, da je Državni savet preopterećen. Članovi sudci Državnoga saveta premalo su dotirani. Prostorije u kojima rade, nedovoljne su. Broj članova je premalen. Nedostaje potpune biblioteke u službenim prostorijama. Za biblioteku votirana je u budžetu vrhovne uprave za Državni savet upravo bagatelna svota od 6.000 dinara. Radi preobilice rada ni ne mogu davati referati uvek članovi Državnog saveta, nego sekretari, kojima ide inače sva čast, ali oni ipak nemaju u brojnim slučajevima one spremne i onog iskustva, koje mora imati savetnik. Ako je Državni savet unatoč opterećenju uspeo da reši sve zaostanke iz predašnjih godina i da tekuće poslove redovno u srazmerno kratkom vremenu rešava, onda je to zaslu-ga upravo herojske izdržljivosti i savesnosti državnih savetnika. Ovo treba uzeti u obzir osobito tada, ako kvalitet odluka ili njihovo obrazloženje ne odgovara uvek praktičnim potrebama. Svakako je želeći, da bi se vršile javne rasprave pred Državnim savetom kao što se vrše kod Upravnih sudova, jer Državni savet rešava mnogo puta važnije stvari nego su stvari u kompetenciji Upravnih sudova. Pa i Zakon o Državnom savetu tako je ustrojen da bi se morale održavati i tu javne rasprave. Trebaće dakle sa Zakonom naročito odrediti da se održavaju pred Državnim savetom javne rasprave. Ako bi se održale javne rasprave kod kojih bi se izneli pro i kontra razlozi sa saučestvovanjem stranaka sigurno bi otpale t. zv. intervencije i informacije, koje vrše stranke tražeći svoj interes. Ove intervencije ili informacije same po sebi nepotrebne su i bezuspešne, jer Državni savet donosi odluke na osnovu postojećih Zakona, a ono što pokušavaju mnogo puta navine stranke putem svojih intervenijenata da obrazlože svoje stanovište van rasprave, učinile bi to sa primernim naglašenjem kod same rasprave. Mišljenje sam da bi bilo korisno po ovaj visoki forum i korisno po našu administraciju kad bi mi posvetili svu pažnju instituciji Državnog saveta i da po potrebi donosimo Zakon koji bi pomogao raznim nedostacima. Treba dakako voditi brigu i za to, da se popuni i poboljša naša administracija; onda će biti svakako i manje rekriminacija pred Državnim savetom. Ove mnogobrojne rekriminacije dokaz su za to, da upravne vlasti suviše mnogo puta ne izdaju pravilne ili dovoljno opravdane odredbe pa bilo to iz površnosti ili netačnosti kao posledice nedovoljne kvalifikacije upravnih organa koji moraju budno sačuvati nad pravilnim tumačenjem i izvršenjem Zakona. Koliko besplodnog rada se time prouzrokuje, koliko nevolje nastaje među strankama. Koliko nepotrebne energije se potroši i koliko izdataka tako da to nije teško izračunati. Nesposobne činovnike treba skloniti i zameniti ih sa dovoljno kvalifikovanim činovnicima, tako da će biti u tome trenutku data i prilika za redukciju možda nadbrojnog i nedovoljno stručnog nekvalifikovanog činovništva, a uštede se mogu upotrebiti za bolju dotaciju činovništva i olakšanje budžeta. G. Ministar finansija u Finansijskom odboru izjavio je da namerava izvršiti

korenitu reorganizaciju činovništva i uredovanja u svome Ministarstvu. Nepotrebna odeljenja namerava spojiti sa drugim odeljenjima i voditi brigu za tačnost i uspešnost uredovanja. Sa zahvalnošću uzimam ovu njegovu izjavu na znanje i nadam se da će i ostala Ministarstva pokrenuti pitanje reorganizacije svojih ureda i postavljenih činovnika u Ministarstvima, što će biti jedini kriterij kvalifikacija činovnika.

U vezi sa time neka spomenem i tako zvane intervencije kod vlasti osobito kod Ministarstava u Beogradu. Kod nekoliko veće ekspeditivnosti, kod bržeg donošenja odluka i rešenja potreba ovakvih intervencija mnogo puta bi otpala. Uredi moraju samo od sebe izdavati svoja rešenja u pravilnom smislu. Mnogo puta razni interveicionisti samo otežavaju činovništvu njihovo poslovanje sa svojim preporukama i savetima, uzimaju mu vreme i energiju, tako da skoro ne može doći u radnom prekodnevnom vremenu do svoga redovnog posla jer mora da bude na raspoloženje tolikim i tolikim intervenijentima. Što se tiče ovih intervenijenata namopenuću tako zvane intervenijente od zanata koji vrše ove poslove kao neku vrstu zanata. Kada se rešavaju u Ministarstvima pitanja koja su za jedinca od važnog materijalnog značaja, pojavi se ovakav intervenijenat kod stranaka sa raznim ponudama, da će za primernu nagradu interesirati se za dotična pitanja ili čak pomoći do zgodnog rešenja. Kad ide za isplatu kakve šume sa strane Ministarstava nude intervenijenti svoju pomoć protiv isplate odmerenih procenata. Ma da sam mišljenja da su ovakve intervencije bez uspeha i da moraju bez uspeha i biti, ipak ovaj postupak pravi na stanovništvo utisak da postoje možda neke veze između intervenijenata i funkcionera javnih administrativnih vlasti. Ja bih svima takvim nepozvatim intervenijentima zatvorio vrata, olakšao bi time posao činovništvu i onemogućio svaki pokušaj takvih nedopuštenih uticaja. Pretpostavljam, zna se, da moraju vlasti i to osobito u centrali tačno funkcionisati. U tome pogledu opažam u poslednje vreme izdatno poboljšanje i ja ne sumnjam da će Kraljevska vlada uložiti sve svoje sile da oстане vera i poverenje u objektivnost naše uprave nepokolebiva. Ali tome moramo mi svi pripomoći; niko ne sme tražiti od činovništva nedopuštene protekcije i niko ne sme iskoristiti svoj uticaj u ove svrhe kako bi činovništvo skrenulo sa svoga ravnog puta koji mu propisuje zakon i službena dužnost. Istina moramo konstatovati da se Kraljevska vlada sa svom energijom brine da skloni nedostatke u upravi. Ali mi ne smemo prezreti činjenice, da se u mladoj državi, kao što je naša, mora činovništvo tek vaspitati obzirom na razmere i na prilike naše zemlje i nema nikakve sumnje, da ćemo dobiti u doglednom vremenu i mi činovništvo sa svojom uzornom tradicijom. Naša je dužnost, da se strpimo i sa blagovremenim i utemeljenim opomenama skrenemo pažnju na konkretne slučaje i pokušamo postići potrebne remedure. Najveću krivicu činimo našem činovništvu sa generaliziranjem pojedinih slučajeva. Nastupiti moramo samo za pojedine slučajeve i ne smemo paušalno osumiti celokupno činovništvo, koje po svojoj ogromnoj većini vrši i ispunjuje svoju dužnost po savesti i zakonu.

Naglašavam ponovo, da treba voditi računa o raspoloženju naroda i uzimati u obzir neke psihološke momente i s njima računati. Postoje neke potrebe u posameznim delovima naše zemlje, kojih

nikako ne bi smeli prezreti. Kad imamo pasivne krajeve u našoj državi, tada se mora za ove pasivne krajeve priskrbiti pomoć i novčana sretstva, pa bila ta preskrba vezana i sa poteškoćama. Spomenuti moram katastrofalne poplave, koje su pre nekoliko godina uništile plodna polja u jednom delu naše države. Tada smo mi svi redom davali doprinose za olakšanje posledica ove katastrofe, celokupno činovništvo žrtvovalo je nešto procenata od svoje plate, da se time ublaži beda i nesreća poplavljenih krajeva. Za takve apsolutne potrebe Narodno predstavništvo mora da dozvoli kredite primarne, redovne, vanredne i dodatne. Znam, da ima svaka banovina određene zahteve i želje, koje moramo uvažiti. Tako ima i Dravska banovina takve svoje potrebe, glede kojih ne bi bilo umesno trajno odlaganje. U Dravskoj banovini naše srdačne želje i zajedno kulturne i privredne potrebe jesu oprema ljubljanskog univerziteta sa univerzitetnom bibliotekom, gradnja takozvane zasavske ceste od Ljubljane do Zidanog Mosta i veza Kočevje—Sušak bilo železnicom bilo putem nove kaldrmisane ceste. Nažalost, gospodinu Ministru finansija i prosvete nije bilo moguće uneti u ovogodišnji budžet odgovarajuću svotu — akontaciju — za univerzitetku biblioteku, kano je to učinila Dravska banovina u svom budžetu, kojim je votiran prvi obrok od Din. 200.000.— Potrebno je barem početi. Pa ni Rim nije bio podignut u jednom danu.

Sto se tiče takozvane zasavske ceste, moram naglasiti, da krajevi u Zasavju od Ljubljane do Zidanog Mosta većinom međusobnim putevima uopšte nisu vezani ili, kad su, to su vezani brdskim putevima, koji današnjim potrebama ne odgovaraju. Nezaposlenim treba deliti suve pomoći i ova nezaposlenost postoji pre svega u rudničkim revirima Trbovlja, Zagorja i Hrastnika. Sa gradnjom ove ceste pomoglo bi se nezaposlenosti bez obzira na to, da je gradnja ove ceste i iz stranačko-saobraćajnih razloga apsolutno potrebna i da je opšti državni značaj te ceste po mišljenju sviju organa, koji dolaze u obzir, van svake diskusije.

I sada, gospodo senatori, naše more. Pesma, koja nas je od rane mladosti oduševljavala i koja je izražavala sve naše srdačne želje i snove: »Buči morje Adrijsko, nekđaj bilo si slovensko, ko po tebi hrastov brod vozil je slovanski rod« — doživela je u sretnoj Jugoslaviji svoje ostvarenje. Naše je danas more Jadransko, opet vozi po njem naš hrastov brod naš jugoslovenski brod! Ali, gospodo, izgleda mi, da smo kao dete, kome su sunčani zraci trenutno oduzeli vid. Skoro da je to more za nas optička prevara, fata morgana! Ni južni krajevi, ni u sredini, ni severni krajevi naše otadžbine nemaju dovoljnih izlaza na ovo naše divno more, koje nama svet opravdano zavida.

Dravskoj banovini neophodno je potreban prirodan spoj sa našom obalom. Maribor i Ljubljana moraju se vezati sa Sušakom na način koji odgovara našim privrednim prilikama. Posle 15 godina našeg ujedinenja trgovina naše pokrajine vezana je na strane luke. Ne samo da se kroz strane luke vrši izvozna i uvozna trgovina Dravske banovine, čak i cement iz Dalmacije transitira se preko Trsta za Ljubljanu. Stranci, koji putuju od severa u naša kupatila, dolaze preko Trsta, umesto da bi imali direktnu i prirodnu vezu železnicom do naše obale. Kraljevska vlada već je u svoje vreme odlučila, da se izgradi železnička veza Kočevje—Vrbovsko, čime bi bio re-

šen problem veze Dravske banovine sa našom obalom i čime bi se otvorila najkraća veza sa jednim delom centralne Evrope. U zakonu o Blairovom zajmu iz godine 1922 pa i Finansijskim zakonom 1927 godine bila je ova veza predviđena. Ma da su trase izradene i odobrene, ostalo je nažalost, sve samo na hartiji. Sa gradnjom železnice Kočevje—Sušak skratio bi se put od Ljubljane do Sušaka za 106 km. — Deo puta, koji leži od Ljubljane do Trsta na našem teritoriju, iznosi samo 53 km, sve ostalo je na talijanskom teritoriju. Za novu prugu od Ljubljane do Sušaka iznosio bi put po našoj teritoriji 224 km. — Sa izradom ove železnice povećao bi se transitni saobraćaj kroz naše luke. Ako uzmemo za bazu srednji saobraćaj, koji radi nedostataka dobre veze Dravske banovine sa Sušakom otpada na naše luke, samo 250.000 tona godišnje i da otpada na prihode železnice, pristaništa i radnika samo 200 dinara od tone, onda izgubimo na taj način godišnje najmanje 50 miliona dinara.

Veliko oduševljenje je bilo kod stanovništva Dravske banovine 1922 godine, kad se zakonom o Blairovom zajmu odredila izgradnja železničke pruge Kočevje—Vrbovsko i veza sa morem. Plima, oseka! Morali smo se zadovoljiti nadama u budućnost, dok nije bilo Finansijskim zakonom iz godine 1927 ponovo predviđena izgradnja ove pruge. Ali i onda nije još došlo do ostvarenja ovog u narodno-gospodarskom pogledu tako važnog nacerta. Istina, danas je teško dobiti sretstva, ali ja molim Kraljevsku vladu, da u najbližoj budućnosti, po mogućnosti u idućem bužetu, uvaži rešenje ovih pitanja. Za takve potrebe mora da se dobije kredit. Ubeden sam, da bi primernom inicijativom sa strane Kraljevske vlade i primernom organizacijom našao se i privatni kapital za ovakva preduzeća. Ne smemo biti pesimiste i malodušni. Početi treba sa skupljanjem sretstava i ne sumnjam, da bi posle prvog koraka sledio drugi i konačni. Samo usput neka spomenem odnose telefonske centrale u Ljubljani. Kad bi bio na raspoloženju za to, potreban kredit jednog miliona dinara, taj bi se kredit vratio u toku jedne najviše dveju godina u punoj meri i država bi imala trajan prihod od proširenja telefonske mreže.

Preko 500 abonenata telefonske centrale u Ljubljani sačekuje telefon i spremni su da ga odmah pretplate i da plate takoder troškove spoja. U kratko vreme upravi bili bi povraćeni njeni izdatci i zatim imali bi trajne godišnje prihode. Malo više komercijalnog smisla možda ne bi bilo na štetu uprave.

U toku budžetskih debata bilo je iznesenih puno sugestija i predloga. Mnoge je Kraljevska vlada uvažila. Sigurna bi bila aktivnost Kraljevske vlade u tome pogledu veća, da se ne bi morala baviti i sa raznim nepotrebnim poslovima u unutrašnjoj politici, da joj ne bi smetali razni elementi, koji pokušavaju da iskoriste teško privredno stanje u svoje priljave svrhe. Lako je postaviti tvrđenja, da je premalo aktivnosti na strani Kraljevske vlade, ali ako uvažimo sve poteškoće koje su vezane sa današnjim razmerama i sa današnjim privrednim položajem, moramo priznati, da je Kraljevska vlada do sada vršila svoju dužnost u dovoljnoj meri. Ne možemo kod nas upotrebiti tempa, kako ga je upotrebio Ruzvelt u Americi. Andre Moroa upoređuje u svojoj brošuri »Amerika« istoriju prvih triju meseca rada Ruzveltovog sa biblijskim stvaranjem sveta: prvi dan je Ruzveltov mozgovni trust zaplenio zlato, drugi dan ob-

ljudio šume, treći dan dao je pivu 3.2% alkohola, četvrti je dan odvojio dolar od zlata, peti je dan osobio farmere, šesti je dan uspostavio generala Džonsona gospodarskim diktatorom, sedmi dan, kad je video što je učinio iz Amerike pa da je to dobro, on se odmorio. Istina je, da je na kraju četvrtog meseca Ruzveltovog rada bio primetiti povišenje industrijske produkcije i delimično smanjenje nezaposlenosti. Ali, gospodo, mi se ne možemo usporediti sa Amerikancima; ali u jednom pogledu mi bi mogli slediti Amerikancima. Morali bi doprinositi više poverenja u dobru volju Kraljevske vlade a ne zlohodnim kritikama staviti joj na svim koncevima i krajevima smetnje i uzimati joj dobru volju u njezinom teškome poslu. Današnji budžet pokazuje svakako znatno smanjenje izdataka. Vlada se brine na sve moguće načine da do krajnje granice izvrši princip štednje. Istina je i to da je poreska moć stanovništva oslabila. Duboko je moje uverenje, da dosadnji poreski sistem nije pravilan i da moramo bezuslovno sa vremenom uvesti drugi sistem oporezivanja, to je uvesti oporezivanje na osnovu ličnih prihoda. Kapitalista, koji ima svoju imovinu uloženu u vrednosne hartije osobito u državne papire može vući ogromne sume godišnje, a ne plaća za to nikakvog poreza ili samo minimalni rentni porez, verovatno kao nagradu za to, jer ne vrši nikakvog teškog rada ili zanimanja osim da uživa donose svojih kapitala. Oporezivanje na osnovi ličnih prihoda je jedini opravdani način oporezivanja koji je uveden skoro u svim državama Evrope. Zbog toga je neophodno potrebno da počnemo da se bavimo sa izmenama današnjeg poreznog sistema uopšte.

Gospodo senatori, samo bežnje su misli, koje sam se usudio izneti prilikom ove budžetske debate. Mi vidimo danas na čelu Kraljevske vlade g. Predsednika Jugoslovenske nacionalne stranke Nikolu Uzunovića. To neka posluži celoj javnosti kao dokaz priznanja rada Jugoslovenskoj nacionalnoj stranci. Iako udruženi u jedinstvenoj fronti Jugoslovenske nacionalne stranke moramo svi svoje moći posvetiti radu, svoje napore u postizanje ciljeva, koje ima naša stranka da umnoži. Mislim da se ne varam da je u poslednje vreme zaduavao sveži dah. G. Predsednik stranke i kao Predsednik Vlade pružio je već dosta dokaza svoje jake i odlučne volje, da hoće da izluči što je nezdravo, te što većom aktivnošću strane i Kraljevske vlade pripomoći do poboljšanja prilika u koliko je ovo poboljšanje u datom položaju moguće.

Gospodo senatori, vanredna i široka su ovlašćenja koja Kraljevska vlada traži u predlogu Finansijskog zakona. Ovim ovlašćenjima mi prenosimo dobar dio zakonodavnog posla, koji inače pripada zakonodavnom predstavništvu, na Vladu. Nije to ništa osobito za današnje nenormalne prilike, koje se menjaju iz dana u dan. Osobito veliko je ovlašćenje koje sadrži § 63 predloga Finansijskog zakona kojim ovlašćuje Ministarski savet, da može donositi i uredbe sa zakonskom snagom u cilju sređivanja i olakšanja ekonomskih prilika u zemlji kao i uopšte unapređivanje privredne delatnosti, čime se istovremeno ukida dosadnji čl. 6 Zakona o produženju važnosti Zakona o zaštiti zemljoradnika i o stupanju na snagu pojedinih propisa Zakona o izvršenju i obezbeđenju od 19-XII-1932 godine. Priznata je inače kontrola Narodnog predstavništva time da se imaju ove uredbe koje stupaju na snagu samim obnaro-

dovanjem, odmah podneti na saglasnost Narodnom predstavništvu. Ja sam lično uveren da je nama potreban postupak po jednom privrednom planu koji treba da Kraljevska vlada izradi. Taj plan dakako ne sme da bude nepromenljiv. U tome planu treba da se uvažavaju sve grane naše privrede. Dosadašnje uredbe privrednog značaja samo su plod nužde; sa dosadašnjom Uredbom o zaštiti i pomoći novčanim zavodima na pr. nije rešen problem, s njom smo kao sa nekom injekcijom preprečili teže posledice, ali zla nismo izlečili. Kod donošenja novih uredaba Kraljevska vlada će se koristiti dosadašnjim vlastitim iskustvima kao i iskustvima koja su bila u tome pogledu stečena u drugim državama. Iznad svega važnu ulogu ima u tome pogledu da igra Narodna banka. Ja se čvrsto nadam da će nedavno izabrani novi Upravni i Nadzorni odbor temeljito proučiti položaj i uvesti nove smernice u korist naše celokupne privrede. Kraljevsku vladu hitno molim, da posveti i u buduće celu svoju legalnu pažnju i pomoć ovoj instituciji, koja je od presudne važnosti za našu privredu.

Ovlašćenja koja sadrži Finansijski zakon možemo da damo samo autoritativnoj vladi u koju imamo puno poverenje. Ovo poverenje naša Vlada svakako uživa i naša je dužnost da ju u njezinom poslu pomognemo.

Naša je dužnost da žudimo za harmoničkom saradnjom sviju stanova i sviju grana privrede; dok se sve države razvijaju u smeru autarhije ne možemo ni mi izlučiti taj princip u koliko to dopušta struktura naše privrede. Izigravanje jednog stana protiv drugoga, jedne grane privrede protiv druge, imalo bi za nas katastrofalne posledice. Sa uzajamnom pomoću podupirajmo drug drugoga, žrtvuemo otadžbini, koju treba da zagrimo fanatičkim patriotizmom svoje sile i moći, sve drugo će nam biti dato.

Izjavljujem da ću glasati za budžet u načelu i u pojedinostima. (Odobranje i pljesak).

Predsednik dr. Ljubomir Tomašić: Reč ima senator g. dr. Benjamin Šuperina.

Dr. Benjamin Šuperina: Gospodo senatori, priznajem, da je uz sadašnje prilike vrlo teško sastaviti dobar budžet. Tek moram odmah konstatovati da budžet rashoda sa 10.171,250.758 dinara doživljava temeljite preinake odredbama Finansijskog zakona. Ne da se utvrditi za koliko će biti tim odredbama povišeni rashodi a tek je verovatno da će to povišenje dostići svotu od nekoliko stotina miliona, ma da za te nove rashode nije predviđeno odgovarajuće pokriće. I tako budžet sa Finansijskim zakonom već sada predviđa neodređeni deficit, pa zato padaju sva uveravanja o uravnoteženju budžeta.

Ne treba da Vam citiram sve odredbe, jer ih imate pred sobom. Tek primera radi navodim da Ministar saobraćaja može iz prihoda, kojima raspolaže, isplaćivati sve izdatke za radove i eksproprijaciju zemljišta na udvajanju koloseka Velika Plana—Lapovo; da u koliko partije budžeta rashoda za upravu državnih željeznica, koje su određene za čitavi niz naknada šteta i za obračune troškova zajedničke službe u pograničnim stanicama, zatim za obračune najamnine za upotrebu stranih kola i zakupnine pozajmljenih kola ne budu dovoljne, može na račun prihoda trošiti i sume potrebne za njihovu isplatu; da iz prihoda pošta telegrafa i telefona može isplatiti 4,840.520.— dinara za isporučeni telefonski materijal kod državne tvornice telefonskih i telegrafskih

aparata u Varšavi; — da može na ime naknada za izgubljene i upropašćene poštanske pošiljke, u koliko odnosna partija budžeta ne bude dovoljna, vršiti isplate na račun ostvarenih prihoda; da može na račun ostvarenih prihoda od prodaje poštanskih maraka i vrednosnica vršiti nabavku potrebnoga materijala za izradu i štampanje poštanskih maraka i ostalih vrednosnica do iznosa od 6,000.000.— dinara; — da Poštanska štedionica može nabavljati inventarske predmete do iznosa od 1,500.000.— dinara; da Poštanska štedionica može na teret računa gubitka i dobitka štampati besplatne obrasce, oglase, pravilnike itd. do iznosa od 3,375.000.— dinara; da može na teret ostvarenih viškova prihoda izvršiti povraćaj pozajmice dolarskom zajmu uzete za građenje nekih željezničkih pruga u iznosu od 40,000.000.— dinara; da može utrošiti daljnih 49,000.00 dinara u ime povraćaja pozajmice 7% investicionoga zajma od 500,000.000.— dinara za građenje pruge Užice—Vardište i ostalih pruga; da može iz željezničkih prihoda za 1934/35 godinu upotrebiti 8,000.000.— dinara za produženje radova na osposobljenju novih željezničkih radionica. Ministar poljoprivrede može isplatiti centralnom odboru vodnih zadruga u Novom Sadu akontaciju od sume od 5,600.000.— dinara na ime neizmirenog zaostatka vodnih doprinosa iz 1933 godine za zemlje uzete pod udar agrarne reforme. Slična ovlaštenja postoje malo ne za sva Ministarstva uslijed čega se smanjuju u budžetu predviđeni prihodi, a s druge strane povisuju preliminirani rashodi, čime neminovno nastaje poremećenje ravnoteže.

Dopuštam, da bi se u drugačijim političkim prilikama mogle odobriti ovlašti, koje su dane Ministarstvom savjetu u cilju sređivanja i olakšanja ekonomskih prilika u zemlji i unapređenja privredne djelatnosti. Stvarno se radi o gospodarskoj i finansijskoj diktaturi, a takova se diktatura može povjeriti samo Vladi, koja uživa povjerenje čitave jugoslovenske nacije, svih Srba, Hrvata i Slovenaca ili barem njihove preogromne većine. To se o današnjoj Vladi ne može tvrditi već radi toga, što je ta Vlada sa svojim prethodnicama u mnogome skrivila teško stanje seljačkoga staleža, donoseći Zakon o zaštiti zemljoradnika, koji taj stalež nije zaštitio, već ga je lišio svake pomoći i svakog kredita i doveo dotle, da na primer u hrvatskim krajevima ima mnogo sela, u kojima seljaci nisu u mogućnosti, da kupuju žigice, te su inače upućeni samo na danje svetlo, većinom bosu i polugoli. (Jedan glas: Vrlo važno!). Osim toga je očito da je Prva hrvatska štedionica dočekala slom (Šerif Arnautović: Ona je sama kriva) u glavnom radi toga, što joj je Narodna banka u prvim počecima rujna otkazala kredit, a državne vlasti nisu dale barem moralnu pomoć, da odvrte narod od traženja naplate štednih uloga. A treba znati, da se je u širokim slojevima naroda uslijed ovakvoga držanja Narodne banke i Vlade pojavilo uvjerenje, da ovdašnjim finansijskim krugovima nije stalo bilo do toga, da spriječe pad ovoga u državi najjačega novčanog zavoda, u kojemu su bile sakupljene uštede malih i srednjih štediša, računajući, da će te uštede u buduće teći u Hipotekarnu banku i Poštansku štedionicu. Veliki kapital nema mnogo duše, ali Vlada Kraljevine Jugoslavije trebala je da ima dušu kao što ju je imala u sličnim slučajevima iz drugih krajeva države.

Moje nepovjerenje temelji se na tom, što ne vjerujem, da će se diktatorske uredbe, koje bi imale donijeti olakšanje ekonomskih prilika u čitavoj zem-

lji sa jednakom ljubavi provoditi u svim krajevima države. Iskustvo je najbolji učitelj. Mi od prvoga januara 1929 imademo unifikovani Zakon o neposrednim porezima pa izvolite pogledati kako se taj Zakon provodi. Za političara je mjerodavno kako se zakoni izvršuju. Prema pregledu naplate neposrednih poreza u godinama 1930 do 1933, koji sam primio od g. Ministra finansija u Finansijskom odboru naplata neposrednih poreza u godini 1933 izgleda ovako:

U Beogradu, Zemunu i Pančevu sa 287.901 stanovnikom naplaćeno je u godini 1933 253,195.823 dinara ili 879 dinara po glavi. U Moravskoj banovini sa 1,446.512 stanovnika naplaćeno je 103,407.750 dinara ili 72 dinara po glavi; u Vardarskoj banovini sa 1,649.122 stanovnika naplaćeno je 90,474.924 dinara ili 55 din. po glavi. U Zetskoj banovini sa 906.982 stanovnika naplaćeno je 48,360.008 dinara ili 53 din. po glavi. U Dunavskoj banovini sa 2,305.099 stanovnika 539,068.378 dinara ili 234 din po glavi. U Drinskoj banovini sa 1,684.802 stanovnika 121,989.580 dinara ili 72 din. po glavi. U Vrbaskoj banovini sa 1,003.360 stanovnika 49,761.348 dinara ili 50 din po glavi. U Primorskoj banovini sa 880.420 stanovnika 55,928.988 dinara ili 64 din po glavi. U Savskoj banovini sa 2,596.768 stanovnika 421,723.127 dinara ili 162 dinara po glavi. U Dravskoj banovini sa 1,118.504 stanovnika 220.914.222 dinara ili 198 din po glavi.

Gospodo, iz ovoga se vidi da su Dunavska, Savska i Dravska banovina u 1933 godini dale u državnu kásu na neposrednim porezima 1.181,705.727.— dinara, a da je svih ostalih šest banovina zajedno sa Beogradom, Zemunom i Pančevom dalo dinara 723,118.421.— dinara tj. za 458,587.306.— manje (Gavrilo Cerović: Šta hoćete time da kažete? Pa dali smo u krvi!) U posrednim porezima, trošarini, carini, taksama, monopólu i t. d. biće isti razmer. Posebice opažam, da onako visoka naplata neposrednih poreza u Dunavskoj banovini otpada uglavnom na Vojvodinu i Srem, jer je južni, srbijanski deo Dunavske banovine u tom pogledu jednak na primer Moravskoj banovini. Dopuštam da pomenute tri Banovine imadu nešto razvijeniju industriju i da zato neposredni porezi moraju biti nešto veći, ali nesrazmer bode oči. Rado dopuštam, da su Zetska, Vrbaska i Primorska banovina ekonomski slabije na pr. od Savske banovine, ma da i u ovoj Banovini imade mnogo pasivnih krajeva. Ali se znade da je predratna Srbija u svakom pogledu bogata zemlja, pa ipak u poreskom opterećenju daleko zaostaje za Vojvodinom, Hrvatskom i Slovenijom. Ovi pak krajevi uza sve to imadu minimalan udeo u državnoj upravi, jer je vlast, imperium, u rukama onih, koji srazmerno državi daju vrlo malo.

Gospodo senatori, prelazeći na ocjenu unutrašnje politike kraljevske vlade, žalim što joj ne mogu votirati povjerenje, kao što nisam imao povjerenja u nijednu vladu, koju smo dobili nakon likvidiranja diktature g. Petra Živkovića. Neću da se bavim sitnim pitanjima, kojih ima na pretek i o kojima bi se moglo sad tek govoriti, ja ću se zadržati na dva problema, a to je problem demokracije i hrvatski problem. Dopuštam, može se dobro upravljati državom i bez demokracije. No zato moraju biti na čelu državne uprave, t. j. u vladi svestrano priznati autoriteti, koji će znati nadomjestiti volju naroda i koji će se nametnuti parlamentu bez obzira na poli-

tičke struje, koje su kod sastava parlamenta djelovale. Takvih primjera smo imali u Njemačkoj i Francuskoj, dapace i pod republikanskim sistemom. I takve vlade, prožete osjećanjem odgovornosti, izvele su velika djela, kakovima se ne mogu ponositi režimi koji su došli na vlast u najširoj demokraciji iz najčistih izbora. Razumije se da se ovakove autoritativne vlade moraju, primajući vlast, osloboditi stranačkih okova, jer je to teret koji smeta u radu. Nije lahka stvar zapovjedati iako ih ima koji će slušati. Još je teže zapovjedati onima koji nisu vikli da slušaju. Da li se današnja Kraljevska vlada može krstiti autoritativnom vladom, ja se u to neću upuštati, tek konstatujem da je ona proistekla iz stranke koja ima u Narodnoj skupštini oko 280 poslanika, dakle preogromnu većinu, kakovu od 1. decembra 1918 nije u nas imala nijedna vlada. Međutim iz te većine izašle su i prethodnice sadašnje vlade, t. j. vlada g. Marinkovića i g. Srškića, i mi danas ne znamo zašto je došlo do tih izmjena, kao što nećemo vjerovatno saznati za razloge s kojih će u svoje vrijeme napustiti svoj visoki položaj današnji šef Kraljevske vlade. Istina, naša država nije parlamentarna, ali pošto je na čelo vlade stupio pretsjednik Jugoslovenske nacionalne stranke, ujedno i pretsjednik skupštinskog kluba te stranke, imademo pravo da kao kontrolna i cenzurna instanca, takvu bar zadaću imade. Senat u svakom dvodnomnom sistemu, podvrgnemo analizi vladinu većinu u Narodnoj skupštini. Ta većina nije homogena, u njoj se jasno ističu tri struje: radikalna, demokratska i samostalno demokratska. Ja bih rekao i molim da mi se oprostite ovo upoređenje, da je ta većina nalik pjevačkom zboru u kojemu ove tri grupe u isto vrijeme svaka pjeva svoju pjesmu. (Serif Arnautović: To je naša stvar. — Zagor. — Jovó Banjanin: Mnogo homogenija nego vaš klub! — Zagor.) Molim vas, gospodine Pretsedniče, ja ću moliti da mogu mirno govoriti. Zato i vidimo da kod važnih pitanja treba dugo i dugo vremena, dok se te grupe sporazume, a mi onda imamo ovde sreću da najvažnije zakonske predloge moramo svršiti i u odboru i u plenumu za par dana, pa i za raspravu ovoga najvažnijega zakonskoga predloga, t. j. na dnevnom redu stojećega predloga budžeta i Finansijskog zakona imamo toliko vremena, da faktično ne dospjevamo proučiti ovako ogromnu materiju. Dopuštam, Kraljevska vlada će si misliti ili reći, pa to je najbolji dokaz, kako smo mi u našoj sredini tolerantni i liberalni, jer nas ne smeta, ako se u pojedinih pitanjima pojavi više gledišta i nazora. Mi to uvijek svršimo jednom odlukom koja je merodavna. Ali, gospodo senatori, te bi se dalo i podnositi, kada bi razrožnost u vladinoj većini bila ograničena na vrhove državne uprave t. j. na Vladu i Narodno predstavništvo i kada bi se sve to svršavalo u užem krugu. Nu to sve izbija u javnost i ne da se sakriti, pa i ona konačna na oko jedinstvena odluka gubi na autoritetu, te se vladini organi opredeljuju prema grupama u Vladi i Narodnom predstavništvu, od čega administracija imade ogromnu štetu. I tu se vidi, kako je izborni sistem po srezovima vrlo nepodesan. Sreski poglavari i pretsednici opština stvarno prestaju biti državni samoupravni organi, oni postaju oružje raznih partizana i klikaša, pa ima slučajeva, gde su pojedini sreski načelnici s više strane upućeni, da upravu u srezu vode u sporazumu sa sreskim poslanikom. Razumije se, da kod toga najgore prolaze ljudi koji nisu uopšte glasali ili su glasali za neofici-

cijelnog kandidata. Oni su u mnogom pogledu izvan zakona.

Gospodo senatori, moje je mišljenje, da ne može biti pravoga reda u administraciji, dok se ona sasvim ne oslobodi ma bilo kakvoga partizanstva, režimskoga ili opozicionalnoga. Ministri, preuzimajući službu, imadu biti samo Kraljevski Ministri, eksponenti države i nacije a ne eksponenti partije. Postojanje partija i borba između njih mora imati samo tu svrhu, da na površinu, na vlast, izadu što bolji službenici države i nacije, a ne što bolji partizani. Nastaje pitanje, da li se sa dosadanjim metodama i sistemima može doći do istaknute svrhe t. j. da na čelu uprave i na vlast dodu što bolji službenici države i nacije. Moj odgovor je negativan. Ili poštenu apsolutizam ili poštenu demokraciju. Trećega kod nas nema. Zato ne mogu nikako odobriti, što Kraljevska vlada ne odgovara na tolike interpelacije podnesene u Narodnoj skupštini radi zlorababa i falsifikata počinjenih u opštinskim izborima. Te su interpelacije dokumentovane, potkrijepljene brojkama, i, ako je samo deseti dio navedenih nepravilnosti istinit, treba da se to javno utvrdi i da se žigošu i kazne oni, koji su naložili ili izvršili zlorababa i falsifikate. Najgore je, kada se od strane Kraljevske vlade prelazi preko tih interpelacija, jer da je tobože nemoćuće doskočiti izbornim zlorababama. Ovakvo shvaćanje ne znači drugo, no da je Kraljevskoj vladi svejedno, vrše li se falsifikati i druge zlorababa ili ne, uslijed čega izborni organi veruju da imadu u tom pogledu potpunu slobodu unatoč propisa izbornog zakona. Jasno je da Kraljevska vlada može, ako hoće, sve izborne zlorababa spriječiti jer za to ima na raspolaganju upravne i sudske vlasti. Samo poštenu i slobodni izbori mogu poslužiti pravoj demokraciji. Skrupuli radi elemenata, koji hoće da potkopaju današnji društveni poredak ili koji hoće da ruše samu državu, sasvim su bestemeljni u državi, u kojoj u ogromnom procentu prevladuje konzervativni seljački stalež, a ima li ipak takvih elemenata, lako je zaštititi društveni poredak i državu dosadanjim zakonskim propisima, eventualno i pomoću daljnjih zakonskih mjera.

Javno pravo glasa je najjači neprijatelj prave istinske demokracije i moram konstatovati, da smo mi u tom pogledu osamljeni u cijelom svijetu. I poznati feudalci u Madarskoj, viteški plemići, imali su do sada samo na selu javno pravo glasa, a doskora će i u Madarskoj biti selo izjednačeno sa gradovima, u kojima već otprije postoji tajno pravo glasa. Mi se pak dičimo da je tobože viteški kada svako javno ispovijeda svoju političku pripadnost i obaramo se na one, koji brane tajno glasanje, jer da se njima unapređuje politički nemoral, koji da se sastoji u tome, što su neke stranke imale po nekoliko tisuća upisanih članova, a kod izbora su dobile koju stotinu glasova. Umjesto da osudimo političare koji su nedopuštenim sredstvima silili ljude da se upisuju u njihovu stranku, mi osudujemo siromašne birače, koji su uvereni da su bar u momentu glasanja svoji i slobodni ljudi, pa su glasali ne po tuđem nalogu, već po svojoj savesti. Odlučan sam pristaša općeg prava glasa, nu ako hoćemo da stupnjujemo zlo, onda je manje zlo izborni cenzus i izvjesni stupanj inteligencije, nego li javno pravo glasa. I, kada bi se o tom radilo da se oslabi moć parlamenta i ojača moć vlade, ja bih i za to bio, uz uvjet da izbori budu bezuvjetno čisti, poštenu i slobodni, jer samo ovako iza-

brani poslanici imadu kvalifikaciju da kontroliraju rad Vlade. Bez tajnoga prava glasa, bez slobodne štampe uz garanciju da će svatko za zloupotrebe te slobode brzo i beziznimno odgovarati, bez slobode zбора i dogovora uz garantovani javni mir i poredak, ne može postojati nijedna zdrava demokracija. Pozivanje na primjer Njemačke i Italije posve je neumjesno, jer je Hitler tek nakon desetgodišnje borbe i nakon mnogobrojnih izbora došao do vlasti, to je sve odobrio njemački narod. Isto tako je i Musolini nekoliko godina grizao gorki kruh parlamentarne opozicije prije no je inscenirao pohod na Rim, koji on eufemistički naziva revolucijom. I talijanski narod sve je to odobrio.

Daleko sam od toga te bi vjerovao, da u ovoj zemlji prevladuje korupcija i falsifikat, tek je nesumnjivo, da ovakova zla može liječiti samo jaka vlada, koja prodire u sve grane administracije, tako da svaki činovnik osjeti, kako ga u njegovom radu prati oštro oko čestitoga starješine naročito i samoga Ministra. Kako onda izgleda bjedno, kad Ministri svoju odgovornost prebacuju na administraciju! Ostao sam iznenaden kada sam u Narodnoj skupštini sa galerije slušao narodnoga poslanika i bivšega Ministra g. Andru Stanića, koji je prikazao, na koji način je izvršen prenos ugovora za gradnju željezničke pruge Priština—Peć i Bihać—Knin sa imena Boajea na Batinjol. Ja se u ocjenu onoga spora između bivšega i sadašnjega Ministra saobraćaja ne upuštam, tek je nešto neobično, da Ministar saobraćaja na onakvu tešku optužbu u svojoj zaključnoj reči nije ni reagirao.

Gospodo senatori, mi smo vjerojatno sa apsolutizmom svršili i sada je na redu najšira demokracija, bez koje nije moguća definitivna unutrašnja konsolidacija naše države, da jaki iznutra možemo mirno dočekati svaki napadaj iz vana. A sada dozvolite mi, gospodo, da se osvrnem na onaj drugi problem, hrvatski problem, za koji se kaže da ga nema, ma da se to pitanje može samo prigušiti, ali nikako ugušiti. Time ne mislim ni malo smanjiti ogromnu važnost Slovenaca, djela naše nacije, koji živi kompaktan na ograničenom teritoriju, te stvarno živi svojim vlastitim životom, ne osjećajući toliko promjenu vlada i režima, jer je dobro zaštićen svojim posebnim jezikom i čisto zapadnom kulturom. Taj nama svima toliko mili dio jugosloveske nacije imade da u slučaju ozbiljnih sukoba u Srednjoj Europi izdrži prvu vatru, jer ga okružuju veliki narodi, pohlepni i nezasitni Talijani i Njemci, te doduše malobrojniji ali još uvijek prepotentni Madari. Jasno je da Slovenci, bilo država ma kako uređena, imadu u vrijeme mira garancije za poseban narodni život. K tome treba uvažiti da Slovenci nisu u historijsko doba nikada imali svoju vlastitu državu, osim možda u stara vremena, dok su Slaveni živeli partikularističkim plemenskim životom, pa nemajući vlastite državne tradicije, ne pogadaju ih osjetljivo perturbacije u našem unutrašnjem političkom životu.

Sasvim je drugojačije sa nama Hrvatima. Mi smo, iza koga smo se iz zakarpatskih nizina doselili u ove naše krajeve, imali vlastitu sasvim neovisnu državu sa kraljevima iz naše narodne dinastije, imali smo državu, koja je više stolecja Jadransko more branila i obranila proti Grcima, Saracenicima, Normanima i Mlečanima, pa smo ušli u personalnu uniju sa Ugrima tekar onda kada smo uvidjeli da to more sami obraniti ne možemo, jer se je Mletačka repu-

blika osilila toliko, da je zadavala udarce i narodima jačim od hrvatskoga.

I ako naša država imade danas ne samo široki izlaz na more već i leži na moru kao pomorska država, imade to zahvaliti izdržljivosti Hrvata, koji su očuvali svoju narodnu individualnost i pod dominacijom Mlečana. Mi smo Hrvati sačuvali našu državnost, i ako ne u potpunosti i nakon invazije Turaka te smo krvavo zaslužili predikat predzida kršćanstva u vrijeme, kada su svi balkanski narodi već davno stenjali pod turskim igom i konjski rep, koji se je 150 godina vijao u Budimu, nije dospio da ponizi Zagreb.

Gavrilo Cerović: Zašto to niste govorili ranije za vreme bana Kuena Hedervarija, nego tek sada govorite! Sramota jedna!

Dr. Benjamin Šuperina (nastavlja): Nemam namjeru da držim historijsko predavanje tek napominjem sve to radi toga, što je jedna neoboriva istina, da su Hrvati održali netaknutu svoju političku individualnost kroz stoljeća, napose i u hrvatsko-ugarskoj nagodbi od godine 1868, a napokon i u zajednici sa Slovencima i Srbima i onda, kada je 1 decembra 1918 proglašeno ujedinjenje Srbije sa zemljama nezavisne države Slovenaca, Hrvata i Srba u jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

Gavrilo Cerović: Vidi se, vrlo ste iskreno primili to!

Šerif Arnautović: Da nije bilo zaključka Hrvatskog sabora, ne bi ni došlo do ujedinjenja!

Dr. Benjamin Šuperina (nastavlja): Politika svih vlada izuzev kratko primirje za vlade g. Davidovića u godini 1924 i g. Pašića u godinama 1925 i 1926 išla je za tim, da Hrvatima onemogućiti utjecaj na državnu politiku. Ništa bolje nije za ovo par posljednjih vlada uza sve to, što je manifestom Nj. V. Kralja i riječju ministrima od 6 januara 1929 zajamčeno, da će se u duhu narodnoga jedinstva njegovati i razvijati sloga, jednakost i ravnopravnost svih Srba, Hrvata i Slovenaca. Te vlade dosljedno ignoriraju ove lijepe riječi te nastavljaju staru politiku, koja crpi svoju snagu iz pobjedničke opojenosti. Zato smo i u ovom visokom Domu uz odobravanje većine mogli čuti u lanjskoj budžetskoj debati, da hrvatskoga pitanja nema, jer je riješeno na Kajmakčalanu t. j. Srbija je pobijedila Hrvate, a s njima i Srbe na području bivše Austro-ugarske monarhije te može s njima postupati kao sa ratnim plijenom. (Burni protesti od strane g. g. dr. Uroša Krulja, St. Mihaldžića, Gavrila Cerovića, Šerifa Arnautovića, Matije Popovića i uzvici: To je laž! To nije rečeno! Nije istina! To se nije čulo u ovoj kući! To je notorna laž! To je mistifikacija! — Pretsednik zvoni.)

Gavrilo Cerović: Sramota, da se tako govori posle 16 godina ujedinjenja! Ja bih vas naučio pameti, da mi može samo biti. Pretsednik zvoni).

Medutim svatko zna, da niti Srbija, niti savezničke i udružene sile nisu vodile rat protiv Hrvata već protiv Njemačke, Austrougarske, Bugarske i Turske, dapače je Narodna skupština Kraljevine Srbije izglasala u Nišu odluku, da je njezin ratni cilj oslobodenje svih Slovenaca, Hrvata i Srba na teritoriji Austrougarske monarhije. Poznato je i to, da je proboj Solunskoga fronta uz srpske i savezničke čete izvošten i pomoću jakih odjela hrvatskih i srpskih dobrovoljaca, pa je jasno, da se pomenutim izjavama i politikom, koja se u smislu ovih izjava

provodi, silno slabi unutarnja harmonija, koja je nesumnjivo potrebna za jačanje naše države. I ako je ovakvo shvatanje, koje ne izvire iz razuma već iz strasti, dosada trvalo hrvatsko-srpske odnose, ja mislim da je vrijeme da te odnose hladno prosudimo te da se neki državnici i političari okane misli, da će asimilirati bolje rekuć istrebiti četiri milijuna Hrvata kako se nada onaj državnik, koji je 10. novembra 1933. na konferenciji Jugoslovenske nacionalne stranke u Beogradu izjavio, da jugoslovenski nacionalizam mora biti nastavak onog srbijanskog i šumadijskog nacionalizma, koji je vodio ujedinjenju u jugoslovenstvu (**Jovo Banjanin:** Vi govorite kao provokator. Kako ste došli u ovaj dom?). Izvolite slušati dok završim (Protesti od strane Gavrila Cerovića, dr. Uroša Krulja i Mihaldžića). Ovakove izjave dolaze dobro kao naručene onima, koji su stekli uvjerenje, da se pod ovim beogradskim jugoslovenstvom stvarno krije samo velikosrpstvo (**Matija Popović:** To je raspaljivanje strasti u ovoj zemlji). Nikako ni do danas ne vjerujem da ovako misli srpski seljački svijet, dakle srpski narod. To je očito mišljenje beogradskog kapitalizma, koji iscrpljuje lavovski deo državnog budžeta, koji zato podržava centralizam, ne misleći ni malo na to, da bi, kako je rekao pokojni naš drug dr. Emilo Gavril, moglo osušiti vine krave muzare, a to nije samo Vojvodina, o kojoj je pokojnik govorio. Pošto sam spomenuo jugoslovensku nacionalnu ideju, dozvolite mi da ovdje izjavim, da su neki državnici tu misao sasvim iskrivili, te ona u svojoj primjeni nema nikakove veze sa Jugoslovenstvom Biskupa Štrosmajera. Tko je čitao Biskupove govore u Hrvatskom saboru, u Akademiji, prigodom velikih narodnih proslava, pa i njegovu korespondenciju sa dr. Račkim, ko je video Čermakovu sliku u Galeriji slika u Zagrebu, koja alegorički prikazuje Jugoslaviju, te kojoj je dao ideju i u nju prelio svoj duh sam veliki biskup, taj će se uvjeriti, da bi se Štrosmajer, kada bi ustao iz groba i video kako se sprovodi njegova jugoslovenska misao, gorko pokajao što je uopće ikada govorio i pisao o Jugoslovenstvu... (**Gavrilo Cerović:** A Njegaš bi na vas bombe bacio)... pa bi i požalio što nije osnovao Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti, kao što su i Srbi osnovali Srpsko učeno društvo i Srpsku akademiju. Jugoslavija ima da bude ponosna majka, koja uživa kako joj sva djeca rastu i napreduju, a ne da bude majka nemajka, koja davi svoju djecu, a takovu Jugoslaviju hoće poznati fanatični ultranacionalni jugoslovenski nacionalisti, koji su nanijeli tolike štete ideji državnoga i narodnoga jedinstva. I zato oni silom vlasti naturavaju Jugoslovensku nacionalnu stranku u glavnom samo u hrvatskim krajevima, dočim se o njoj malo znade u Srbiji i ostalim srpskim krajevima, a tendencija je ta, neka Hrvati zaborave na svoju narodnost, svoje ime i svoju domovinu, pa neka bude od njih hrpa ljudi bez imena i časti, s kojom se daje po volji baratati.

U školama se sasvim zanemaruje hrvatska historija, neka naša djeca zaborave, da su Hrvati i da imaju lijepu prošlost. Sva ta djeca moraju biti samo Jugoslaveni, nu srpska djeca mogu biti samo Srbi te učiteljima ni ne pada na um, da ih upućuju u Jugoslovenstvu. Svaki Srbin je nacionalan već zato što je Srbin i ne treba da bude Jugoslaven, a Hrvati mogu postati nacionalni samo kao Jugoslaveni i ako zaborave da su Hrvati. U državnu službu primaju se u prvom redu Srbi, a samo mrvice ostaju Hrvatima. (Pri-

govori). Poznato je, da se u Pomorsku vojnu akademiju u Gružu prima najmanji procenat hrvatskih mladića i nije čudo, što se roditelji Hrvati već i stide kompetirati za svoju djecu u tu akademiju, kada znadu da su toliki tjelesno i duševno najjači i najzdraviji hrvatski mladići odbijeni, a primani toliki od njih slabiji. A treba znati, da su Hrvati Primorci i Dalmatinci rođeni pomorci. Imademo ovde u Beogradu željezničarsku školu, u koju se godišnje upisuju oko 120 mladića. Od tih nema ni 10 Hrvata te kompetentni ljudi izjavljuju, da će nakon 10, 15 godina činovnici Hrvati u željezničkoj službi biti bijele vrane. Dok sam stajao na čelu Ministarstva pošta i telegrafa osnovao sam uz postojeću poštansku školu u Beogradu još jednu u Zagrebu, da dadem mogućnosti apsolventima srednjih škola, univerzitetskoj mladeži a i onim, koji su Univerzitet svršili, da se uvježbaju u poštanskoj službi, pa da u toj službi dostojno služe Kralju, državi i narodu. Moj nasljednik na ministarskoj stolici odmah je tu školu ukinuo i mi ćemo za nekoliko godina doživjeti da će Hrvati u poštanskoj službi biti rijetkost, naročito u višim položajima i biti ćemo sretni, ako tu i tamo naidemo na kojega pismonošu ili konduktera. U Bosni, ona postoji ma i raskasapljena, nema nijednog sreskog načelnika Hrvata, ma da tamo ima preko pola miliona Hrvata. Notorno je, da se u državnim nadležstvima Hrvati činovnici većinom ocjenjuju kao nesposobni za samostalnu upravu. Raditi smiju, ali zapovjedati im ne damo. U Dubrovniku, kruni hrvatskih gradova, kako su pjevali stari Dubrovčani, osim kod sudova, nema Hrvata šefa nadležstva, a i potčinjeni činovnici u ogromnoj većini samo su Srbi. U Učiteljskoj školi u Dubrovniku ima oko 200 đaka i od tih samo 30 Srba, ali nastavnici su isključivo Srbi. Profesori Hrvati ili su reducirani ili premješteni. U tamošnjoj jednoj srednjoj školi dao je profesor skinuti sva katolička propela, makar su tamo visila preko stotinu godina, on je skinuo i sliku Majke Božje i na njeno mjesto postavio sliku Svetoga Save. Sve molbe, žalbe i protesti i usmeni i pismeni i roditelja i dubrovačkog biskupa ostali su bez uspjeha i ova nepravda i nepristojnost ispravljena je tekar onda, kada se je dubrovački biskup dao na daleki put u Beograd, u svečanom ornatu poklonio Ministru prosvjete te molio, da se uspostave propela i Majka Božja. Tekar onda je to i učinjeno, ali onaj profesor ne samo da nije kažnjen, već je odmah i unapreden za vršioca dužnosti te iste škole. Pa ipak u Dubrovniku i u čitavom dubrovačkom srezu sa 50.000 stanovnika nema ni 2.000 Srba. Žena jednoga policijskoga činovnika ističe svake godine o Božiću u svojem stanu u Lapadu srpsku zastavu, a ima na hiljade Hrvata, koji su radi isticanja hrvatske zastave i pjevanja hrvatskih pjesama izbatinani, iskundačeni, apšeni i mučeni i kada ni g. Ministar unutrašnjih poslova nije htio da nam daje statističke podatke o broju godina, na koje su seljaci u hrvatskim krajevima radi ovakovih delikata sudeni na zatvor i robiju, vjerujem da bi broj tih godina dosegao par hiljada. (Prigovori). Mi imamo do sada dva činovnička zakona, onaj od 1923. i 1931. Kod prevodenja činovnika na te zakone, razumije se, stradali su uvijek najviše Hrvati. Tako je bilo i godine 1923 kada smo rješili, da Ministar nastave može reducirati srednje škole i nastavnike. Sve je to i učinjeno, ali su ubrzo te škole uspostavljene, dapače i nove osnovane, nu vraćeno je malo nastavnika Hrvata.

Dozvolite mi, gospodo senatori, da raščlanim neka načelna politička pitanja, kojima se rukovodi Kraljevska vlada, pa da vidimo, kako se ta pitanja prikazuju u praksi. Zabranjena je regionalna i plemenska politika, mi vidimo da oni isti, koji su na svoju zastavu napisali ta načela, u sustini provode baš obratnu politiku, što se vidi u svim granama državne djelatnosti, pa vidimo da se na primjer u Srbiji na sve strane grade željeznice, dok za regulaciju Save i Drave, a ni za isušenje hercegovačkih i dalmatinskih blata neima sredstava, mada bi se sa ovim radovima povratile kulturi preko 100.000 katastralnih jutara najplodnije zemlje, a sve to ne bi koštalo ni peti dio suma, koje će se utrošiti na ove željeznice. Ja nisam protiv gradnje tih željeznica, jer je sasvim opravdano, da se posveti pažnja krajevima, koji su bili kulturno i ekonomski zanemareni, ali nije pravo, da se investicije vrše samo u jednom dijelu države i da se državni prihodi u to ime troše tako rekuć isključivo u krajevima, koji su poreski najslabije opterećeni te razmjerno državi donose najmanje prihoda, a krajevi koji državi daju najviše prihoda ne dobivaju od nje tako rekuć ništa, već ako hoće da se održe, upućuju se na nove ogromne banovinske prireze i takse. Jasno je, da ovakova politika nimalo ne odgovara Adresi, koju smo svojevremeno izglasali kao odgovor na Prestolnu Besedu, Adresi, u kojoj smo zajamčili jednakost i ravnopravnost svih djelova naroda i svih krajeva države.

Misao narodnoga jedinstva nije potekla iz Srbije već iz Hrvatske, a neki državnici prihvatili su ovu ideju te ju u praksi izvrnili kao prevlast nad Hrvatima. Oni kažu da je to njihovo stečeno pravo. Metode pomoću kojih se vrši niveliranje Hrvata, najiskrenije, najizrazitije i najplastičnije ocrtao je jedan od članova Kraljevske srpske akademije g. dr. Stanoje Stanojević na svečanoj sjednici od 23 decembra 1933 u svojoj pristupnoj besjedi: »Postanak srpskoga naroda«. Na toj svečanoj sjednici prisutni su bili uz književnike, historičare i umjetnike izaslanik Njegovog Veličanstva Kralja, Ministri i crkveni velikodostojnici. Gospodin akademik veli, da se je srpsko pleme u VII vijeku naselilo u slivu rijeke Tare, Lima, gornjega toka Drine i gornjega lbra, da je to pleme bilo od prirode zdravo i jako, sa puno dobrih osobina, sa mnogo smisla za organizaciju i opće interese, sa velikom snagom asimilacije. Uskoro poslije svoga dolaska u novu otadžbinu pošlo je srpsko pleme sa nakupljenom snagom i pritekom svoga stanovništva u ekonomsku i etničku ofanzivu. Način etničkoga i državnog širenja srpskoga plemena bio je u svim slučajevima sličan. Višak stanovništva i nabujala snaga stočara gorštaka tražila je oduška i odliva i upućivana je u pravcu, gde je bilo izgleda za uspješno prodiranje. U tome pravcu upućivano je onda nadiranje srpskoga elementa zauzimanjem paša u planinama, pljačkaškim napadima i pohodima ili ratnim preduzećima. G. dr. Stanojević, opisuje kako je poslije zauzeća jedne oblasti vršen proces etničkog i kulturnog nivelisanja i kada je taj proces završen, tada je novo zauzeta oblast postajala nova etnička i kulturna cjelina. Srbi su se tako širili i prije dolaska Turaka i poslije toga na sve okolne krajeve te su tako potiskivali, pokoravali i pretapali druga etnička srodna ili identična plemena. Narodu osvojenih ili zauzetih krajeva davalao je središnje srpsko pleme svoje osobine i svoje ime, te je tokom vremena pod vodstvom srp-

skog plemena, stapanjem sa okolnim srodnim ili identičnim plemenima, obrazovana velika etnička zajednica koja se zove srpski narod.

Takvim emfatičnim usklikom završava g. akademik svoje predavanje, koje se slaže sa metodama i radom velikog dela srpskih političara i državnika. O Jugoslaviji i jugoslovenskom narodu ni traga. (**Gavrilo Cerović:** Šta se bunite protiv toga?).

Gospodo senatori, sve što sam do sada govorio objektivna je istina i ako u mojim rečima ima tragova ogorčenja, verujte mi, da je u hrvatskom narodu to ogorčenje sto puta jače. Ekonomska kriza je teška, ali ovo strahovito nezadovoljstvo u najvećem je delu posledica teške političke krize radi neshvaćanja hrvatskoga pitanja. Ja znam da osjećaji nisu prikladno oružje u političkoj borbi. Potreban je hladan razum. Mi smo Hrvati i Srbi jedna nacija. U prošlosti smo živeli odeljeno. Uspeli svetskoga rata doneo nam je ujedinjenje i pošto smo nacionalno jedinstveni, logično je, da naše međusobne odnose treba da uredimo onako, kako bi ih uredili hrvatski i srpski otadžbenici, kada bi se mi bili ujedinili bez rata. Ne može biti među nama pobednika i pobedenih, jer u tom slučaju nismo jedno. Mi nismo Francuzi i Nemci, Poljaci i Rusi. Nama niko od suseda ne brani, da našu zajedničku kuću uredimo tako kako ćemo moći u njoj u slozi i miru živeti. Ako naša država sa toliko napora sklapa sa drugim državama ugovore na temelju sporazuma i concilijacije, ja mislim da joj je najlakše stvoriti unutarnji mir. Tek pri sklapanju toga mira ne mogu odlučivati pobedom opijeni šoviniste i fanatici. (**Jovo Banjanin:** Kao što ste Vi!) Lako je reći: nema hrvatskoga pitanja. Ali kad znamo da je radi Hrvata povećan broj žandarmerije za 4.000 ljudi; kad znamo da su hrvatska sela blokirana žandarmima; kad znamo da hrvatskim krajevima krstare nebrojeni režimski konfidenti i doušnici; kad znamo da su zatvori i kazneni zavodi puni Hrvata radi političkih delikata; kad znamo da ima malo dana u godini, a da ne bude ma koji Hrvat radi političkog držanja uhapšen... (**Gavrilo Cerović:** Da se opametel)... te od policije i žandarmerije na muke stavljan; kad znamo za sve one strahote koje su počinjene nad hrvatskim seljacima, ribarima i pomorcima u Dalmaciji, a ti su ljudi većinom bili nevini zatvoreni, vezani ili okovani i za svaki otpor onespoboljeni... (**Stevan Mihaldžić:** Ah, to je strašno!)... što smo sve slušali u Narodnoj skupštini iz ustiju kompetentnih poslanika, koji su odani ovoj državi... (**Stevan Mihaldžić:** To je strašno!)... Jest, strašno, ali toga ne bi smelo biti. (**Šerif Arnautović:** Još strašnije je, kada oni nose italijanske bombe u džepu!)... Takve treba obesiti! (**Gavrilo Cerović:** Sa ovakvim govorima Vi ste ih stvorili i one u Italiji i sve ustaške četel!); kad znamo za tolike kondemnatorne osude na temelju Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi i kad znamo za sve nepravde, sva ona poniženja koja Hrvati trpe u vlastitoj nacionalnoj državi, onda je skrajnje vrijeme da se sastanu pravi i istinski otadžbenici te da stvore u državi konačni unutrašnji mir, koji dosadašnje vlade nisu uspjele da stvore. Hrvati neće da budu građani drugoga reda, neće da budu vredani njihovi osjećaji, njihova prava i interesi, te da budu nakon 15-godišnjega zajedničkoga života ekonomski i finansijski izrabljivani i da se njihova kulturna društva rasturaju onako, kao što su to radili Madari sa slovačkim, rumunjskim i srpskim društvima.

Čast mi je izjaviti da će Narodni klub u načelu glasati proti predloženom budžetu i Finansijskom zakonu time, da ćemo glasati za razdjel Vrhovne državne uprave, a isto tako za budžet Ministarstva vojske i mornarice, jer imamo apsolutno povjerenje u Vrhovnoga Komandanta vojske te jer još nema garancije za mir bez jake vojske, a napokon ćemo glasati i za budžet inostranih poslova, jer treba da budemo složni i jedinstveni u diplomatskoj obrani naše države i u čuvanju mira.

Председник др. Љубомир Томашић: Има рећ г. Председник Владе.

Председник Министарског савета Никола Узновић: Господо, јако жалим што сам био спречен да чујем целокупну реч г. предговорника. Али исто тако жалим што сам дошао у салу да будем сведоком једног говора који је све само не оно чему треба да тежимо сви, а то је уједињавању, братству, солидарности.

Господо, од момента кад сам у салу ушао, господин је, — не знам о чему је била његова главна теза, — развијао и аргументисао тезу на начин како се у једној братској заједници не ради. Из факта да се ових дана на неком крају у неком делу наше Краљевине прави нека железница, или неки пут, изводити неку политичку превласт и хегемонију у цифарски истраживати некакву несразмеру у трошењу државних прихода, а изгубити из вида основну чињеницу да смо ми један народ, јединствена држава и Краљевина која треба своја расположива средства да братски распоређује, тако да онамо притече у првом реду у помоћ где се за ту помоћ највише вапије, — онда то није братство, то није једнакост и солидарност. Ми смо имали таквих дискусија у ранијим Народним скупштинама, али смо мислили да су та времена већ прошла. Кад се превртало по буџету и његовим партијама и тражило да се на изграђивање путева, рецимо и у Дравској бановини, троши онолико исто као у Санџаку и Јужној Србији где ни козје стазе нема, док на другом крају има првокласних цеста и жељезница (**Гаврило Церовић:** Са дуплим колосеком!) — са дуплим колосеком, као што рече господин, ми смо мислили да смо изашли из тога периода нашег политичког живота, да се нећемо у законодавном телу више на овакав начин разговарати.

Онако исто као што смо на сваки глас који је устао против тога зашто да ми из репарација које су додељене само Краљевини Србији делимо и на другим странама, као што смо некад протествовали, тако исто и сад протествујемо са највећом енергијом кад се овакве ствари износе и кад се говори оно што води разједињавању а не уједињавању духовном.

Господо, ако не успевамо да дамо, јутрос сам казао, свима странама оно што треба да дамо, али има случајева да нисмо успели да у читавим деловима наше Краљевине ни километар железнице направимо, па ти људи не говоре тако јетко како говори г. предговорник који треба да зна како стојимо са саобраћајем у Црној Гори и на другим странама.

Господо, држава је једна заједничка кућа, она буџетира како се буџетира из заједничких средстава у заједничкој кући, ту је и Влада и Народно претставништво да са оно мало средстава која стоје на расположењу учине такав распоред

како најбоље одговара општој ствари и потребама нивелисања, како би се изашло што боље и корисније у сусрет потребама државе и народа. Ја бих молио уваженог предговорника да тако ствар посматра кад говори о тим стварима, да то није никаква ни превласт ни хегемонија, и да ту ни реч о победиоцима и о побеђеним није на месту; јер ако је о томе реч, онда смо сви ми скупа и ми и они Југословени који су на разним странама и разним војништима учествовали као и српска војска у заједничком делу ослобођења. (Тако је!).

Господо, чуо сам и ову фразу: Криза је због тога што се код нас правилно не схвата хрватски проблем и хрватско питање, да се одмах иза тога каже: ми смо једна нација. Па, господо, ако смо ми једна нација, онда нисмо подељени, онда нема хрватског проблема, а камо ли да је он био узрок кризи. Криза је и на другим странама где не само нема хрватског проблема, него где нема ни Хрвата, а кризе има! Ја бих молио да говоримо на начин како то сама ствар тражи. (Један глас са деснице: Можете га, г. Председниче, узети у Министре, па ће да ћути!).

Каже се: затвори су пуни Хрвата. То не стоји, господо. Затвори су пуни, уколико би били пуни, само деликвената, оних који се огреше о државне интересе и о законе. Закони и судије не смеју да питају да ли је онај који се огрешо о државне законе и интересе, да ли је он Хрват, Словенац или Србин, него да ли је он крив, па да се према њему по закону поступи. (Гласови: Тако је!).

Господин предговорник даље каже: У Далмацији су страдали невини. Ова ствар је надугачко претресана, али не може се веровати да у нашој држави има државних органа који би ишли за тим да над невиним искаљују своју ћуд. О тој ствари говорити на начин како је г. предговорник говорио, и то баш ових дана кад смо сви сведоци једног судског процеса који широм целог света износи на видело покушаје неких несретника, ако хоћете по крви наше сабраће, који су се дали завести и посезати против своје рођене отаџбине. И кад се такви случајеви десе, ми не само да нећемо пропустити да вршимо своју дужност, већ ћемо од органа наших власти тражити да примене све строгиности закона против оних који посегну противу своје рођене отаџбине.

Ја, господо, за овакав тон и овакву реплику налазим за себе извињење у томе што сам, држим, на њу и на тај тон изазван тоном и аргументацијом коју је употребљавао г. предговорник, који је говорио на начин да је то класичан пример како у овоме дому не треба говорити. (Бурно одобравање).

Председник др. Љубомир Томашић: Реч има сенатор г. Милан Марјановић.

Милан Марјановић: Господо сенатори, мислио сам да ће дискусија буџетска у Сенату бити хладна, да ће бити смишљена и да неће доћи ни до каквог изазивања тако да мора човек са овог места да реплицира. Ја само по својим осећањима морам да се обратим у неколико на говор г. сенатора др. Шуперине и да жажалим што сам себи одузео време за свој редовни говор.

Господо сенатори, сада ми је тек јасно откуда она тајанственост, да из клуба већине једнога данасване један одвојен клуб. Без „збогом“, без

разлога, без објашњења, једна група госпoде сенатора на оној страни се издвојила; само је саопштила да јој треба особена соба, јер су они особени клуб.

Ја сам навикнут и по своме занимању и по досадашњем учешћу у политици да ствари проучавам, да не судим ни о чему док не прибавим доказе и док не измирим своју савест да изречем пресуду, без обзира како ће на њу да гледа друга страна. И до сада је лично г. Шуперина код мене уживао пуно симпатија обазривог и зрелог човека, који схвата циљеве државе. Сада већ видим да је сенатор г. Шуперина открио потребно двојство у овој држави и јединство само онолико, колико би, по његовом схватању, требало Хрватској да јој буде обезбеђена егзистенција. (Др. Шуперина: И живот!). Никако, господине! (Др. Шуперина: То ми боље знамо!). Ја ћу рећи и можда ће ми се говор свршити на тој реплици вама!

Г. Шуперина изводе је овде основне погледе своје и једног незнатног дела његових другова с обзиром на битност ове државе. Ако би тако они говорили и у народу, то не би биле академске расправе, строго научна гледишта, то би били хрватски дефетисти. (Гласови: Тако је). Ја се лично тако изражавам и примам на себе одговорност за тешке изразе. Ја сам, господо, заинтересован животом наше државе, залазео у хрватске крајеве, разговарао са људима, не приказујући се ни ко сам ни шта сам; водно сам разговоре и видео да Хрватска има политичких људи, политичара по професији, који су учествовали у Народним скупштинама и већина у Пешти и Бечу; имали су они политичких људи за унутрашњу управу Хрватске, али сви ти политички људи Хрватске никада нису залазили у хрватски народ; видео сам да је хрватско село врло далеко од градске интелигенције. То је мој закључак. Истражујући одговор на питање откуда то да талас народа понесе акцију покојног Стјепана Радића у сељаштво, да то буде просто цело сељаштво које је одано Стјепану Радићу и које има вере у Стјепана Радића, — истражујући откуда то да нема других политичких људи — бар толико исто тешкога ранга као и Радић — који би, ако налазе да је Радићева акција опасна за политичко васпитање народа, предузеле другу акцију, против Радића, мени је речено и од адвоката и од лекара и од великих економских сељака: а зашто се Радићу не би веровало, кад он, прво, говори поштено, друго кад говори истину и треће кад једини он залази у село и кад једини он са сељаком разговара. Ми добро знамо, нажалост, да није било скута Радићевог да прими нешто од хрватске интелигенције, многи не би доживео опште да уђе ни у коју народну скупштину. Штета је, господо, што је Радић мртав. Радић је ипак еволуирао, он је ипак имао појде и смисао за државу и Радић је свој капитал и углед ставио у службу сељаштву, он никада не би ставио свој капитал и углед у службу дефетизму према држави. Овако како је г. Шуперина говорио, лако је извести закључак да су само са оваквим побудама могли емигрирати Перчец и Павелић, јер шта би друго могло да их наведе да оставе отаџбину и ставе се у службу наших непријатеља, осим ако није то што су сиромашни и што ту игра новац улогу. Г. Шуперина нам је рекао шта је хрватски проблем. Он каже да су Хрвати имали своју вла-

ститу државу; да су створили персоналну унију са Мађарима да би одбранили море; да су за време инвазије Турака сачували своју слободу; — али одмах после тога, он чини једну алузију на ropство других Словена, чини алузију на то да су ти други Словени остали под „коњским репом“, што је био симбол турске заставе. Али, г. Шуперина не помиње ништа о томе да су се ти други Јужни Словени баш зато што су остали 500 година под турском влашћу ослободили сами својом крвљу. Нема, господо сенатори, нације која је имала толико устанака за слободу, нема нације која је толико жртава претрпела у ратовима. Ја нисам имао ни десет до петнаест година живота у миру, све је остало прошло у ратовима, па тако је било и са мојим оцем. И кад је тако, онда врећа то неподаштавање и врећа кад г. Шуперина каже да су остали Јужни Словени, док је Хрватска била слободна, били под игом турског репа, хотећи тиме да каже да су Срби и Хрвати у Босни за то време били под турским ropством; врећа, господо, кад г. Шуперина академску расправу историка Станојевића криво тумачи и изводи закључак да ће Хрвати бити асимилирани од Срба. Боји се г. Шуперина, да Срби не асимилирају Хрвате. (Др. Круљ: То ми не тражимо!).

Г. Шуперина нека ми верује, а ја тврдим то само као истину, и кажем, ја сам неумитан; кад хоћу да истину говорим и свој суд да изречем, нека ми верује г. Шуперина, да су наши сељаци у нашим селима много више познати са Хрватима, него што је г. Шуперина упознат са интересима њихових сељака. (Смех код већине). Па сама моја мајка и друге сељанке певале су нам о Равним Котарима, певале су нам песме о Сењанину Тадији, и данас се то зна у нашем народу, јер народна песма није ваша, није наша, већ је наша заједничка и једног истог народа.

Зашто одрођавати сада? Зашто се позивати на историју, која је светла за Хрватство у оним истим периодама, у којима је била светла и наша историја.

Ми знамо доба Томислава, али и Хрвати треба да знају доба Цара Душана, доба Мрђавчевића, Хрвати треба да знају, да се наша држава протезала по народносном принципу до Марце и да смо тамо прву битку у најезди Турака изгубили.

Потискивање — каже, позивајући се на беседу проф. Станојевића — првих Срба, који су дошли у крајеве Лима и Таре итд., ишло је тако док није дошло до асимилација других народа, који су се ту затицали, и проширивање је ишло на другу страну, — па зар од седмога века још траје тај српски притисак асимилација и зар данас треба Хрвати у овоме веку да се бране — ако Бога знате — од асимилације Срба? (Смех код већине).

Г. Шуперина је тешку реч овде изговорио, она нас одређује и опредељује како треба гледати на људе. Г. Шуперина је казао неколико ствари, које морам споменути, да бих прешао на свој говор.

Овлашћења која се дају Влади, основана су, овлашћења која би се имала дати Влади о делегирању скупштинских и сенатских права, може да се да, он то признаје, али само таквој Влади, која ужива поверење свих Хрвата, Срба и Словенаца. Пошто ова Влада то не ужива, толико овлашћење не може се дати. То мишљење г. Шу-

перине можемо примити као гледиште његове групе.

Али, господо, разлози, које је он навео, морају да се узму у оцену. Он вели: владе буџетирају заједничким новцем, државним новцем, а да се осетило, да се на хрватске крајеве из тога новца мало или нимало даје. Прва помоћ Првој хрватској штетници била је недовољна помоћ. Један од највећих завода дошао је у тешкоће плаћања. Сељак нема да купи шибице итд. Ово доведено са овим осталим разлозима каже нам, да г. Шуперина хоће једну војску, хоће једно Министарство спољних послова, хоће Владаоца и Монархију, али све друго некако да одвојимо. Па ако народ Срба и Хрвата то хоће, и то ће се учинити, ништа лакше, али г. Шуперина треба да зна, да ова држава ниједанпут није имала толико новаца, да је могла помоћи свуда и на све стране. А помоћи које су дате горе, тврдим да су веће од помоћи, које су дате свима нама доле испод Београда до Бевђелије.

Господин Шуперина нам каже, да сељак нема за шта да купи шибице. Штета би, господо, било да нема, али да вам кажем наше утиске после нашег ломљења преко гора и мора. Кад сам пролазио по повратку за Србију 1918 године, видео сам равнице, атаре села и општина у Хрватској пуне стоке, крда свиња, говеди, стада оваца, па сам рекао у себи: срећни Хрвати, добро што су бар они нешто сачували. А ја г. Шуперини кажем: да кад сам ја дошао у Београд, нисам имао где да преноћим, не зато што ме није имао ко да прими, већ зато што ниједног прозора на соби није било. Ја сам од Београда до Врњачке Бање, где ми је била породица, путовао шест дана и ноћи на волковским колима под ведрим небом. Видите, тамо је ипак било боље стање. Ако би се данас третирао стање тако, да хрватски сељак нема да купи шибицу што га је држава исцрпила, шта би онда казао г. Шуперина за наше људе у планинским крајевима, који преко ноћи запрећу ватру, да би сутра дан на истој наново ватру наложили. Та фигура за претставку немаштине у Хрватској могла је изостати, с обзиром на углед и на године старости г. Шуперине. Г. Шуперина је казао, да искуство учи и да он зато овој Влади не верује. Господо, какво је искуство могло за кратко време нашег државног живота да се има, које би ишло до тога да г. Шуперини да овакво програматско уверење. Јер, он после ових изјава, од њих не би смео да одустане до гроба, или треба одмах да каже покајнички: погреших, мало сам размишљао и брзо сам судио.

Г. Шуперина учествовао је и у Влади ове државе и у Скупштини. Г. Шуперина зна да првих девет година онога режима под Видовданским Уставом нису проведене у миру, у мирном раду, у сталожности, нису чак ни третирана ова питања која ми третирамо: о широким општинским и бановинским самоуправама, — оно на шта је и он пристајао и што је и за њега и за његове другове био програм. Г. Шуперина ушао је у Сенат на идејама интегралног Југословенства и његова би дужност била да сарађује на развијању те идеје, на смирењу односа у нашем народу, на гајењу солидарности код свих чланова народа и на схватању сваког члана народа, ма где он био, да се налази у једној држави уређеној и моћној која ће да

га свуда и на сваком месту заштити. Ако такав осећај не буде однегован у једној држави, онда то није држава. Ако се са оваквим идејама излази, то никако не јача државу, па се руши и она држава какву г. Шуперина захтева.

Г. Шуперина је пребројавао шта је која Бановина дала од пореза. Можда господа нису имала тај преглед пред собом, али сам ја осетио у једном моменту да се г. Шуперина угризао за језик и рекао: Куда ја тамо пођох. Јер кад нам је наводио колико је која бановина плаћала, одједном се тргао и направно једну малу ограду. Има пасивних бановина, казао је, и казао је за друге бановине, да ако су више платиле то долази без сумње отуда, што је тамо развијенија индустрија, па је зато и наплаћена пореза неколико десетина милиона динара више.

Али одмах после тога извео је један закључак веома незгодан, с којим се ни он неће помирити, кад буде насамо размишљао о својем говору, за који неће желети да остане записан у стенографским белешкама као историјски доказ о том, да је било људи са кривим погледима на стварање државе. Одмах је казао: »Што Зетска бановина не плаћа, то је још разумљиво, али је Србија богата, па ипак мало даје, а наши крајеви дају много и немају никаква уплива на државну управу.« Господо, ово је једна страшна нетачност, велика нетачност и никако не би смела да уђе у резоне, разлоге једнога сталоженог човека. Не стоји баш тако, да Србија мало даје. Г. Шуперина знаће то, да се Србија после толико година ратовања, после толико пљачкања извршених над њом, није могла за 9—10 година опоравити, да Србији ратне репарације нису штету накнадиле, да су Срби у Србији добили лепе хартије са 1000 динара означене, а за ту хартију не може добити ону стоку, коју је имао по предратној цени, јер не одговара послератној цени. Друго, да је Србији било потребно, да прође послје ратова у најмању руку 10 година, па да се услед ратних губитака изгубљена радна снага попуни новом децом, а мора знати г. Шуперина и то, да и тамо и овамо плаћају порез по течевини.

Па ако би се десило, да је Србија за извесни моменат дала нешто мање, или нека бановина у Србији, јер је Србија велика и подељена у више бановина, па и када би се десила таква разлика, да ли би се могао тражити разлог, да се овако третира наша државна битност и наша државна целина? Не! Напротив, Господин Претседник Владе је додирнуо и ја ћу споменути, напротив наша широкогрудност Срба и широкогрудност Хрватства, онога незагриженога партизанством и нетрпељивошћу, онога Хрватства, које претставља народ, позната је широм целог света, те је Хрватској дато и од ратне штете која је Србији припадала.

Да ли и ми не би исто тако замерили Влади зашто она даде оне скупоцене центре за телефонске станице од много милиона вредности Хрватској, а кад је то намењено Србији за њезину отштету? Напротив нико то никада није напоменуо, нити би се то уопште споменуло, да он то није овом згодом изазвао.

Г. др. Шуперина, ваљда опет да укаже на неку искључивост Срба, опет је једну крупну ствар казао. Ја не могу пропустити а да то не напоменем. Ова је Влада иступила из скупштинске већи-

не, која — каже — личи на неки вашар. То је његово упоређење. Он каже: не знам зашто је дошло до измене Владе г. Српкића и зашто је образована нова Влада.

Па г. Шуперина, ми до овога часа нисмо знали зашто ви изађосте из нашега клуба. (Смех). Она ваша декларација и ова данашња изјава разликују се као Бог и шеширица. Г. Шуперина каже да је он за опште право гласа и за тајно гласање. Па г. Шуперина, ми смо се Срби у то живели и од нас је ово жртва што морамо да подносимо јавно гласање, велика жртва. То тајно гласање је наша тековина. Ми смо живели политички у држави која је практиковала тајно гласање, па видите жртвујемо и то право и ако оно вазда преимућстава има, без сумње не због витештва и јунаштва нашег, као што каже г. Шуперина, да ће свако бити куражан да гласа овако или онако, него због неких других прилика и неприлика. Ето Вам нпр. овај данашњи процес „усташа“, ето Вам онај ономадашњи процес, ето Вам они логори Перчеца и Павелића, ето Вам они логори Ванче Михајлова у Цумаји, ето вам елемената непознатих и држави и државним властима.... (Бењамин Шуперина: Они су немоћни. Јово Бањанин: Нису немоћни, кака се овако може говорити у Сенату). Господине Шуперина, да ли сте пратили политички живот, да смо ми имали 50 комуниста изабраних тајним гласањем и упућених у Скупштину, где је се морало негирати свако право бирачима и донети одлука да се избеце. Зар ми сада хоћемо у ово доба када се праве преврати, коренити преврати у државама, као нпр. у Немачкој итд., зар ми хоћемо да пустимо сасвим отворена врата да уђе у ову земљу откуда ко хоће и да ради шта хоће. Па господо, ово није никакво ограничење. Јер ваљда је познато да је овај наш уставни режим по дарованом Уставу једна нужност. И баш зато, господине Шуперина, што је морао доћи 6 јануар кога су изазвали људи који нису схватили шта је држава, како државу да уредимо, што им је 9 година прошло у трвењу, партизанству, када су постављани Министри на две-три недеље јер их има 200—300 из онога доба и када су стварана одељења по Министарствима на све стране. Због тога је дошао овај лек и сада мора да се лечи. И та болест из оног времена данас не може да се скине. Данас говоримо о пренагомиланости чиновника овде и онде, о скупој режији у извршавању послова итд. у држави. Тај баласт није баласт режима од 1929 године него је та невоља наслеђена у велико, а сад се тај баласт брани стеченим правима.

И најзад, господо, није требао господин Шуперина да се ниподаштавањем овога режима и ове државе угледа на парламентаризам и бирачко право у Мађарској, никако није то требао да ради. И мађарски феудализам имао је, каже г. Шуперина, јавно право гласа само на селима, а у градовима тога није имао. Мађарски феудализам је из других побуда држао то јавно право гласа, и то ради тога да могу феудални господари ону рају, оне робове да држе на ланцу да га и против стеге и против исисавања његове крви и његове снаге, натера да господара бира тамо где му је воља да га бира. Имамо ли ми феудалаца? Ми их немамо. Код нас је, господине Шуперина, још Ковска битка све нивелисала и због тога нигде ни

велможа ни логотета; дође пораз земље, ниче нова држава Срба, али ни једног „фон“ у нашој земљи нисмо имали, немамо, нити ћемо га имати, јер смо тако одгојени, да се ми друкчије и не сматрамо него да смо потпуно равни и пред законом и пред свима правима.

Ако је г. Шуперини потребна аргументација са феудализмом, онда колико знам феудализам је био и у Хрватској, он је потресен године 1848 мађарском буном и признаћете да су тада за ослобођење од тога феудалног стања јурили и Срби из Србије, који нису имали клавире у кућама, јурио је Книћанин са људима, јатаганима и пушкама какве је где нашао, да ослобађа браћу Србе и браћу Хрвате, да помогне рушењу феудализма. Према томе та је компарација г. Шуперине била незгодна.

Господо, најтеже пада што је г. Шуперина у току свога говора извео један закључак, да у овој земљи влада корупција, владају фалсификати, а да то потврди, г. Шуперина позива се на факат да му Влада на интерпелације о тим фалсификатима не одговара. Г. Шуперина врло добро зна, као адвокат и јавни бележник, да у нашој држави постоје закони и казне за фалсификате и ништа му досада није сметало, да учини пријаву државном тужиоцу, а да не чека на одговоре и налоге надлежних Министара. То дакле што се може редовним законским средствима да свзбија, он не свзбија, али хоће то режиму да баца на врат и да му то даде разлог да не гласа за буџет. То је међутим његова ствар, а ја само јако жалим, јер сам поштовао и поштујем г. Шуперину, што је од себе оставио за историју овакав траг у питању стварања, стабилизације и чувања наше државе.

Господо, наша држава није случајна ни завојевачка творевина. Она је постала на један сасвим природан начин, како се државе и формирају. Територија на којој живи наш троимени народ или један народ једног стабла а три гране, од давнина је наш и томе је дошла још сагласност воља тих племена, да образују једну државу. Шта лепше и шта природније за постанак једне државе? Није, господо, Србија завојевала Хрватску, нити Хрватска Словенију, нити Србија Словенију, нити ма ко од нас Црну Гору или Босну и Херцеговину, него смо ми по пуној вољи народа свих тих крајева образовали државу. Према томе је наша држава постала на најприроднији начин. За то вам је доказ Крфска декларација, кад су у име осталих крајева дошли претставници на Крф да створе један претходни споразум са нашом Владом. Тај споразум је по одобрењу наше Скупштине потписан. Ја сам био такође тамо и са још четворицом посланика био сам по извесним одређеним мисловима мало интимнији са Владом, па молим да се то запамти, да су баш Хрвати наглашавали да у тачни првој буде подвучено да држава Срба, Хрвата и Словенаца треба да буде под династијом Карађорђевића. Наши су претпостављали да се то само по себи разуме, али су они баш настојавали и желели да се то утврди. Одатле видимо велику њихову жељу, да се питање нашег уједињења учврсти. Па израз претставника Већа од 1 децембра, па најзад и Видовдански Устав, и то нешто значи. Према томе, на облик владавине, на стварање једне јединствене државе ми смо сви пристали и ту двојбе нема. Ко год би друкчије мислио или

покушао да ради, тај би морао бити подвргнут оној одговорности коју Кривични закон прописује за велеиздају. О томе више говора не може бити.

Реч је сад како ће се та држава унутра уредити, консолидовати, како ће се администрација њена најбоље увести да одговара интересима државе и оним функцијама које држава врши. Е, па то је, господо, предмет саветовања, споразумевања и решавања Парламента и оба Дома. Са нама су се сагласили и господи Хрвати, они који су тамо, да уставна монархија са деконцентрацијом унутрашње власти изражене у бановинама, општинама и њиховим самоуправама одговара нашем склопу, нашој држави. Кад је то тако, господо, нико не може ништа више ни тражити, већ да се та питања разумно уреде, а она се разумно могу уредити ако се расправи тих питања приступи хладнокрвно и једнако имајући у виду целу нашу државу и не страхујући да ће ко кога ту асимиловати. Наше драго име народности остаће нам „ва веки векова”. Кад су могли Хрвати и хрватство да остану у неком скоро аномалном положају мало уговореном према Аустрији и Мађарској, безбеди остаће у толико сигурнији у њиховој рођеној отаџбини Хрвати и хрватство. Прелазно ово доба које је морало настати због оних вихорова и политичких страсти које су се за првих девет година у Народној скупштини појављивале и које су биле крунисане чак и просипањем крви, то прелазно доба пада случајно и поклапа се са једном новом немани која нас је задесила и која од нас није зависила а то су пертурбације у привредном погледу у свету. Иако се гдетод у коме крају не оправе цесте и путеви не доврше, а ако се то у другом крају врши, зар ту може бити озбиљног разлога да се страхује за Хрватство, Српство или не знам зашто! То је прелазно доба где су се изузетно морала да употребе и ова ограничења која су донели и други закони, нешто ограничења у Закону о штампи, нешто ограничења у избору народних претставника, јер се не смеју допустити потреси какви се могу десити смишљени и спремни ко зна где, и ко зна од кога плаћени. Наравно да то време треба да буде — то сви желимо — што краће и да се приђе нормалном животу, и ми се надамо и надајмо се да ће то бити што скорије. Јер за постигнуће идеалних циљева наше државе у спољном и унутрашњем животу потребна је добра, смишљена, планска, програмска и патриотска политика. Нема ли тога, онда ће се све то споро развијати и споро утврђивати и многе ствари могу бити доведене у питање. Због тога је и желети да се што пре створе сви потребни услови за повратак пуној уставности по вољи Краља и народа и пуном политичком демократском систему. Ми видимо какви се проблеми и потреси врше у државама старијим од нас. Ми видимо да се негде прелази и у диктатуру тако да споља посматрано нама изгледа да је тамо срећа, мед и млеко, а ко зна како је ономе који политички мисли и који исто тако о својој отаџбини размишља, а са тим диктатурама се не слаже. Крајности се додирују; њихова диктаторска крајност да сломи другу вољу народа сломиће саме диктаторе. Код нас тога нема. Може се дискутовати да ли је било потребно ово или оно и онда урадити у администрацији и разумно схватити зашто су поједина акта наступила. Може ли се код нас замислити диктатура? И да ли је неко за минут помислио да је било диктатуре. Диктатуре није би-

ло. Да би била диктатура, а ми смо монархија, треба Владара да имамо диктатора а то је апсолутна немогућност, немогућност по Његовим наслеђеним особинама и по сродности Његове душе са народом из којег је изашао. Шта смо имали у Блаженопочившем Краљу Петру? Имали смо, ако хоћете, Претседника Републике који је остављао парламентарну Владу да доноси одлуке и носи одговорност. Он је био приступачан свакоме подједнако и орачу и копачу и занатлији и индустријалцу, и шта друго можете имати од Његовог Сина који је код Оца видео и у мучним данима како се управља државом. Немамо ми никога који има те наклоности, нити се може десити, право да кажем, бар у делу српскога народа диктатура. Обуставања неких функција Државе могу бити, јер је и г. др. Шуперина мало пре казао: или mudar апсолутизам или поштен демократизам. То и други тврде. То тврде и државници оних држава где је уставност и парламентарност савршена н. пр. у Енглеској. Каткад је потребан и mudar апсолутизам у данима државне опасности и т. д. али код нас тих момената нема. Предузете су мере за очување државе које су биле нужне, али се стално истицало да и народ у тим мерама учествује ма у ком облику и никад се није бежало од народа, а неће се ни бежати. Ми се надамо, ми који смо пришли томе правцу и били смо припадници разних странака, да је нас то дубоко поверење и повело на тај пут да дамо од себе што можемо и да створимо јаку и моћну државу Срба, Хрвата и Словенаца коју ради краткоће изговора зовемо Југославија.

Сада, господо, могу да се постављају питања Влади: па зашто се не прилази томе нормалноме стању што пре, зашто постоји цензура? Јесте, господо, та питања могу бити постављена, ми их постављамо. Ево видите, ја на пр. као што је говорио г. Мајстровић, налазим да штампа има извесну силну моћ и да се у штампи могу да расправљају баш они проблеми који су нам нужни за сређивање наше администрације, за планске радове на привредном пољу и на општем добру.

Штампа је та која односи мишљења паметних људи и у најзабаченије крајеве и у сваки кућерак и такве расправе не би подлежале никаквој цензури. Цензура је ваљда потребна била првих дана, али данас, ја не знам, али мислим да није. Има старих народа као што на пример Енглези који су много осетљивији на слободу штампе но што смо ми. Тако је Енглеска тешком муком увела цензуру чак и за време самога рата. Код њих је одговорност за послове постало правило. Ко се огрешни о закон нека и одговара. Па ипак сломили су то своје дубоко уверење због нужде рата да се не могу ратне операције издавати противнику и завели су цензуру са дозволом новинарима да дођу до извесних штабова и да приме онолико обавештења колико је потребно да то кажу народу. Лабоме да су се ту бирали новинари. Ја мислим да ће у томе правцу Краљевска влада нешто више учинити. Ја бих лично имао смелости да дам широку слободу, али са озбиљним одговорностима, па нека свако одговара за оно што је написао неупутно и нека буде кажњен.

Код нас су се већ усталили извесни послови и постали су програмски код појединих Министарстава и у толико је по земљу боље и по нас лакше што имамо приличан број таквих ресора који имају

програматске послове. У такве ресоре чини ми се да могу уврстити Министарство иностраних послова, Министарство војске, Министарство правде па и Министарство саобраћаја.

Наша спољна политика одговара прво традицијама нашега народа, она одговара оном искуству и стеченом пријатељству из великих ратова и одговара циљевима југословенства уопште. И кад су правци тој нашој политици одређени још и међународним уговорима о миру, које наша држава поштује и којих се држи, онда та политика има један сталан правац; могу се мењати личности министара, али она се мењати неће. Могу да кажем да је Србија била још једном у тој тешкој ситуацији и то године 1908 за време анексије Босне и Херцеговине, и ми који смо тада били посланици врло добро се сећамо да је тада влада са скупштином решила да се наслони на западне силе као на пријатељске и на Русију ма шта се десило. То је био правац а Министри нека то даље изводе. Ми смо били, истина изгубили отаџбину, али смо је вратили у много већем сјају и у бољем орнату. Политика режимом од 6 јануара потпуно одговара томе правцу народне политике и симпатије нашег народа према Французима и Енглезима нико више не може искоренити, јер су се они братимили три до четири године по ратовима. Стварањем Мале антанте, потписивањем Пакта о дефиницији нападача а нарочито стварањем Балканског пакта, ми смо за нас пречистили извесна питања и с те стране загарантовали нашу територију од сваког могућег нападача.

Ако би се и десили такви напади ми унапред знамо и верујемо да ће они мушки и брзо бити одбивени. Кад је срећен један део државног живота, треба приступити сређивању осталог што је на реду. Нас може жалостити што је Бугарска пропустила да потпише Балкански пакт. Али, њени нам разлози могу бити познати. Има једна нелогична изјава бившег Министра иностраних дела Бугарске Бурова да данас нема гаранције за мир и безбедност ни за једну земљу, па ни за Бугарску. Напротив. За Бугарску је мир загарантован самим тим што је склопљен и потписан Пакт свих држава које окружују Бугарску. Ми никога нећемо нападати али ако нас неко нападне ми ћемо се бранити. Друге су побуде код њега. И онда, није државничка изјава нити је корисна за интересе Бугарске, што са тога разлога Бугарска не приступа Пакту. Бугарска је била противна приступању и Источној пакту због дефиниције нападача. Одмах затим он препоручује приближење са Југославијом и изјављује да постоји илегална организација, коју треба уништити. Ми схватамо разлоге зашто Бугарска није пришла Балканском пакту. Ипак, врата су отворена, и Бугарској стоји на вољу да приђе томе Пакту.

Друго Министарство о коме немамо да бринемо јесте Министарство војно. Наша политика упућена је на то да се свима средствима одбранимо од напада. Ми бисмо могли пристати и на то да имамо милицију, само ако би нам се загарантовало да нас нико неће напасти. Трошкове које чинимо за народу одбрану, ми чинимо само под утицајем прилика и с обзиром на евентуалну могућност напада. Ми не можемо скрстити руке, ако би до напада дошло. Ми немамо потребе, као што је скоро рекао један државник, да цео живот усредсредимо у војној сили државе. Код нас је обротно. На таквој паролу ми не постојимо; ми бисмо могли војску ра-

спустити и ми бисмо се могли разоружати, само ако би нам се загарантовало да нећемо бити нападнути. Нама није потребно да разним фразама и декламацијама подижемо војнички дух у народу. Тај војнички дух већ код нас постоји урођен. Он је уживљен у нама и у Словенци и у Хрвати и у Србину, од нашег постанка. Јер се ми сталимо, од наших прадедова и дедова, налазимо у приликама да се бранимо а не да нападамо. Налазимо се каткад, по несрећи, и у положају да служимо другоме: ишли смо до Ангоре против Тамерлана, а Хрвати су ишли са Аустријом против немачких топова и ратовали по Ломбардији. Ако се на ту историју обратимо, те чињенице нас упућују на то, да што енергичније радимо на стабилизирању и учвршћивању наше јединствене државе.

Време најављује за младу, жилаву словенску нацију велике задатке у животу држава у Европи. Ако словенске нације не буду умеле да искористе момент, да се учврсте и сталожу и припреме за прихват тих догађаја, који ће настати, оне ће жалити за изгубљеним временом и могућностима.

Ми знамо врло добро, господо, шта нас стаје и шта је за нас Јадранско море. Кад кажем нас, признајем више Хрвате од нас, сви смо једнаки, они ће то много боље знати, али неће теже осећати од нас, него колико и ми осећамо, кад је тај витешки, сунцем опаљени народ на галијама често пута везан и окован служио Млечићима и другима, бранећи њихове интересе и од навале Турака. И Срба је ту било, који су се ломили око Дубровника у одбрани Венеције итд. Па кад су ти жилави људи могли некада бранити туђе интересе на своме мору, бесумње ће одбранили своје кад су у питању.

Снага дакле наше војске не налази своју подршку у некој нарочитој државној акцији, да јој диже дух и витештво. Снага наше војске је у њеном урођеном родољубљу према отаџбини и према њеној рођеној груди. Стога дакле и то Министарство не чини никакве тешкоће нама у погледу његовог уређења и у правцу војничке политике, јер она је стална и остаје стална, ма које лице дошло на положај Министра.

Министарство правде, господо, такођер својим делокругом рада има једну одређену функцију изједначања законодавства. Ми смо у интензивном раду на изједначењу законодавства. У нашој држави омогућиће се сваком њеном становнику, ма у коме делу државе био, да се пријави властима за обавештење и за заштиту његових права. То изједначење законодавства свакојачко иде ка учвршћивању нашег народа у уверењу, да имамо јединствену државу. Најзад донекле и Министарство саобраћаја има једну одређену политику. Ми морамо да вежемо залеђе Јадранског мора са копном дакле целу нашу државу са морем, и што пре то урадимо, утолико боље, утолико већа срећа.

Правци нашег привредног и трговинског живота воде на море, а море у свет.

Независност саобраћаја исто толико је важна, као и независност отаџбине, и онда свакојачко да правци пруга, које су оцењене као приоритетне од стручних комисија у које улазе и пруге које се граде, свакојачко ти правци не могу бити измењени, и наше старање у том погледу не постоји. То је питање одлучено и решено како ваља, и сад нека се изводи како треба.

Ми, господо, не можемо оставити, да нам се затвори Јадранско море.

Суседна држава хтела би да га претвори у језеро. Интерес других држава у свету, па и у Европи поклапа се засада са нашим интересима: да то буде отворено море, — и ми не можемо ризиковати и да немамо неколико излаза на море и због тога што железнице као приступно саобраћајно средство имају такође своје зоне на континенту, од куда могу скупијати производе за извоз, те зато су ти правци срећно и одређени. Плевац одређен на Боку Которску даће нам слободу да будемо ближе отвореном мору, више независни од суве линије Београда — Солун за сваки случај. Средњи плевац хватаће целу Босну и Херцеговину и готово целу северну Србију и четврти плевац обухватаће Словенију и Хрватску ближним пругама, транзитним, да избијемо на море. Тако одређени ти правци, по конфигурацији земљишта, престали су такође бити брига Владе.

Господо, сад остају друга Министарства за која се не би могло рећи да имају устаљену политику, програматску политику. Ту је најважније оно питање о Министарствима која имају привредни карактер и која рукују државним привредним добрима. Није потребно даље разлагање, — до закључка тих сви смо већ дошли — да је прво потребна преоријентација наших привредника ван државних канцеларија и да они преоријентишу своју привреду; потребно је да буду упућени у ту преоријентацију. Ако је потребно напуштати извесну културу и заменити је другом, то треба да проуче стручни људи и да то буде темељно и поуздано, јер се у томе правцу не могу правити покушаји са народним масама. Народне масе радиће како су радиле, преоријентисаће се како могу, али кад цела култура буде наведена препорукама Владе или буде наређена, то мора да буде добро испитано, да буде несумњиво велики интерес народа. На пр., као што је поменуто у Финансијском одбору, да ће Мађарска око шесет хиљада хектара земље, досада засејаване пшеницом, сејати у будуће ланеним семеном, јер ланено уље треба Немачкој и лакше ће уновчити своје производе, тако и нашој преоријентацији наше привреде мора да претходно размисливање стручних и искусних људи, па тек потом да се народ на то упуту. У томе правцу чинити новчане жртве никад није много.

Само, господо, Влада ће чути, и нека чује, по искуству које имамо, та питања не могу се поверити само државним чиновницима који су радили на тим пословима. Поред све њихове спреме, честитости, узан је то круг познавања потреба. То морају испитати коморе, Привредно веће, штампа, па кад се једна ствар добро испита, онда вршити преоријентацију. Иначе се не може разумети да привредна предузећа код Министарства пољопривреде и Министарства шума, са милијардским вредностима уложеним у њихове инвестиције, дају ове белне користи које дају. Нама се каже, да ће се појачати ти приходи доношењем Закона о државном рачуноводству. Али, Закон о државном рачуноводству вредиће унутрашњу администрацију у канцеларијама, или контролу, али што у тим пословима има и трговачког и производничког, то није у природи да га господо чиновници у канцеларијама ураде.

Поред ових теорија које ће имати у глави, потребно је да измењају мисли са искусним људима.

Потпретседник др. Мирослав Плој: Дозволите ми, господине сенаторе, да скренем Вашу пажњу на факат, да говорите већ више од једног сата.

Милан Марјановић: Ево, ја завршавам. Само ћу на једну ствар обратити пажњу.

У извештају Финансијског одбора је наглашено, а и буџет то показује, да је издатак на пензионере једнако у порасту. Издаје се на пензије сувише много. Ја сам већ у неколико махова изјавио се о тим пензијама и г. Министар финансија налазио је један разлог, који је несумњиво важан, а то су стечена права, у која се не сме дирати. У стечена права, ја као правник, најмање бих дирао и не бих препоручивао да се дира. Ја схватам овако та стечена права. Стечено право постоји код оних који су своје службовање започели под владом закона који је обећавао пензију односно право на пензију после становитог броја година службе. Он је ушао у службу, провео у њој одређени број година службе и тако је стекао право на пензију. Ја то поштујем и не дирам у тако стечено право.

Али, господо, има пензионера, и то је врло велики број, има пензионера који су и овако постали: да су провели извесне године у општинској или у којој другој служби, да су били по селима и градовима у служби, која онда није давала никакво право на пензију. Такав је човек живео на селу као писар у општини, и био код своје куће. После рата због нестацице људи, јер је много погинуло, такови су људи примани у државну службу. У место да такав постане пензионер од онога дана кад је ступио у службу под владом закона који обећава право на пензију, у оном хаосу оног деветгодишњег прегоњења о државотворности провукла се уредба да се признају и оне године службе, које су поједини људи имали у селу као хате или служитељи, и тако су такви људи после 2 или 3 месеца државне службе стекли право на пензију. Велики је број таквих. Или који су били у државној служби у положајима служитеља или на другим местима, која нису обећавала никакву пензију, па су после добили право на пензију, повратна снага закона учинила је да су им урачунате раније године, и такови имају право на пензију. Многи такови који су били општинске хате или служитељи, добили су на основу уредба такву пензију, какову нема ни онај коме су служили или који им је био претседник општине. Ти људи који нису били у школама, били би задовољни да буду у државној служби и примају плату док су у служби. Али сада давати тешке милионе и на ту страну на пензије, мислим, господо, да је једно засипничко благодетење. Ту бих ја молио Владу, да о том добро размисли и да одвоји стечена права, па што ко прима — прима, али ревизија оваквих пензионера је потребна.

Ја мислим, господо, да је из целог мога говора могао Сенат увидети да верујем у велике дане наше отаџбине, да верујем да ћемо изаћи из ситуације, да очувамо нацију и државно јединство, и зато ћу с њим поверењем изгласати Владу буџет. (Бурни аплауз).

Председник др. Liubomir Tomašić: Рећ има г. Fran Kukuljević-Sakcinski.

Fran Kukuljević-Sakcinski: Gospodo senatori, ako ikada a ono danas imamo svi bez razlike da stignemo što uže naše redove, da složno istupamo, kada nam vanjski neprijatelji rade o glavi, kada im rastu zazubice za našim plavim Jadranom i za našim

plodnim ravninama, kada ljubomorno napadaju našu mladu ali veliku i jaku ujedinjenu državu — Jugoslaviju, koju su već naši predi toliko željkovali, a naši ju sinovi krvlju svojom ostvarili, kada naši neprijatelji svim silama nastoje da je raskomadaju, jer oni nerado i puni ljubomore gledaju ostvareno ujedinjenje nas južnih Slovena, troje braće, Srba, Hrvata i Slovenaca, znajući dobro, da se ovaj jaki vez, taj čvrsti svežanj tako lako slomiti ne da. Starija i novija povest nam dokazuje kako se uvek nastojalo svim mogućim silama nas braću međusobno zavaditi, da jedan drugoga zamrzimo, ne žacajući se posegnuti za najoštrijim sredstvima, dopustivim i nedopustivim, samo da među braćom ne zavлада ljubav i sloga. Upravo zato je sveta i patriotska dužnost svakog čestitog i poštenog sina ove države, a naročito svakoga Srbina, Hrvata i Slovenca, da onemogući svaku akciju, koja bi vodila neslozi i pocepanosti među krvnom braćom, dolazila ona iznutra ili izvana, jer samo međusobnom iskrenom bratskom ljubavi i slogom izbićemo svako oružje iz ruku našem uvek budnom neprijatelju. A tada će prestati da važi i onaj poznati princip naših neprijatelja »divide et impera« i jedino tako ćemo moći učvrstiti i ojačati naše narodno i državno jedinstvo.

Gospodo senatori, junačka Srbija bila je tvrdi orah, o koji su mnogi neprijatelji potpuno skrhalo zube, a kako ne bi tek o našu veliku i jaku ujedinjenu Jugoslaviju, koju budno čuvaju njezini kršni sinovi, poznati junaci na kopnu i moru — pa bude li ona napadnuta, braniće je ujedinjenim silama braća Srbi, Hrvati i Slovenci.

Gospodo senatori, i velika očinska ljubav Njegovog Veličanstva Kralja Aleksandra I, iskazivana u svim momentima prema svom celokupnom narodu, a naročito prema našem seljaku — toj srži naše države — imade da obodri svakog sina ove naše velike i jake Jugoslavije, da našeg uzvišenog Kralja svojiski podupremo u Njegovom nastojanju, kako bi naša mlada država Jugoslavija još više ojačala, postala moćnijom i kako bi u njenom narodu, u svakoga Srbina, Hrvata i Slovenca, nastupilo blagostanje, kako bi sva tri brata uživala jednaka prava i imala jednake dužnosti. To ćemo sve postići samo velikom i iskrenom bratskom ljubavi i slogom, međusobnom trpeliivošću, susretljivošću i širokogрудоšću.

Gospodo senatori, ne mogu a da u ovom momentu ne istaknem znamenitu izjavu Nj. V. Kralja Aleksandra I koju je nedavno blagoizvoleo dati uredniku »Lidovih novina« a koja glasi: »Moji naponi bili su i biće upravljani na to, da se jugoslovenskom narodu trajno obezbede svi potrebni uslovi za kulturno i privredno napredovanje, za stvaranje blagostanja, na koje on posle tako velikih žrtava i teške borbe ima puno pravo.« Ova velika i upravo očinska ljubav i skrb našeg uzvišenog Kralja daje nam psvemašniju sigurnost, da naša mlada Kraljevina Jugoslavija plovi ponosno i mirno u luku sreće, blagostanja i potpunog zadovoljstva, Kraljevina Jugoslavija pod mudrom vladavinom Njegovog Veličanstva našeg ljubljenog Kralja Aleksandra I »Vivat, crescat et floreat!«.

Gospodo senatori, dve su godine parlamentarizma prošle, pa nam se i nehotice nameće pitanje, naročito prilikom debate ovog našeg trećeg državnog budžeta, da li smo udovoljili dužnostima prema našoj mladoj državi onako, kako to ona od jednog dobrog, čestitog i poštenog svog sina očekuje i da

li smo propustili da izvršimo ono što smo joj obećali? Moramo istinski da odgovorimo, mnogo je dobra učinjeno, ali je bilo i nekih propusta, koje valja u korist naše države popraviti. Među mnogim dobrim delima naše Kraljevske vlade jedno je od važnijih dela u našoj unutarnjoj politici svakako Zakon i naknadno izdane Uredbe o zaštiti zemljoradnika, o suzbijanju nezaposlenosti, o sanaciji novčanih zavoda, pa niz ostalih korisnih uredaba, kojima je svima svrha, da sistematski i definitivno normalizuju i srede nesnosne prilike u našoj privredi. U izvanjskoj politici jedno od najvećih i najodličnijih djela naše Kraljevske vlade jeste svakako pakt Male antante i nedavno sklopljeni Balkanski pakt, koja oba pakta mogu biti na ponos i diku nama Jugoslovenima. Ovim paktima stvara se, zajamčuje nam se trajan mir, koji je nužno potreban ne samo Maloj antanti i balkanskim državama, nego i cijeloj Evropi. Naročito Balkanski pakt obezbeđuje mir na Jugu, na ovom Balkanu, za kojeg su mnoge evropske države znale naglašavati, isticati, da je Balkan živi vulkan u kom uvijek nešto vrije. Danas pako vidimo, da su se vremena promjenila, da su upravo one evropske države koje su to uvijek znale isticati, u suprot postale vulkanima u kojima uvijek nešto vrije. Ovi ozbiljni pakti, gospodo, to su plemeniti i čovekoljubiva umna djela našeg Uzvišenog Kralja Aleksandra I kao inicijatora, to su djela naših odličnih i vještih Ministara za izvanjske poslove, o kojima će govoriti ne samo naša nego i svjetska historija.

Ali gospodo, kako rekoh, čineći mnogo dobra, učinili smo i neke propuste, koji se samo sa malo dobre volje mogu ispraviti u korist sreće našega naroda.

Tako, najveći i najteži propust naš bio je taj, gospodo senatori, što nismo donjeli toliko obećani zakon o »Banskim samoupravama«, u koji su svi sinovi ove Kraljevine, a naročito oni koji su ozebli, gledali kao u sunce, koje ih ima da ogrije, a ostali od njega očekivali, da dobiju što više svjetla. Jest, gospodo, težak je to propust i ja sam u dnu duše uvjeren, da smo taj zakon donesli, bilo bi u našoj državi potpunog zadovoljstva. Oni malkontenti bi se bili smirili, udobrovoljili, a time bismo bili našim unutarnjim i vanjskim neprijateljima izbili iz ruku oružje, kojim vrlo uspješno barataju po našoj državi.

Naš dobri seljak, naročito on, očekivao je taj zakon najvećom čežnjom, najvećom simpatijom, pa ako nikom drugom to njemu vredi ona: što mu je državna uprava bliža, to mu je i milija.

Trebalo je učiniti obećanu decentralizaciju, jer nemojmo se varati, gospodo, centralizam je najveća smetnja dobroj administraciji, dobroj upravi. Pa, gospodo, nije li upravo čudno, da ban, koji stoji na čelu svoje banovine i pozna i dušu svakog svog činovnika, ne može da imenuje u povjerenoj mu Banovini ni najmanjeg podređenog mu državnog činovnika, niti ga može da premjesti?

Gospodo senatori! Banovi u starije vreme, kada su bili prvi puta uvedeni (historija ih spominje u X vijeku) imali su veliku vlast i moć. Oni su bili namjesnici Kraljevi, bili su predstavnici kraljevske vlasti, upravljali su samostalno svojom Banovinom. Ban je bio u državnoj upravi najvažnije lice i, uz Kralja, on je vršio sudačku, vojničku i upravnu vlast. U sudbenom pogledu bio je Ban vrhovni sudac (iudex regni ordinarius), pa je trebala svaka osuda njego-

vu privolu. Ban je dapače imao ovlast kovati naročiti novac, taj novac se zvao: banski dinari (denari banalis ili moneta banalis). Nadalje imao je pravo osim ostalog činovništva imenovati i podbana, te velike župane. Podjeljivao je darovnice (donacije) do jedne stanovite granice. On je bio vrhovni vojni zapovjednik (supremus capitaneus regni), a u slučaju rata podizao je vojsku zvani banderium, te ju vodio u rat.

Po vremenu ta je vlast bana bila u mnogom pogledu sužena, tako je prestao biti ban vrhovnim zapovjednikom vojske, oduzeta mu je vlast imenovati podbana i velike župane, izgubio je sudačku vlast, ali je i dalje ostao namjesnik Kraljev sa još uvijek velikim i širokim ovlastima, dok pod konac u najnovije vreme nije i to prestalo, pa je ban postao samo predstavnik državne vlasti sa skućenom ovlasti, te mu je djelokrug određen bio zakonom. Pa i ono malo što mu je naš Zakon o banskoj upravi od 7-XI-1929 godine tačno određivao djelokrug i onako već kako rekoh skućene vlasti, praksa je, gospodo, činila drugojačije, ona je jošte više skućavala vlast bana, ona je djelokrug banske vlasti sve to više sužavala.

Ban imade danas, gospodo, kako vam je poznato, prema nekvojim postojećim zakonima u nekvojim stvarima, nekvojim pitanjima pravo konačne odluke, te protiv ovoj konačnoj odluci ne ima više pravnoga lijeka, žalbe na višu instanciju. Ipak dogodilo se i događa se, dapače postalo pravilom, da se je nezadovoljni banovom konačnom odlukom žalio na Ministarstvo, koje je žalbu njegovu uzelo u raspru i proti jasnom slovu zakona odluku banovu mjenjalo, u mjesto da se žalba odbila iz razloga što proti konačnoj odluci banovoj nema više pravnog lijeka, nema žalbe. Samo kao vrhovna upravna vlast može Ministarstvo, imade pravo, dapače dužnost mu je da cjeli postupak nižih oblasti ukine i odredi novi postupak ako uvidi da je prvomolbena, odnosno drugomolbena odluka nenadležno donesena, odnosno ako žalitelj doprinese naknadno novih dokazala u svoju korist. Prema tomu, imade Ministarstvo pravo cijeli postupak nekijh oblasti ukinuti i odrediti novi postupak, ali nikako ne imade pravo mijenjati konačne banove odluke.

Gospodo, posve je razumljivo da ovakvim postupkom, ovakovom praksom vlast bana pada ili da je pala — kako je dobro gospodin bivši Ministar Pretsjednik dr. Srškić u svojem ekspezu održanom pretprošle godine na zajedničkom sastanku narodnih poslanika i nas senatora spomenuo, da je pala na nivo sreskog načelnika. Time se, gospodo, kako i sami uvidate, omalovažava dostojanstvo bana, krnji se banska vlast i čast njegova gazi.

Ban je u starije vreme kao glava povjerene mu banovine imao i ovlast da imenuje, premješta, dapače i penzionise podređene mu svoje državne činovnike, danas on toga, kako prije spomenuh, činiti ne može, ma da samo on kao glava banovine može da pozna psihu svakoga sebi podređenog činovnika, on jedini može da znade da li ovaj ili onaj činovnik udovoljava svojim dužnostima, da li odgovara službi na koju je postavljen, da li je on podesan ili nije za mentalitet onoga kraja u kom služi.

Kada bi ban zaista imao tu ovlast imenovati i premještati državne činovnike, ne bi se dogadalo ono što se danas vrlo često dogadā, da iz gornjeg ili donjeg Primorja bude premešten u Šumadiju ili obratno, ili oni iz Crne Gore u Sloveniju ili ravnu Slavoniju, Vojvodinu ili obratno itd. Ovakovi premeštaji ne

samo da su skupi po državu, jer se radi velikih udaljenosti moraju isplaćivati veliki selidbeni troškovi, koji u velike terete naš budžet, nego ovakovi premještaji u velike slabe našu administraciju, jer dotični činovnik ne poznaje jezika tamošnjeg građanina i seljaka, ne pozna njegove tegobe, ne pozna ni njihove potrebe, ne razumije ih pa tako i građanin i seljak ovakova činovnika susreće s nekim nepovjerenjem.

A sada, dozvolite mi, gospodo, da vam prikazem kako ovo često premještanje činovnika, naročito u srezovima trpi u velike uprave, administracija i kako ovakovim premještanjima u tim srezovima umjesto napredak nastupa najveći zastoj.

Bude premješten u jedan srez jedan vrstan, dobar, sposoban činovnik, koji u taj srez dolazi sa punom voljom i ljubavi da narodu pomogne. Nastupa službu. Marljivo ispituje potrebe i tegobe tamošnjeg naroda. Dve godine upravlja povjerenim mu srezom i kad je u tačine upoznao svoj srez te počeo blagotvorno djelovati u narodu, kad ga je narod — upoznāv u njemu svog prijatelja, zavoleo i stekao potpuno povjerenje u njega i nedovršiv svoga programa blagotvornog rada — njega se najedared premješta i povjerava mu se uprava drugog sreza, umjesto da se ovakova činovnika ostavi na prvašnjem svom mjestu što dulje, barem dok izvrši svoj program i u svom srezu ne uvede dobru administraciju i ne podigne tamo narodno blagostanje. Gospodo, i sami uvidate da su ovakova premještanja zaista protivna interesima naroda, da se je mnogo u tom grešilo pa se treba takovim premještajima što više uklanjati.

Gospodo senatori, takovi banovi sa takovom ovlasti upravo će se natjecati da što prije u svojoj banovini uvedu dobru administraciju, a po tom nek unesu svako blagostanje, oni neće premještati svoga činovnika tako nalahko doli ako to zahtjevaju strogo banovinski i državni interesi. Oni će zaista postavljati svakoga na svoje mjesto, na koje će svojim znanjem, svojom stručnom spremom i sposobnosti zaista i odgovarati. Oni će nadalje budno paziti da se njima podređeni činovnici koji su zdravi i sposobni za dalji rad, te zadovoljavaju svojim dužnostima, ne tjeraju tako nalahko u penziju barem dok ne dovrše svoje potpune godine službovanja, što ih propisuje Činovnički zakon, a na koje imade po Bogu, pravdi i pravici pravo, oni će se zdušno skrbiti, da ovakova nepotrebna penzionisanja ne terete jošte više naš državni budžet.

Gospodo, kako nam je znano, naše banovine podjeljene su na srezove, a srezovi opet na općine. Ako su, gospodo, općine dobro uredene, ako se one vode dobro i uredno, ako je administracija njena na svom mjestu, tada nastupa u općini odnosno u selima i mjestima koja sačinjavaju tu općinu, blagostanje, njeni članovi tada uživaju sve blagodeti tako uredno vođenog zajedničkog gospodarstva. Ovako dobro uredene i vođene upravne općine temelj su dobre banovinske uprave, dobre banovinske administracije. Odtuda slijedi, ako se želi polučiti blagostanje u banovini, da treba najprije urediti dobre općine. Da se to postigne, treba na čelu tih općina postavljati ljude, koji su prožeti ljubavi prama ovom selu i mjestu, koji tu općinu i sačinjavaju, treba postavljati ljude osposobljene i odlično spremljene za vođenje onih upravnih općina.

Gospodo, danas upravljaju općinom općinski bilježnici, od kojih se traži posebno osposobljenje.

Ma da se oni imaju podvrći posebnim propisanim ispitima, ipak držim, da ovi ispiti ne podavaju dostatnoga osposobljenja i spremne, jer djelokrug ovakove upravne općine je velik, ogroman, poslovanje njeno je raznovrsno, ono zasijeca u cijeli život ljudski, pa prema tome po mom mišljenju njima ne dostaje ni dovoljnog znanja da uspješno upravljaju ovakvom općinom.

Najpodesniji za to bili bi naši svršeni pravници sa položenim propisnim ispitima koji puni juridičkog i političkog znanja znali bi vrlo dobro i uspješno upravljati općinom, a nakon par godina praktičnog službovanja u općinama znali bi kao budući načelnici srezova voditi uspješno nadzor i kontrolu nad općinskim poslovanjem. Oni bi se po mom mnjenju imali uvrstiti u status ostalih državnih činovnika kojih beriva bi snosila i dalje općina. Na ovaj način ne samo da bismo dobili izvrsne, sposobne, političke upravne činovnike, koji bi podigli administraciju na visoki nivo u zemlji, nego bi se uveliko pomoglo našim sinovima, našim mnogim stotinama svršenih pravnika, jer bi nakon velikog uloženog truda i muke, velikih materijalnih žrtava, nakon svršenih nauka, došli brzo do hljeba, do zaslužbe, što do sada tako brzo ili nikako doći mogli nisu. Tako bi svaki svršeni pravnik sa propisno položenim ispitima, koji bi se htio posvetiti državnoj službi, imao karijeru svoju započeti ne kako do sada biva kod sreza, već kod upravne općine. Tu bi bila njegova početna služba.

Spomenuh, gospodo, kako je potrebna stroga kontrola i nadzor viših oblasti nad općinama, ako se hoće uvesti u zemlji dobra i po narod korisna uprava. Ta kontrola imade se izvršivati što češće — barem jedanput na mjesec, pa pošto to izaziva veće troškove, imalo bi se za što bolje i jače dotirati u proračunu bilo državnom, bilo banovinskom stavku o nadzoru i kontroli nižih oblasti t.j. morao bi se povisiti tako zvani »putni paušal«. Gospodo, ne samo da se imade staviti pod strogi nadzor samu, općinsku upravu i nadzirati najstrože agende općinskog beležnika, a naročito agende općinskog blagajnika, istraživati blagajničke knjige i općinsku kasu — blagajnu pregledavati; nego viša vlast imade kontrolirati, da li se provadaju u redu i pojedini zakoni i uredbe, koje zasjecaju u život narodni, tako kontrola dućana, naročito da li su vage i utezi propisni, da li nisu živežne namirnice po zdravlje ljudi škodljive it.d., zatim kontrola mlinova, naročito malih seoskih vodenica u pogledu uzimanja ušura za meljavu, dalje kontrola pekarna, da li hleb, uopće pecivo odgovara propisnoj težini i da nije od pokvarenog brašna mješeno it.d. Zatim pregledavanje mesnica i gostionica, da li se u njima drži čistoća, da li se i gde obdržavaju van spadajući propis, nadalje kontrola cesta, da li se u redu drže ceste, bilo općinske, bilo banovinske, državne, da li cestari — nadzireteli ceste udovoljavaju svojim dužnostima it.d. it.d.

Naročita i svestrana kontrola potrebna je nad ubiranjem poreza, što ga imaju vršiti u prenesenom djelokrugu općine i njihovi organi, te nad ubiranjem i utjerivanjem općinskog nameta, jer se često događaju malverzacije kod uplate tih poreza i nameta, a od kojih stradava opet samo narod, naročito naš seljak. Mi, gospodo, donasmo sve moguće zakone i uredbe, kako da se u ovoj gospodarstvenoj i novčanoj krizi što prije pomogne našem zemljoradniku, našem seljaku, tako da ga se zaštiti od izrabljivanja raznih gulikoža, a s druge strane škrtarimo i ne dozvo-

ljavamo da se taj putni paušal našim državnim činovnicima povisi, da im se tako daje prilika, kako bi uspješno sprečavali ovo što našeg seljaka upropraštuje, uništava.

Kako vidite, gospodo, za izvršavanje ovako svestrane kontrole potrebni su nam samo dobri, vrsni, sposobni i savjesni činovnici, pak bi bila samo dužnost takovih banova, da svaki u svojoj povjerenoj mu banovini odgoji dobre i vrsne upravne činovnike. Odgajati takove činovnike moći će samo onaj ban, koji je sam prošao sve faze upravnog poslovanja, pa je moje mnjenje, da banom može imenovan i postavljen biti samo onaj, koji je osposobljen za upravnog činovnika, koji je dokazao svojom dugogodišnjom službom i praksom, da se zaista osposobio da može stupiti na čelo banovine, da može uspješno upravljati banovinom. Kada tako osposobljeni banovi budu stajali na čelu banovine, tada je sigurno, gospodo senatori, da će nastupiti u toj banovini blagostanje i narod će biti u toj banovini zadovoljan. Ovakov ban znati će taktično upravljati svojom banovinom, jer pozna dobro u dušu narod svoje banovine, pozna dobro njegove potrebe i njegove tegobe, ovakav ban biti će zaista svom narodu prijatelj, otac.

Gospodo senatori! Ovim zakonom o bankskim samoupravama — kojega je i Njegovo Veličanstvo 18. januara 1932 u Prestolnoj Besedi blagoizvolilo staviti u dužnost Narodnom predstavništvu da ga donese, da ga u život privede — imali smo u našoj državi decentralizacijom uvesti dobru upravu, dobru administraciju, a moram naročito naglasiti svakako mnogo jeftiniju nego li je dosadnja administracija, koja bi zadovoljavala svakoga sina ove države, imale su se našim banovinama dati široke autonomije. Prema ekspozu bivšeg Ministra Pretsjednika g. dr. Srškića imala bi banska vlast da riješava svu silu predmeta opće uprave, naročito iz područja prosvjete, trgovine, poljoprivrede, šume i rudnika, građevine, fizičkog odgoja naroda, a koje predmete danas riješavaju razna Ministarstva. Ban da bi imao nadalje ovlast imenovati, premješati, penzionisati i otpuštati službenike. Njemu da bi se imalo predati u upravu i njeka državna poduzeća, naročito šumska.

Ne mogu a da ne istaknem u ovom visokom Domu znamenite riječi bivšeg Pretsjednika Vlade g. dr. Srškića koje je izrekao na kraju svog lepog govora o bankskim samoupravama, a glase doslovce ovako: »Krutu centralistički birokratizam koji nitko ne želi, zamjeniti će se sa vlašću koja je narodu bliža, koja će poslove brže otpravljati, koja će poslove svršavati, imajući molji pregled i na licu mjesta uvažavajući sve razloge koje treba imati u vidu i koja vlast će biti narodu pravednija i razumljivija. Na taj način misao unitarističke države biti će samo učvršćena i očuvana od svih separatističkih nastojanja ma s koje strane ona dolazila i ma s kojih pobuda ona bila«.

Evo, gospodo senatori, kakovu veliku važnost je bivši Pretsjednik Vlade g. dr. Milan Srškić polagao u ovu decentralizaciju, u ovo veliko proširenje banske vlasti, u ove banovinske široke autonomije, pa ipak taj se obećani zakon o bankskim samoupravama nije dao Narodnom predstavništvu na pretresivanje.

Medutim, gospodo, dok je naš bivši Premier u tom svojem lepom ekspozu naročito isticao kako će taj novi zakon o bankskim samoupravama pružiti našim banovinama velika ovlašćenja i široke autonomije, dotle se je tada u Ministarstvu trgovine i industrije sastavio jedan nacrt zakona o općinskim šte-

dionicama, koji predviđa u čl. 51 jednostavno likvidaciju svih postojećih banovinskih štedionica koje su jedina autonomna ustanova, jedne od najboljih i korisnih institucija naših banovina. Taj sudbonosni član glasi doslovce ovako: »Banovinske štedionice osnovane na osnovu Zakona o banskoj upravi imaju likvidirati u roku od godine dana od dana stupanja na snagu ovoga zakona. U istom roku imaju likvidirati i sreske štedionice, osnovane na osnovu Regulativa o štedionicama od 1844 godine, ako ih kroz to vreme ne preuzme općina mjesta, gdje se sjedište štedionice nalazi.«

Taj je nacrt, gospodo, međutim na sjednici od 27 februara 1933 po upravnom odboru Saveza samoupravnih štedionica pretresan, kojoj je prisustvovao i jedan od gospode referenata Ministarstva trgovine i industrije, t.j. jedan od sastavljača toga nacrta zakona, koji je spomenuto ukinuće banovinskih štedionica obrazložio na toj sjednici time, što da banovine nisu nikakove ekonomske jedinice, te da njihove štedionice nemaju usled toga *raison d'être*.

Gospodo, ja držim da ovaj gospodin referent sam ne vjeruje u svoje obrazloženje, jer, gospodo, da su naše banovine i te kakove ekonomske jedinice u punom smislu riječi, znademo svi, jer one ne samo da imaju svoj vlastiti i samostalni budžet, koji je posve neodvisan od državnog budžeta, nego one su vlasnice i posjednice nekretnina, imanja te su kao takve upisane u zemljišnim knjigama, a nije državni erar. Pa i sama tadanja Kraljevska vlada u svojoj deklaraciji prigodom podjele naše države na banovine izričito naglasuje, da su podjelom na banovine stvorene jake ekonomske jedinice, prema saobraćajnim i ekonomskim potrebama pojedinih krajeva.

Nadalje je gospodin referent Ministarstva trgovine i industrije na prije spomenutoj sjednici Upravnog odbora Saveza štedionica Kraljevine Jugoslavije neopravdano izjavio da dosadašnji rad banovinskih štedionica nije pokazao uspeha i da takve, t.j. bez iskazanog navodnog uspjeha, ne bi mogle izvršiti zadatak u pogledu propagiranja štednje i sabiranja uložaka.

Gospodo, smjelo pred ovim uvažanim forumom moram ustvrditi da je gospodin ministarski izaslanik vrlo slabo ili nikako upućen u rad i poslovanje naših banovinskih štedionica. Da se je gospodin referent prije nego je tu tvrdnju izjavio, potrudio u Ljubljani i Maribor, pa Zagreb, Novi Sad i Split, i zavirio malo u knjige tamošnjih banovinskih štedionica, ustanovio bi bio kako Hranilnica Dravske banovine spada među najveće i najjače novčane zavode u toj banovini, a što više u našoj državi ona je jedna od najjačih banovinskih štedionica. Da se je gospodin referent bio i nadalje kako je ona svoje poslovanje po cijeloj banovini razgranila, na milione i milione zajmova podijelila, te svojim upravo blagotvornim radom podigla blagostanje naroda, koji živi u toj lijepoj i romantičnoj banovini. Nadalje, da je gospodin referent zavirio u Zagreb, ustanovio bi bio kako je štedionica Savske banovine plasirala na svom području oko 70 miliona dinara zajmova i tim je novcem što podignuto što prošireno 10 bolnica, 29 sa temelja podignuto školskih zgrada, a velik broj nadogradnja na starim školama provedeno, sagrađeno nekoliko općinskih zgrada, električnih centrala, vodovoda, kupališta it.d., dok samo hrvatskim seljačkim te srpskim zemljoradničkim zadrugama izdano je od ovih 70 miliona zajmova oko 12 miliona dinara.

U štedionici Dunavske banovine u Novom Sadu konstatirao bi bio g. izaslanik da je ona sa svojini prethodnicama — Oblasnom štedionicom Bačke oblasti u Somboru i Oblasnom štedionicom Podunavske oblasti u Smederevu plasirala sve u korisne i narodne svrhe oko 90 miliona dinara zajmova. Od toga je plasirano samo kod zemljoradničkih zadruga oko 15 miliona dinara, a oko 10 miliona kod općina i samoupravnih tijela, te podignuto jedno moderno spremište u Smederevu za smeštaj i manipulaciju žita troškom od 4 miliona dinara. Gospodo, svi ovi zajmovi dani su po ovim banovinskim štedionicama uz niski kamatnjak. Pitam ja sada g. ministarskog referent-izaslanika i ostalu gospodu koja su pomagala sastaviti taj nacrt zakona, kako su si oni zamislili u roku od jedne godine dana likvidirati te banovinske štedionice, naročito štedionice Dravske, Dunavske i Savske banovine, koje su sa debelim milionima u svom poslovanju angažovane?

Meni se čini, gospodo, da se ovim sudbonosnim paragrafom, koji predlaže ukinuće, likvidaciju banovinskih štedionica htjelo pogodovati jednoj postojećoj državnoj novčanoj ustanovi, koja valjda smatra, ako da, to posve neopravdano, ove banovinske štedionice i hranilnice svojim nekim »opasnim« rivalom, jer neki fondovi, neki polozi, dakle ne svi što ih posjeduju općine, srezovi pa banovine — dakle njihova svojina, vlasnost, uloženi su koristonosno u ovim banovinskim štedionicama, kamo zaista i spadaju, jer komunalni fondovi spadaju samo komunalnim štedionicama. Vječni je zahtjev te državne institucije, da se i ovi mali fondovi, polozi, ulažu kod nje — što joj je donekle i uspjelo, dok s druge strane vječni su protesti banovinskih štedionica, da se to ne dozvoli i tako usled ovoga vječnog trvenja došlo se valjda na taj način na ideju da će biti najbolje da se ove banovinske štedionice jednostavno ukinu, da ih se likvidira, da se valjda na taj način taj vječni spor dokrajči. Ali, gospodo, za volju našega naroda, za volju narodnog kapitala, za volju one narodne slobodne volje, da narod ulaže svoje teško stečene pare, stečeni kapital kamo on želi i hoće, tako se postupati ne bi smjelo. Za volju naroda i njegove slobodne volje moraju postojati i općinske i banovinske štedionice, te ostale privatne i državne novčane ustanove. Svaka od ovih imade pravo na svoj opstanak, svaka imade pravo da bude podjednako tetošena po državi. Država pako imade pravo, da svojom suverenom vlasti donese odredbe o uređenju tih novčanih ustanova i da svaku ovakovu ustanovu bilo privatnu, bilo samoupravnu, bilo državnu stavi pod strogi svoj nadzor čime će narod samo steći povjerenje u te ustanove, a država nasuprot nema prava da protežira ma koju od navedenih novčanih ustanova na uštrb drugih, a naročito nema prava da protežira koju od svojih državnih novčanih ustanova na uštrb ostalih. Gospodo senatori, ovu jedinu autonomnu instituciju, koju do sada banovina imade, hoće se sada da ukine dok u suprot predvideni novi zakon o banskim samoupravama obećaje našim banovinama široke autonomije. Ovo ističem da već sada upozorim našeg uvaženog g. Ministra Jurja Demetrovića, kojemu je danas povjerena uprava Ministarstva trgovine i industrije, na ovaj sudbonosni § 51 nacrta Zakona o općinskim štedionicama, a koji je nacrt sastavljen za njegovog gospodina pretčasnika, pa ga usrdno molim da ovaj paragraf, koji ustanovljuje likvidaciju banovinskih štedionica briše iz tog nacrta, jer to ne samo da

zahtjevaju interesi samih banovina, nego to ukinuće banovinskih štedionica izražavalo bi u našem narodu: tamo gde su uvedene — kako je i samom današnjem gospodinu Ministru trgovine i industrije dobro poznato — najveće nezadovoljstvo, upravo ogorčenje, jer je taj narod ove štedionice i hranilnice upravo prigrlilo i zavolio, u njih stekao povjerenje, jer su baš one svojom propagandom naučile narod na štednju i time prikupile mnogo narodnog kapitala, koji se opet vraća narodu u formi jeftinih zajmova, one su upravo one koje takovim svojim poslovanjem pobijaju u narodu našem uvreženu nesretnu lihu. Međutim, gospodo, čim su saznale banovinske štedionice za ovaj sudbonosni paragraf, poduzele su sve potrebne korake, kako bi sebe i narod, kojemu su iste od velike koristi, zaštitile od takovog atentata. Uveliko sam zahvalan uvaženom gospodinu Ministru Predsjedniku Nikoli Uzunoviću na danas prijepodne otvorenoj i istinskoj izjavi u ovom visokom Domu, da će posao o banovinskim samoupravama još ova Vlada preuzeti i dovršiti. Narod taj zakon o banovinskim samoupravama želi, on ga najvećim interesom očekuje, a ne zaboravimo da 14 miliona građana ove države upire oči u taj zakon. Gospodo senatori, svi se dobro sjećamo kako smo u ovom visokom Domu jednoglasno i najvećim oduševljenjem još u mjesecu februaru 1932, dakle pred pune dvije godine, izglasali i primili Zakon o Privrednom veću, a svi opet dobro znamo da još danas nije u život priveden.

Prema paragrafu drugom ovoga Zakona Privredno veće jeste samostalno stručno savetodavno tijelo, koje imade na zahtjev Kraljevske vlade davati stručna mišljenja o pojedinim zakonskim projektima, kojima se uređuju privredni i socijalni odnosi, razumjevajući ovamo i pitanje javnih finansija, javnih dažbina, kao poreza, trošarina, carina i sličnih, pitanje saobraćaja it.d.

Njegovo Veličanstvo, naš uzvišeni Kralj u Prestonoj Besedi blagoizvolio reći o Privrednom veću ovo: »Kraljevska vlada i Narodno predstavništvo pri donošenju privrednih zakona poslužiće se stručnim mišljenjima Privrednog veća, koje će udružiti glavne predstavnike svih grana našeg privrednog života. Uvođenje u život Privrednog veća biti će jedna od prvih zadaća našeg zakonodavnog rada.« Ako se k tomu uzme da je taj zakon, gospodo senatori, bio po tadanjoj Kraljevskoj vladi ovom Predstavništvu na rešavanje predložen i kao hitan, pitati se moramo, koji su razlozi vodili onu Kraljevsku vladu, kakve su joj zapreke na putu stajale, da taj po našu privredu vrlo koristan zakon nije niti nakon dve godine dana u život privela? Ne samo mi, gospodo, nego i svi privredni krugovi u našoj državi pitaju se, što je sa imenovanjem članova Privrednog veća, koji su po § 19 toga zakona najdalje za tri mjeseca od stupanja na snagu ovoga zakona imali biti po g. Predsjednika Ministarskog savjeta na prvo zasjedanje sazvani, kada im je dobro poznato, da je Njegovo Veličanstvo, naš uzvišeni Kralj, stavio svima nama na dušu i srce, da nam je to jedna od prvih zadaća našeg zakonodavnog rada, da Privredno veće uvedemo što prije u život, kada dalje znadu ti privredni krugovi vrlo dobro, da je Narodno predstavništvo t.j. Narodna skupština i Senat Zakon o upitnom veću kao hitan još u mjesecu februaru 1932 izglasalo i kada osnivanje istog predviđa i sam naš Ustav?

Ako ikada a to danas, gospodo, — kada je našoj privredi zadan teški udarac, kada treba teške

privredne probleme rešavati — bilo bi nam od velike pomoći i koristi to Privredno veće. Mnogo prije, mnogo lakše i za cjelo mnogo bolje — budimo iskreni, da smo saslušali stručno mišljenje Privrednog veća — rešili bismo bili ona teška pitanja o zaštiti zemljoradnika, o sanaciji novčanih zavoda, o suzbijanju nezaposlenosti it.d., uopće sva pitanja o sredivanju nesnosnih prilika u našoj državi, a koja smo bez sudjelovanja tog Veća riješavali.

Kako iz svega ovoga razabiremo Privredno nam veće je neophodno potrebno, treba da se ga u život privede, pa uljudno molim našu uvaženu Vladu, gospodina Nikolu Uzunovića, da to Veće barem ona imenuje, kada ga već nije htjela bivša vlada g. dr. Srškića, da ga prema § 19 tog zakona na prvo zasjedanje pozove, a ne može li to učiniti niti ona, da nam se barem jednom navedu razlozi s kojih se to činiti ne može.

Gospodo senatori, naša mlada i ponosna Jugoslavija, kako nam je svima poznato, nije samo kopnena nego i pomorska država. U duljini od 1562 kilometra t.j. od ušća Riječine do ušća Bojane valovi plavog Jadrana zapljuskavaju joj obalu, za koju su nam kivni mnogi naši susjedi. To sveto naše sinje more, nad kojim vlada zvjezdano nebo osobite modrine, taj naš zato nazvani plavi Jadran, kojim se mi toliko ponosimo, koji očarava svakoga, za koji ne znamo kada je veličanstveniji, da li onda kada je miran, tih ili onda kada je bučan, uzbiban bilo burom, bilo jugovinom, koga moramo što više priljubiti, njemu tom beskrajnom morskome putu imademo da posvetimo više pažnje.

Naš blagopokojni poznati političar i veliki patriota Fran Šupilo prigodom jednog svog govora o našem moru, da istakne važnost i vrednost mora, izrekao je bio ove znamenite riječi: »utakni prst u more i ti si vezan sa cijelim svijetom«. Sa ovo par riječi, gospodo, rečeno je sve. I zaista more spaja pojedine države, ovo je najjeftiniji i najkraći put za međusobni trgovački i osobni prometni saobraćaj. Pravo se veli za more, da ono rastavlja zemlje, ali — spaja narode. —

Svjetska historija dokazuje nam, kako su svi narodi uvijek težili na more, za tim najvećim izvorom bogatstva. Oni su znali vrlo dobro; da sjaj i veličina njihove države ovisi mnogo o moru. Mnogo se je narodne krvi znalo proliti za komadić morskog obale. Povjest nam dokazuje u brojnim primjerima koliko se bitaka bilo za to veličanstveno more. Bilo je i slučajeva u povjesti, da je vjeka te vjeka država bez proljevanja krvi došla do posjeda morskog obale, da je došla jednostavno jednim potezom pera — do toga. Tako je među inima mađarska država jednostavno 1868 godine preko noći prisvojila si grad i luku Rijeku sa bližnjom okolicom, koja je pripadala Kraljevini Hrvatskoj i tako ova (Mađarska) protiv svim zakonima, pravdi i pravici božijoj prodrila do mora, a kasnije prisvajala si posjed i vlasništvo mora te ga uvijek nazivala Magyar tengerom — mađarskim morem. Luku Riječku spojila železnicom preko Sušaka, Gorskog Kotara, Karlovca i Zagreba sa srcem svojim Budimpeštom i željezničke tarife uredila tako da je prevoz robe železnicom iz Budimpešte, iz nutrine Mađarske u luku Riječku, iz prevelike ljubavi prema Kraljevini Hrvatskoj, bio jeftiniji nego li iz Zagreba i Karlovca na Rijeku, a tako isto i prevoz osoba.

Onim momentom — kada se Mađarska dokopala mora i izgradila i proširila luku, posagradila veliki

park brodova, koji su pod mađarskom zastavom plovili u sve strane svijeta — započeo je njen napredak, započeo njen sjaj, ali time zadan bio veliki udarac Kraljevini Hrvatskoj, uništili su time sve naše druge naravne luke diljem našeg današnjeg gornjeg Jadrana, tako veliku i uvijek tada frekventnu, na glasu poznatu luku Bakar, pa Kraljevicu luku, koju je još Karlo VI još godine 1720 sagradio, malenu doduše, ali jednu od najsigurnijih luka, u koju su se brodovi pred velikim nevremenom, orkanskom burom uvijek spasavali, sigurno zaklanjali, te Senj luku, u kojoj je cvala trgovina na kopnu i moru, čije pučanstvo — Senjani, bili su nadaleko poznati junaci. Ove su tri luke izgradnjom riječke luke umrtvile, potpunoma osiromašile, te još danas žali Bože stenju pod siromaštvom.

Međutim, ujedinjenjem našim — braće Srba, Hrvata i Slovenaca u čvrstu i nerazdijeljivu zajedničku državu — Kraljevinu Jugoslaviju, zavijoriše po Božijoj pravdi i pravici jugoslovenske zastave na našim brodovima, koji ploveći bučnim morem na sve strane svijeta pod sigurnim upravljanjem naših kršnih pomoraca zvanih »morskim vukovima« — ponosno nose slavu i veličinu naše mlade, ali velike i jake Kraljevine Jugoslavije.

Ti brodovi koji raznašaju s ponosom slavu našu, vlasništvo su raznih jugoslovenskih parobrodarskih društava, osnovanih u većini po našim pomorcima, koji uložile u nj sav svoj imetak i zadnju svoju paru, upravo natječući se tko će dati više, samo da kao patriote pripomognu napretku, slavi i veličini naše ponosne Jugoslavije. Ovi naši »principali« sagrađiše upravo veliki park brodova što teretnih, što najmodernijih, luksuznih za prevoz osoba, koji su upravo, možemo i smijemo reći, ponos i dika naše države. Ko ne pozna naše elegantne sa svim najmodernijim konforom providene parobrode »Kraljicu Mariju«, pa »Prestolonaslednika Petra« i druge, koji se mogu u eleganciji, luksuzu, stabilnosti i čistoti takmičiti sa svim drugim parobrodovima drugih pomorskih država? To su, gospodo, brodovi koji su stajali teške pare, debele milione.

Gospodo, ne imade na svijetu pomorske države, koja ovakvim parobrodarskim društvima ne pritiče u pomoć novčano, da im osjeguraju ekzistenciju i mobilnost. Ove su pomoći, gospodo, kod nekih država znaatne tako, da samom tom pomoći osjguravaju tim društvima već jedan dio čistoga dobitka. Zna dem tako bivše Ugarsko-hrvatsko parobrodarsko društvo na Rijeci, ono je bilo po mađarskoj državi subvencionirano tako, da mu je tom pomoći, tom subvencijom, zajamčeno bilo već 4% čistog dobitka. I naša država, gospodo, podaje pripomoći našim parobrodarskim preduzećima, ali te su, gospodo, pripomoći za ovaj naš brojni park brodova premalene, one nisu dostatne, da naročito u ovo doba svjetske krize ove brodove ušćuvaju od istrošenja i uništenja, kad je i naša morska plovidba isto tako umanjena kao i u drugim državama i kad uslijed toga mnogi naši brodovi moraju da miruju u raznim našim lukama — kako naši pomorci kažu: »Da su im brodovi u dezarmu«.

Ne smije se zaboraviti, gospodo, da su ova parobrodarska preduzeća, kako već spomenuli, uložila u gradnju svojih brodova debele milione, da je tu uloženi narodni kapital, da ovi brodovi našoj državi diljem cijelog sveta nose slavu i veličinu našoj državi, na kojima se ponosno vije jugoslovenska zastava,

taj živi znak ujedinjenja trojekrvne braće Srba, Hrvata i Slovenaca. Za to upravo dužnost je naša, dužnost je države naše, da bude susretljivija prema našim parobrodarskim preduzećima, da ih obilnije, nego i je to dosada činila, novčano potpomogne, kako će moći u toj svetskoj krizi svoje brodove ušćuvati i uzdržati ih da ne propadnu.

Svi dobro znademo da smo u eri štednje, da i država mora da štedi, ali, gospodo, ovdje se štedeti ne smije, za ove povišene subvencije novac se mora naći, jer to zahtjeva i prestiž naše države.

Umoljavam g. Ministra saobraćaja, g. Ministra finansija, cijelu našu Kraljevsku vladu, da izvole posvetiti mnogo pažnje našem plavom Jadranu i voditi naročito o tom računa, kako o pravilnoj oceni važnosti našeg položaja na moru ovisi politički ugled i privredna snaga naše države.

Gospodo senatori, i naše luke i naša pristaništa usko su vezane našom morskom plovidbom. Bez dobro uredenih luka i pristaništa, providenih najmodernijim pomagalicama i napravama za brzo ukrcavanje i iskrcavanje brodova, ne može se zamisliti jedna pomorska država.

Naša Kraljevina Jugoslavija u sretnom je položaju, da je gospodarica velike i dobro razvijene morske obale. Pitanje naših luka na Jadranu nije to pitanje koje interesira samo stanovnike tih obala, dakle naših Primoraca, nego je to, gospodo, veliko pitanje koje se tiče našeg cjelokupnog naroda. Nemojmo zaboraviti, da mi stojimo na vratima Centralne Evrope pa istoga i Sredozemnoga mora, da su to velike prednosti koje moramo iskoristiti za naš opći politički i privredni napredak. Pojedine države Centralne Evrope spojene su željezničkim putevima sa našim Jadranom, naročito gornjim, sa našom lukom Sušak, kamo najviše gravitira promet tih pomenutih država.

Naša luka Sušak uslijed velike opterećenosti — jer se ne smije zaboraviti, da je ona izvozna luka za drvo — potrebna je uvijek što većih, što manjih popravaka. Upravo ta velika opterećenost ove luke nalaže nam, da se ova luka mora barem najmanje dva puta na godinu po stručnjačkoj komisiji temeljito pregledati, a inače po tamošnjim službenim lučkim organima svako opaženo oštećenje luke ili pristaništa odmah popraviti. Mnjenja bih bio, gospodo, da se za volju bržeg uredovanja, da se izbjegne svako birokratsko odugovlačenje tih popravaka, ovlasti tamošnji Lučki ured, da neodgodive popravke, a te su u lukama i pristaništima česte, sam, bez prethodne dozvole pretpostavljene oblasti, obavlja, a troškove (izdatke) da pokrije iz ubranih lučkih pristojba, za koje mora, razumijeva se, dati naknadno prepostavljenoj si vlasti obračun.

Sve to veći promet koji se razvija u ovoj luci, a koja biva danomice frekventnijom, nalaže nam, da luku Sušak snabdjemo najmodernijim napravama, kako bi se što brže i bez zapreka odvijao tamo promet. Nesmijemo zaboraviti, da vrlo često moraju parobrodi usidreni pred lukom, na t.z.v. »bovi« (plutači) po tri, četiri dana čekati jedan na drugoga, da jedan drugome dade mjesta, bilo za ukrcavanje bilo za iskrcavanje robe.

Da se tome izbjegne i ne gledajuć na to, što vlasniku broda naročito strane države nije to pravo, jer ne samo da gubi vreme, nego izvržen je nepotrebno velikim troškovima, te će drugi puta nastojati da mimoide ovakovu luku i da se danas već preuzanu i preopterećenu luku odtereti, trebalo bi ovu luku, t.j.

Sušačku, proširiti.

Pred gradom Sušakom je širiti ne možemo, nego mi imademo nedaleko Sušaka; možda tri kilometra udaljeno od luke Sušak, mjestance jedno zvano Martinščica u ubavom zatonu, koja je od vajakada bila sastavni dio sušačke luke, jer su tamo svi brodovi koji su dolazili iz okuženih krajeva obdržavali propisanu karantenu. I ta luka Martinščica, koja danas služi doduše kao oporavilište školske djece, je naravno luka u vrlo lijepom i sigurnom zatonu. Ona bi služila samo kao izvorna luka za drvo, a za stovarište ili slagalište drva poslužio bi jedan veliki prostor i to jedna ravan u površini od 80.000 m², koja je danas slobodna i koja se nalazi u pozadini te luke, a isto tako i mjestance Žurkovo, koje leži uz samu Martinščicu. Radi dovoza drva iz bogatog našeg šumskog zaleđa u ova stovarišta, razumijeva se da bi trebalo ovu luku Martinščicu spojiti sa željeznicom. Već šestojanuarska Kraljevska vlada uočila je važnost ove Martinščice za naš lučki saobraćaj, pa su i svi detalji sakupljeni kod Ministarstva saobraćaja, te se je već prije 2 ili 3 godine imalo započeti radom.

Ovim proširenjem luke Sušak, gospodo, odstranjen bi bio i onaj silni drveni materijal koji je neposredno do same željezničke stanice Sušak, t.j. upravo oko nje naslagan, pa možemo govoriti, gospodo, o velikoj sreći, da se taj materijal nije do danas od vrcanja iskara iz željezničkih mašinskih dimnjaka upalio. Nedaj Bog, da se pojavi vatra na stanici, izgorilo bi pola Sušaka. Odstranjenjem tog drvnog materijala, gospodo, proširila bi se tako i željeznička stanica, te bi se tamo željeznički promet razvijao normalno, dok je danas, gospodo, — što će potvrditi i sam gospodin Ministar saobraćaja — ta stanica u veliko opterećena: ona ima da uzdrži na onom malom prostoru veliki promet, pa se ima samo vještini šefa stanice pripisati da se onaj veliki promet razvija bez nesreća i da ne nastupi u prometu zastoj.

Gospodo, kako će uslijed izgrađenih carinskih slobodnih skladišta na Sušaku navrnuti na našu luku Sušak još veći promet i kako će se proširenjem luke Sušak — Martinščica i sam izvoz drva zacjelo jošte više razviti, a imajući nedaleko Sušaka još i naravnu luku Bakar, koja je negda prije izgradnje luke Rijeka igrala ulogu najveće i najfrekventnije luke na našem Jadranu — možemo da skrenemo promet sa same luke Sušak i u Bakar, koji je i onako već spojen novom solidno građenom normalnom željezničkom prugom. Tako bismo imali proširenu luku Sušak sa Martinščicom i Bakrom, koja bi podpunoma odgovarala onom ogromnom prometu koji se tamo danomice razvija.

Slobodan sam stoga apelirati na gospodina Ministra saobraćaja i na gospodina Ministra finansija, te našu Kraljevsku vladu, koje svesrdno molim i u ime svih naših privrednika — izvoznika i uvoznika, da izvole posvetiti naročitu pažnju i ovom nužnom potrebnom i koristonosnom proširenju luke Sušak, ove danas, kako dokazah, najopterećenije luke na cijelom Jadranu, jer promet koji se kreće kroz ovu luku nadmašuje znatno njezin kapacitet. Ovdje se, gospodo, — ma da živimo u doba kada svako štedi — štediti ne smije.

Naša bratska Republika Poljska shvatajući duboko važnost mora — svoga Baltika, vidimo da je utrošila do danas za svoju najmodernije uređenu luku Gdinja jednu milijardu zlotija, a to je u našem novcu po prilici 10 milijarda dinara, te još uvijek i da-

nas dalje u nj ulaže narodnog kapitala, da svoju Gdinju digne na nivo jedne najveće luke, jedne svetske luke, koju i dalje snabdjeva najmodernijim lučkim spravama, koja danas u istini konkuriše susjednoj luci Gdansko i samoj Hamburškoj luci. Tu svoju već u dalekom svijetu dobro poznatu luku Gdinja spojiše naša braća Poljaci izravnom željezničkom prugom, po kojoj jure teretni vozovi puni raznih tvorničkih proizvoda cijelom zapadnom Poljskom na Baltik, t.j. onim dijelom Poljske, na kojem je razvita teška i lahka industrija, na kojem nikoše tvornica do tvornice najvećeg stila. Braća Poljaci ponose se lukom svojom Gdinja, koju još uvijek dalje izgrađuju i proširuju. Oni uvijek sa ponosom o njoj govore i pišu knjige. Ona je danas žila kucavica velike Poljske.

I mi se, gospodo, ugledajmo u našu braću Poljake, kako su iz puste obale svoje, na kojoj su se bili nastanili ribari i koji još danas tamo žive, napravili čudo od čuda, izgradili najmoderniju luku ogromnog prostora, i na tom mjestu podigli grad Gdinj, gdje danomice niču najmodernije ulice i kuće.

Nemojmo se zato, gospodo, ni mi bojati u ovo teško doba privredne krize, u eri štednje, ulagati narodni kapital u izgradnju, proširenje i popravljavanje naših luka, naročito pako onih koje su najfrekventnije na našem plavom Jadranu, a to su: starodrevni Split na donjem, a Sušak na gornjem Jadranu i nemojmo, gospodo, zaboraviti, da je naše sinje more, naš plavi Jadran izvor bogatstva, jer što god ćemo u nj ulagati stostruko će nam se vraćati.

Naš neumrli pjesnik Petar Preradović pjeva moru našem:

»Ti nam hraniš, milo, drago,
Odijevaš nam boso, nago,
Sreće si nam vir...«

Radosno i pun zahvalnosti ističem, da je uvidavnosti g. Ministra saobraćaja i g. Ministra finansija amandmanima ovog budžeta stavljena na raspolaganje svota od 5 miliona dinara, da se urede, poprave luke i pristaništa naša na našem plavom Jadranu, samo se je bojati, da se ovom svotom neće moći temeljito ovi objekti urediti i popraviti jer su nekoji mjestimice vrlo trošni, te iziskuju veće izdatke.

Iz predloženog nam budžeta za 1934/35 sa zadovoljstvom konstatujem, da je naš uvaženi g. Ministar finansija — kako je to i u svom prošlogodišnjem ekspozeu obećao — zaista konsekventno nastavio politiku rigorozne štednje, da je rashode opet reducirao, a da se ipak time ne poremeti normalno funkcioniranje državnog aparata, i da je nastojao u ovo još uvijek teško doba sveopće krize ekonomske i novčane uščuvati i održati budžetsku ravnotežu.

Dao dobri Bog, da ju g. Ministar finansija zaista uščuva i održi!

Ja ću, gospodo senatori, i u načelu i u pojedino stima glasati za ovaj budžet. (Burni aplauz).

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Reč ima senator g. dr. Vladimir Ravnihar.

Dr. Vladimir Ravnihar: Gospodje senatorji! Gospod Minister financ je postavil svoji finančni politiki načelo: Zdrav, to je stabilen denar in uravnovešen državni budžet v službi urejenih javnih financ in urejenega narodnega gospodarstva. Pa ko je postavil ta junktin med budžetom in državnim denarjem bi nikdo ne mogel prevzeti odgovornosti, da bi mu na tem načelu osnovano finančno zgrađbo rušil ter izprevrgel od njega dobro zamišljeni načrt. To moremo storiti tem manje, ker moramo priznati, da je dose-

danja politika Gospoda Ministra financ, pa čeprav je morala prenesti mnogo kritike, vodila do uspehov, ki so neoporečni. In ne moremo mu odreči zaupanje in poverenja, čim smo se mogli uveriti, da je, ne zapustivši začrtane linije, bil opravljal svoje prognoze ob predložitvi že dveh državnih budžetov. Kar mu je šteti v tem višjo zaslugo, ko si moramo priznati, da morda ni še kmalu bilo tako neugodnih časov za sestavljanje državnih budžetov kakor so današnji. I. budžet predstavlja neko načrtno gospodarstvo; toda težko je delati gospodarske načrte v času, ko se moraš bati, da ti perturbacije, ki leže izven tvojega območja, ki celo prihajajo izven granic države, nenadoma prekrizajo najboljše zamišljeni načrt.

Reševanje gospodarskih problemov v časih edinstvene gospodarske krize, ki je zajela ves civilizirani svet, je težavno, je problematično. Ako bi ne bilo težavno, bi konferenca v Londonu ne zaključila svoje bilance — to danas lahko ugotovimo — z velikim deficitom, bi nam Rimski kongres za mednarodno trgovino pokazal kaj več kakor pa samo nekaj teatralnega pompa, bi v Sovjetski Rusiji, ki je bila svojčas žitnica Evrope, ne bilo treba gladujočih in bi se Rooseveltu že davno posrečilo, da postavi na mizo Kolumbovo jajce. Najrazumnejše glave, nacionalni ekonomski, teoretiki in praktiki svetovnega slovesa se mučijo, kako bi našli izhod iz današnjega ekonomskega kaosa. Malodane vsi do danes veljavni in priznani gospodarski zakoni so postavljeni na glavo. V bodočnost niso v stanju gledati ni oni, ki jim je poklic da delajo to bodočnost.

Zato ponavljam, da je Ministru financ šteti v dobro, da ga prognoze za njegovo načrtno gospodarstvo niso varale. Deficit iz budžetne periode za 1931/32 v znesku 620 milijonov dinarjev in deficit, s katerim je zaključilo budžetno leta 1932/33 v znesku 733 milijonov dinarjev, to je marža, s katero smo morali računati. Isto velja za deficit v tekočem budžetnem letu. Lahko rečemo, da deficit v tej višini predstavlja samo nekakšen Schönheitsfehler, ako upoštevamo deficite, ki bremene v milijardnih zneskih tako bogate dežele kakor so Francija ali Združene države Amerike. Pa tudi primer Čehoslovaške, ki se ji ne more odrekati previdnega in smotrenega državnega gospodarstva, nas v tem pogledu močno prekaša. Pri tem pa je podčrtati od gospoda Ministra financ naglašeno dejstvo, da mu je uspelo poravnati vse obveznosti iz prejšnjih let.

Največ nas pomiruje odločnost Kraljevske vlade, da tudi v bodoče brani stabilnost narodnega novca, ki predstavlja skupno dobro vseh državljanov in vseh gran našega narodnega gospodarstva. Ne moremo si predstavljati katastrofalnih posledic inflacije za državne finance in za celo naše narodno gospodarstvo. Ona bi bila sposobna, da razstroji državno organizacijo in uniči državni kredit doma in v inozemstvu. Nastal bi kaos v našem gospodarstvu, ki bi brez dvoma izazval predvsem nov padec kupne moči našega kmečkega, zemljoradniškega prebivalstva, pa tudi one naših srednjih meščanskih slojev, našega uradništva in drugih. Inflacija bi bila zlo, od katerega bi imela korist samo neka manjšina brezvestnih dolžnikov. Odklanjati je tudi vsak poizkus neke zmerne »inflacije« ker, kakor nas uči monetarna zgodovina iz polpretekega časa tako pri nas kakor pri naših sosedih, nihče ni v stanju postaviti granice začetni inflaciji. Hoteti stabilni novc pa se pravi. Hoteti tudi uravnotežen budžet z vsemi žrtvami, ki jih to uravno-

vešenje neizbežno zahteva.

Zategadelj razumemo napore naše finančne politike, ki hoče doseči uravnoteženje za vsako ceno, razumemo kompresije izdatkov, ki jih Minister financ nalaga svojemu, pa tudi resorom ostalih Ministarstev, da bi tako dosegel, da se izdatki prilagodijo dohodkom, kompresije, dosegačice v treh budžetih, ki jih je doslej branil g. Minister financ, izredno visoki znesek nad tri milijarde. Pa sam, danes predloženi budžet, iskazuje znižanje od preko pol milijarde napram sedanjemu budžetu. Vse v znamenju največje varčnosti in v znamenju stremljenja, da živimo v svojem gospodarskem življenju v mejah svoje pridobitne sile. Gospoda, ako smo iskreni, si moramo priznati, da smo živeli in živimo preko svojih razmer, tako v našem javnem kakor v svojem privatnem življenju. Doba dobrih konjunkturalnih let in prosperitete je minula, pa se je treba odreči luksuznemu življenju ter — kakor se pravi — »sich strecken nach der Decken«. Da je Ministru financ prilično uspelo, da postavi državno gospodarstvo na pravo mero, je najboljše razvidno, kakor smo danes čuli iz ust Ministra financ iz primere našega državnega budžeta z zneskom 10.171.000.000 dinarjev z budžeti drugih nam sosednih držav. Budžet Madžarske, ki ni tako razsežna kakor naša država in nima toliko prebivalstva, znaša 13.500.000.000, budžet Rumunije 15.500.000.000 dinarjev, budžet Bolgarske 4 milijarde, Avstrije 23 milijard v dinarjih. Moremo tudi ugotoviti da je fiskalna obremenitev, računana po glavi, skoro v vseh evropskih državah, zlasti v vseh državah, ki jih je po svoji ekonomski in finančni moči primerjati z našo državo, večja nego v Jugoslaviji.

Da je politika po na ta način izvršenem uravnoteženju budžeta prava, temu najboljši dokaz je poverenje, ki ga nam je dalo inozemstvo ob regulaciji naših državnih dolgov. Lahko se ponašamo, da nobena druga država ni dosegla takih olajšav kakor Jugoslavija, ki se ji je na podlagi znanega sporazuma amortizacijska služba za vsa predvojna in povojna posojila odložila za dobo treh let, kar pomenja prihranek v devizah v znesku okoli treh milijard. To je nedvomen finančen uspeh naše države, ki predstavlja odlično priznanje solidnosti našega državnega gospodarstva.

Naj se ne smatra teh besed za nekako brez kritike izrečene elože in za nekako priznanje, da vsak ukrep Kraljevske vlade vzamemo za suho zlato. Nasprotno, tako finančna kakor splošna gospodarska politika Kraljevske vlade dopušča svojo oceno. Ali ta ocena naj bo stvarna in naj bo pravična. Odklanjati je vsako kritiko, ki izvira iz drugih nego zgolj stvarnih nagibov. Kritika, ki bazira izključno na političnih motivih, ni iskrena. Ljudem, ki kritikujejo vsak korak Kraljevske vlade, bodi dober, bodi manj dober, in ki porabljaajo to kritiko zgolj kot sredstvo za borbo proti obstoječemu režimu, tem ljudem, rečem, ni za drugo, nego da bi namesto tega režima postavili svoj režim. Kritiki, izrečeni iz takih motivov, odrekam vsako moralno kvalifikacijo.

So pa ljudje, in teh je mnogo tudi v naših vrstah, ki so skrajno pesimistično raspoloženi in ki naravnost uživajo v tem, da svoj pesimizem in svojo skepsso napram vsakemu še tako dobro zamišljenemu ukrepu prenašajo na svojo okolico. Tudi iz takega razpoloženja iznešena ocena je nepravična in to toliko časa, dokler tej negativni oceni ne sledi pozitivna stran, to je, dokler nam taki kritiki ne obrazložijo, kako bi oni z boljšim sistemom vladanja in z boljšo

politiko to drugače opravili, in dokler nam tudi ne dajo garancije, da bo potem v resnici bolje. Gospoda, saj priznamo, da so vladajoče razmere sposobne, da ustvarjajo nerazpoloženje in neugodje. V ljudeh je neka bolesta razdraženost, v tem psihičnem razpoloženju iščejo krivdo in krivce, pa jih mislijo najti prej v sočloveku kakor v samem sebi. Za vse pa je seveda odgovoren režim. Gospoda, današnja doba ni doba za nervozne ljudi! Nič lažjega tudi, kakor v današnjih težkih časih uganjati demagogijo, a če naj bi obveljal režim demagogije, ga ni režima na svetu, ki bi mogel ostati na svojem mestu.

Kritika naj bo torej stvarna in pravična. Brez pridržka priznati, kar je hvale in priznanja vredno, grajati ono, kar je manje dobro, a to šele potem, ko si bil stvar z vseh strani proučil ter se preveril, da je tvoja ocena pravilna. To naj velja zlasti tudi glede očitka korupcije. Gospoda, korupcija je bila, odkar je ljubi Bog ustvaril človeka, človeka z vsemi njegovimi vrlinami in z vsemi njegovimi slabostmi. Prva korupcija se je pripetila v raju in je bila nje prva žrtev mati Eva. Kristov učenec Juda je zakrivil korupcijo, ki je imela nedogledne posledice za ves razvoj človečanstva v verskem, pa i v političnem pogledu. In kdo ne čita za naslado epigramov, ki s sarkazmom bičajo korupcijo v starem Rimu in v klasični Grški. Slučaje korupcije lahko zasledujete v vsem nadaljnjem historičnem razvoju človeštva, a prav, ker jih historija posebj podčrtava in stigmatizira kot zločin, se mora konstatirati, da tvorijo le izjemo od pravila. Zato pa moramo biti z očitkom korupcije zelo previdni in oprezni. Ne generalizirati in pavšalirati! Ne lahkomišelnobno obrekovati in klevetati! Calumniare audacter, semper aliquid haeret. Klevetnik ni nič manjši škodljivec človeške družbe kakor sam resnični korupcionist. Vprašan, je li dober državljani, ki predstavlja Jugoslavijo kot nekako gnezdo in leglo korupcionistov? Ali ne pomisli tak človek, koliko škode napravlja naposled samemu sebi? Est modus... Tako postopanje je tem bolj vredno odsodbe, ko po drugi strani ne mara priznati, da je Kraljevska vlada po svojih organih že v mnogih primerih pustila najstrožje obsoditi slučaje korupcije, da je v razpravi specialni načrt zakona, načrt, ki je izšel iz same inicijative članov Narodnega predstavništva.

Gospodje senatorji! Gospod Minister financ se ponša s tem, da je komprimiral izdatke. Dobro, toda tudi kompresije imajo svoje meje in ne smejo iti tako daleč, da omrtvičijo sam živec organizma. Imam v mislih socialno in kulturno stran našega budžeta; kajti utegne nastati nepopravljiva škoda. Kakor narodu ni življenja brez zdravstva in higijene, tako si ga ne morem misliti brez gotovih kulturnih ustanov, ki so mu za njegovo duhovno življenje neobhodno potrebne. Prevelike kompresije v tem pogledu bi imele neminovno posledice za samo materijalno stran budžeta. Lahko bi se sicer za današnjo dobo reklo: Inter arma silent musae! — toda mislim, da moj apel na Kraljevsko vlado in na samega Ministra financ ne bo ostal brez odziva, kadar se bo postavilo vprašanje eksistence našeg šolstva, vprašanje dostojnega življenja naših univerz — že danes se je n.p.r. omenilo, da ljubljanska univerza nima lastne biblioteke — vprašanje naših gledališč in vobče naših lepih umetnosti.

Gospodje senatorji! Tekom debate gigantske obsešnosti v Narodni skupščini pa tekom razprav v Fi-

nančnem odboru je padlo toliko lepih in uvaževanja vrednih misli, toliko praktičnih nasvetov in pobud za izboljšanje vladajočih razmer, da bi bilo res škoda, ako naj bi vse to bilo glas vpijočega v puščavi. Pogrešam forum, ki bi zbral vse te predloge in domisleke, jih prerešetal in obdelal ter jih potem v prečiščeni obliki prezentiral zakonodavstvu. Če kedaj, se je sedaj pokazala potreba po gospodarskem svetu (privrednem veču), po forumu, ki naj bi deloval kakor kak paralelogram sil za vse neštete pobude, sugestije, predloge, ki prihajajo semkaj iz cele zemlje, ki pa so gledani z enostranskega stališča spričo križajočih se interesov njihovih inicijatorjev prima vista neostvarljivi. Ni nam treba kopirati po tujem vzorcu kakega korporacijskega sistema, ki si ga spričo gospodarske strukture naše širne zemlje z njenimi pretežno agrarnim značajem pri nas ne morem práv misliti, toda potreben nam je strokovno izvežban organ, da nam pripravi našim razmeram ustrezajoče predloge gospodarskega značaja. Njemu bi pripadla tudi naloga, da se loti načrtnega gospodarstva ter nam v eni ali drugi panogi našega gospodarstva pripravi načrt za daljšo dobo let. Na kako visoki stopnji bi danes bili, da smo bili imeli tak načrt v dobi prosperitete; pa smo trošili denar brez cilja in smotra. Koliko koristi bi že samo imeli, če bi po mirovnih pogodbah nam pripadle reparacije milijardne vrednosti bili uporabili po vestno sestavljenem gospodarskem načrtu.

Gospoda, meni je tekom razprav o budžetu v Finančnem odboru padlo v oči, da sta n.p.r. Minister financ in Minister za trgovino glede izvestnosti gospodarskih problemov popolnoma nasprotnega naziranja. Tako se je Minister financ ponša s tem, da je naša trgovska bilanca za leto 1933 aktivna, da znaša aktivum za prvih deset mesecev 343,600.000 Din., dočim smo laniško leto za isto dobo izkazovali deficit od 11,585.000 Din in ter da je tudi volumen zunanje trgovine predstavljal letos večjo vrednost za 338,600.000 Din., zavoljo tega da se je popravila tudi plačilna bilanca. V tem vidi gospod Minister financ velik aktivum v našem narodnem gospodarstvu.

Drugačnega mnenja je Minister za trgovino, ki na aktivnost naše trgovske bilance ne gleda tako optimistično. V letu 1932 je znašal naš izvoz 2,398.000 ton, a dobili smo za to 3,550,000.000 Din. V letu 1933 je znašal izvoz 2,929.000 ton, toda vrednost je bila 3,770.000.000 Din. Izvozili smo torej več, pa za nižjo ceno, kakor prejšnje leto. Ako pa pregledamo še uvoz, tedaj vidimo, da je uvoz v letu 1932 znašal 880.000 ton, za kar smo plačali 2,859.000.000 Din., v letu 1933 pa je uvoz znašal 793.000 ton, a smo zanj plačali več kakor prejšnje leto, namreč 2 milijardi 882,000.000 Din. — To pomenja, da izvažamo več, a sorazmerno manje dobimo, a dovajamo manje, pa za to sorazmerno več plačamo. To pomenja, da naš narod sedaj prodaja svoje produkte v inozemstvo po nižjih cenah, da pa dražje kupujemo inozemsko robo. To sliči razprodaji, ki mora vesti, ako se ta proces nadaljuje, do osiromašenja naše zemlje.

Do tako različnega naziranja predstavnikov dveh resorov ene in iste vlade glede izsledka neke gospodarske činjenice ne bi moglo priti, da imamo pred seboj detaljno izdelan gospodarski načrt zlasti tudi glede kmetijstva (poljoprivrede), na katero se v prvi vrsti nanašajo gornji podatki glede našega izvoza. Kajti, če drže izvajanja gospoda Ministra za trgovino, potem mora gospod Minister za kmetijstvo ne-

izbežno napraviti načrt, da se stopnjema uvede in razvije planska produkcija in standardizacija kmetijstva, pri tem vsestransko in najracionalnejše izkoriščajoč prirodno bogastvo zemlje, po drugi strani pa da se vzpostavi dobra organizacija v potrošnji, v prometu in razpečavanju dobljenih produktov.

Slično bi bili potrebni načrti v drugih panogah našega gospodarstva, v industriji, v obrti in v trgovini. Nekakšen poizkus načrtnega gospodarstva je vlada napravila z uredbo o javnih delih. Ta uredba nujno čaka izvršitve, ker nam bodo javna dela ne samo uklonila brezposlenost, ampak tudi poživila konzum, spravila v obrat mnogo, tudi tezaviranega novca ter spravila v pogon kreditno gospodarstvo. Sporedno s tem se bi vrnilo izgubljeno zaupanje, kar je tembolj potrebno, ker so bili vzroki splošne gospodarske propasti pretežno moralnega značaja.

Načrtno gospodarstvo pa nam ni potrebno samo na čisto gospodarskem polju. Potrebna bi nam ga bila tudi naša prosvetna in kulturna politika, naša šolska politika in potrebna naša administrativna politika. Že naš činovniški zakon je predvideval tako načrtno gospodarstvo v administraciji, ko je predpisal sistemizacijo mest v poedinih resorih državne administracije. Koliko bi se bilo že prištedilo, da se je sistemizacija izvršila. Odpadlo bi danes vsako razmišljanje o redukciji ali ukinitvi mest. Drug tolikokrat slovesno obljubljeni načrt v naši administraciji je načrt o dekoncentraciji in decentralizaciji administracije, to je načrt o banovinskih samoupravah.

Verujemo Kraljevski vladi, da bo čim prej pristopila izvršitvi rešitve vseh teh za ureditev razmer tako perečih vprašani. Verujemo tem bolj, ker imamo v našo vlado pod preizkušenim vodstvom Nikole Uzunovića polno zaupanje in poverenje. Da bi ne imeli tega poverenja, ne bi mogli Kraljevski vladi dati tako dalekosežnih pooblastil, kakor jih predvidevata zlasti §§ 63 in 64 Finančnega zakona. Uverjeni smo, da bo Kraljevska vlada znala ceniti naše poverenje ter dano ji ovlaščenje izkoristila tako, kakor je v korist celoti narodu in domovini. Ni tako ovlaščenje prenos oblasti na Ministrski svet, nikaka naša specialiteta, znak neke prikrita diktature. Skoro vsi parlamenti v inostranstvu stoje pred istim problemom. Finančna sanacija se ne more vršiti rednim zakonodavnim putem. Izredne ekonomske razmere zahtevajo tudi izredne mere, zlati v časih, ko se nam skoro dnevno stavlja na pot rešitev novih problemov gospodarskega značaja, kateri problemi zahtevajo nagle in brze rešitve. Redni zakonodavni pot bi v največ slučajih oteškočil uspešno rešitev teh problemov, ako bi je ne napravil iluzorne. Franciji se ne more očitati, da ni skoz in skoz demokratski vladana država, pa se je treba spominjati onih dalekosežnih pooblastil v letu 1927, ki jih je zahteval in tudi prejel tedanji predsednik vlade Poincaré. V našem primeru kažem razen poverenja, ki ga izkazujemo Kraljevski vladi brez rezerve, i na preservativ, ko je Kraljevska vlada odločila da vse na temelju ovlaščenja izdane uredbe predloži Narodnemu predstavništvu. Dodal bi samo željo, da bi se v Narodnem predstavništvu pospešila razprava o takih uredbah z zakonsko močjo ko nismo niti pristopili rešitvi uredb, izdanih temeljem § 6 uredbe o nadaljšanju uredbe o zaščiti zemljoradnikov. To tembolj, ker se dostikart šele v praksi izkaže nujna potreba po korekturi izdane uredbe.

Kraljevski vladi dano pooblastilo predvideva i

eventualno redukcije števila uradništva ter načena žensko vprašanje. V enem kakor drugem pogledu je treba skrajne opreznosti, da ne napravimo večje krivice in da ne uporabimo remedium peius malo. V večjem številu uradništva kakor pa je neobhodno potrebno za svojo osebo v današnjih časih vladajoče brezposelnosti ne vidim take nesreče, kakor se to razširja danes kot nekaka krilatica. Saj novec, ki ga prejema činovnik, ni izgubljen za obče narodno gospodarstvo. Po stotine in stotine kanalih se ta mesečni državni izdatek v znesku od preko 400,000.000 Din. končo zopet vrača v državno blagajno. Ako pa z redukcijo povečamo število brezposlenih, bomo morali izdajati novec, ne da bi za to prejeli kako protivrednost.

Žensko vprašanje je na dnevnem redu v vseh civiliziranih in kulturnih državah, pa se pravični rešitvi tega vprašanja tudi naša država ne more ogniti, ako naj velja za napredno in ne za reakcionarno. To tem manje, ker je to vprašanje v načelu v naši ustavi že rešeno. V svobodni konkurenci z možem, v kompetenci za nameščenja v državni službi, naj bo predvsem merodajna strokovna kvalifikacija, zlasti za mesta ki so ženski naravi prilagodnejša.

Gospodje senatorji, z votiranjem budžeta ne samo gospodu Ministru financ, ampak vsej Kraljevski vladi na manifestanten način izražamo svoje zaupanje. Na čelu te Vlade stoji mož, ki po vsej svoji politični preteklosti nudi vse garancije, da se bo pravično in smotreno izvedla naša gospodarska politika, pa i politika, čije temeljni kamen nam je postavil šestojanuarski manifest. V svrhu izvedbe te politike Kraljevski vladi rade volje priznamo vso avtoriteto, kakor je ista neobhodno potrebna za vršitev nalog, ki so za življenje naše skupne domovine Jugoslavije vitalnega pomena. Toda, gospoda moja, še več, z votiranjem budžeta vladi, ki ji brez pridržka moramo priznati dobro voljo za uspešno rešitev vseh problemov, povezanih s konsolidacijo v državi, znova in znova afirmiramo svojo neomajno in neomejeno vero v to državo samo, odklanjamo vsak dvom glede njene eksistence ter razpršimo svojim neprijateljem vsako nado, da bi kdaj moglo postati drugače. Naše urejeno državno gospodarstvo, naše konsolidirane politične razmere, kakor jih odobrava velika večina našega naroda, dokazujejo dovolj jasno, da Jugoslavija ni nikaka umetna tvorba, kot kakršno so jo do nedavna skušali predstavljati nekateri naši neprijatelji. Do nedavna pravim, ker je treba priznati, da je v tem pogledu došlo do ugodnega preobrata pri samih teh naših neprijateljih. Jugoslavija je svobodna združitve treh svobodnih narodov, ki imajo trdno voljo, da store vse, kar je potrebno, da se čim bolj učvrste pogoji za sožitje, da naravnim, evolucionim potem teritorialnemu ujedinjenju sledi potrebno duhovno ujedinjenje. Brez šile in potresa, brez oktroaja. Iz svobodne volje, priznavajoč potrebo državnega in narodnega jedinstva, ako hočemo zdravo državo v zadovoljstvo vseh njenih državljanov, da u respekt tujini in inostranstvu. Smatram za svojo srčno potrebo, da kot sin naroda, tam pod sivim Triglavom, zvestega čuvarja vse severne granice naše države, izpovedujem svojo vero v to državo, v to svojo državo, v svobodno, suvereno državo onega mojega naroda, ki je po tisočletnem robstvu našel v njej svoje zatočišče, svoje varno sklonišče, s tem pa tudi svojo eksistenco.

Iz vseh teh razlogov izjavljam, da hočem gla-

sovati za budžet. (Odobranje i aplauz, uzvici: Živeo!)

Председник др. Љубомир Томашић: Рећ има сенатор г. Петар Теслић.

Петар Теслић: Господо, ја ћу најпре говорити о једном несрећном случају, који је збиља велика несрећа, а онда ћу се вратити на говор господина Шуперине. (Гласови: Чујмо!).

Из новинских вести познато Вам је, како је страшна несрећа задесила град Сисак. Прошлого петка пукао је обруч насипа на северо-источном делу града, те је 307 кућа сасвим потопљено, а 2.015 особа остало без крова. Ови призори не могу се довољно речима описати, што су се збили код јадне и бедне сиротиње. Дечица су бежала без матере са јастуком у једној, а са кошарицом хране у дугој руци. Други су спасавали један дио својега покућства, трећи су спасавали своју стоку пред надираним разбојешњеле Саве — сваки је настојао да спаси бар голи живот када већ имовину своју није могао спасити. Верујте, господо, да се десно случај, да је и породиља којој је непосредно после порога био потребан потпуни мир — морала се превозити у болницу. Било је случајева да је мајка ситне деце у оној журби, да на таван нешто сиротиње спреми, а затим да са децом побегне — пала са љестави ја, у овај час, не знам да ли је жива. Овакове језовите призоре могао бих набрајати дуго, све један страшнији од другог. Страшно је господо, нарочито и то, што је ова поплава дошла изненада — када је грађанство било потпуно мирно и без страха од поплаве.

Код водостаја од 7.50 мет. почиње тек стражарска служба, али опасност од поплаве не бива никад, док водостај Саве не досегне 9 метара. Тага дана када је настала поплава, био је водостај тек 7.28 мет., а осим тога технички органи водне задруге уверавали су и непосредно пред поплаву, да постоји апсолутна сигурност, да ће насипи издржати и да Сисак овај пут неће страдати од поплаве. Па када је ипак дошло до поплаве тако страшне и по своме обиму катастрофалне, разумљиво је да грађанство пита ко је томе крив и да истражујући самог кривца, долази до разних закључака, који не морају бити основани. То је разумљиво, јер људи који виде упропашћену своју имовину а душевно силно потресени, могу да стварају могуће и немогуће закључке. Грађанство свакако хоће да знаде где лежи узрок његовог садањег страдања, јер кад то сазна, онда ће му бар у том погледу бити лакше. Стога је потребно да се одмах поведе строга и објективна истрага, да се установи кривац и да се против кривца примене све законске мере. Али није довољно стати код питања кривње. Поплавом је провзрочена таква беда, да је потребна најиздашнија помоћ, а сам град ту помоћ из својих средстава није у стању да пружи.

Господо, као што сам рекао без крова је остало преко 2.000 особа, а то је једна петина целокупног становништва града Сиска, који је остао без најнужнијих средстава за живот. Нити приватна иницијатива, нити хуманитарна друштва нити Црвени крст нису у стању да ову беду бар донекле ублаже. Него је ту потребна издашна помоћ од стране државе, па ја зато са овог места апелујем на Краљевску владу, да пострадалима пружи што издашнију помоћ, јер у овом моменту ко брзо даје душло даје. То је тек помоћ која има да се пружи

одмах и за први мах у циљу, да се деца, жене, старци и сви они који су остали без егзистенције моментано прехране.

Господо, све куће које су данас у води и које ће недељама у води стајати, претрпеће толике штете, да ће бити од потребе знатних поправака и ја овде отворено кажем, да од 300 поплавлених кућевласника неће моћи њих ни 10% своје куће са властитим средствима поправити, него ће морати да их напусти и остави да потпуно пропадну, ако не добију на време потпору за поправак кућа. Још док сам у Сиску био прекјуче три куће су потпуно срушене. Немам још извештаја, да ли се тај број повишио. Зато апелирам на Краљевску владу, да одмах када вода опадне, на лице места пошаље стручну комисију, која ће установити почињену штету па да се оштећенима даде накнада или пак да се најнужнији поправци обаве у државној режији.

Господо, толико о самој штети и о најхитнијој помоћи, али у исто време мора се мислити и на то, да се град Сисак у будуће осигура од овакве поновне катастрофалне поплаве, те је зато потребно на место пробитенога насипа подигнути нови солидни насип, који ће моћи да одоли притиску воде и код највишег водостаја реке Саве. Тај је посао велики и премашује дакако финансијску снагу самога града, пак се тај посао једино може обавити само уз стручни надзор техничких органа и обилату материјалну помоћ са стране Краљевске владе и то је, господо, мој апел у име целокупнога грађанства града Сиска на Краљевску владу, да уочи садање тешко страдање града и опасност у којој би се у будуће без солидног насипа налазио, пак да зато обилном помоћи омогући изградњу такога насипа, који ће Сисак на деценије осигурати од овакве несреће.

Господо, премда сам и сам на поплавленим подручју са својим подuzeћима пострадао, тешко ми је говорити као индустријалцу о великој штети коју је сисачка индустрија претрпела — њих осам — ну то износим зато јер су сва та индустријска подuzeћа и давала запослења неколико стотина радничких породица, а сада за дуље времена су оне способљена за рад, пак радничка сиротиња која је претрпела тежак ударац од поплаве сада је са обуставом рада у индустријским подuzeћима посве уништена, баш у моменту када би им била сарадња најнужнија. И о томе треба да се води рачуна да последице несреће од поплаве не настане још јача беда од беспослице.

Господо, ову невољу својега града износим и управљам апел за помоћ, јер је град Сисак и у прошлости и у садашњости увек био међу првим градовима у националном погледу, који је националну мисао кроз све буре и невоље и у најтежим временима часно подносио. Сисак је град који је увек имао срца и за невољу свога ближњег и када је било којем крају, ма у којему делу наше отаџбине, тешко. Сисак је преко својих хуманитарних друштава увек обилато помогао оне који су били у невољи. Сисак по својој пореској снази доприносио је у државну благавну колико год му је било прописано увек без приговора, знајући да се држави мора дати оно што треба. Једном речју, Сисак је стајао увек у националном, у хуманитарном и у финансијском погледу на достојној висини, а сада када је у невољи, моли да му се помогне.

Уверен сам да ће моје речи наићи на потпуни

одзив Краљевске владе и тако спасени Сисак ће се у сваком погледу достојно одужити, — и изјављујем да имам поверења у Краљевску владу и да ћу за буџет гласовати.

Господо, морам да се осврнем и на говор господина Шуперине. Сви напредни народи иду за великом идејом, за великим вођом, за стварношћу. Наша највећа идеја је народно и државно јединство. Та идеја нам је толико мила и драга и она је уједно спасоносна за нас, те ће она, господо, сачувати сваки екстремизам, сепаратизам, све пунктације, декларације, све фронтове и оне друге огавне књиге и брошуре које хоће њене темеље да поткопају. (Гласови: Тако је!)

Господо, нити једна нација нити држава нема тако пожртвовног Краља (Усклици: Живео Краљ!) и јунака као ми. Природно је да наш Господар управља са великим државним бродом, те је до сада, хвала Богу и Његовој мудрости, све и највеће и најопасније валове савладао. За своје морнаре узео је министре да му помажу, и када је лађа дошла у луку, г. Шуперина је заборавио да се на њу поврати и сада пишти. Криво је српство и хрватство. Господо, ја најбоље познајем г. Шуперину. Сишчанин он, Сишчанин ја. Господин Шуперина је неколико пута хвалевредно послужило интересима наше нације и државе и просто не иде ми у главу овај његов говор. Жалим што он није овде. Нема посла гдје се не грешу, али тима гресима није српство и хрватство криво, колико неразумност и нестручност наших функционера. Привредник сам ове земље. могао бих много неправда набројати, које се дешавају баш нама, домаћима синовима. Ми имамо 4.000 индустријских предузећа, а од ових је тек наших домаћих око 300, дакле нити 8%. Страни су капитални немилосрдни, а наша власт каткад нестручна, и ми домаћи грозно пролазимо. Зар не, господине Министре Ђорђевићу, г. Сркуљу, г. Крамеру. То Вам је познато. Уноточ тога, нико не криви за то српство и хрватство. Зло ради сваки Хрват, Србин и Словенац који није душом, срцем и делима за искрено братство и истинску равноправност. Хтјели не хтјели, нас не може нико више разјединити, пак чему овакови говори, пути гњева и племенске мржње, који говори тек само добро дођу екстремистима. Сисак је подигао г. Шуперину чак и на министарски положај, а г. Шуперина, место да са мном спасава унесрећени Сисак — рига племенску мржњу. То је несмотреност, то је грех, а не стварност за којом треба сви да идемо, као школовани људи. (Аплауз и живо одобравање.)

Potprijetnik dr. Miroslav Ploj: Има реџ senator g. Jeremija Živanović.

Јеремија Живановић: Господо сенатори, прилике у којима живимо нису лаке. Оне су од подужега времена ненормалне; ненормалне не само од момента када су цене почеле падати, него од момента када су се оне почеле прекомерно подизати. У данашњој резултанти привредног стања једна је од важних компонената и тежња да се сиђе на ниво, на нормално стање, на правилну основу, и многе појаве данашњице нису ништа друго већ резултати враћања у равнотежу. То враћање је разумно, тешко, утолико теже у колико се било на већој висини, али је неумитно и неминовно. Не треба сметати с ума, с обзиром на данашње ниске цене извесних производа, да та појава није сасвим нова, да многи од нас памте времена са

невероватно ниским ценама аграрних производа, са дугим периодима онемогућавања нашег извоза, па су после тих тешких дана ипак наступала боља времена, са подизањем цена, да се опет спуштају и да се опет дижу, са све мањим осцилацијама што су прилике и код нас и око нас биле срећеније. Ако су данашње осцилације веће, није то само код нас, нити то бива само од неумешности нашег финансирања, већ су узроци много дубљи и многи од њих невидљиви чак и за најбистрије финансијско и државничко око.

А ипак се мора признати да се и у овако тешким и несрећеним приликама, великим делом отклањале финансијске тешкоће, те су многи редови у нашој држави подносили светску кризу много лакше него ти исти редови, не само у суседним земљама, већ и у великим европским државама.

Један од најгрлатијих и најнепомирљивијих противника данашњег режима, почетком године 1929, трубио је на све стране да су државне касе празне, да је финансијски крах наше државе неминован и да је то питање само од неколико месеца. Крај свег тог црног пророчанства ми, хвала Богу, иако са тешкоћама, већ годинама успешно одолевамо, не само општим невољама, већ се велики део и народне енергије и народног зноја троши на отклањање сметња које пријатељи тога некадашњег заточника југословенске мисли и у земљи и ван земље гомилају, не презајући ни од оружаних напада, у туђини спремљених и од туђина потпомогнутих. Боримо се и одолевамо у пуном уверењу да ће тешкоћама ипак бити крај. У таквим приликама мора се правилно оценити напоран рад на правилном финансијском функционисању, и мора му се одати признање, и ако несумњиво може бити и грешака, које су у свакоме раду неминовне, па и у пословима са најбољим намерама и са пажљивијим извођењем.

Па ипак, господо, дужност је сваког истинског пријатеља државе и народа, у првом реду нас народних претставника, да приликом претреса годишњег државног прорачуна; својим напоменама, оштравама, похвалом или покудом и указивањем нових начина помогнемо да се тешка данашњица олакша и да се успешно припрема све боља будућност.

У томе су смислу и моја даља излагања, изнесена што је могуће непристрасније и заснована на непосредном познавању ствари.

У недаћама које трпи наш народ има један део који је ван људске власти. Неродница, елементарне непогоде, болести људске, сточне и биљне, у ширем обиму, за сада се не могу уклањати никаквим административним мерама, већ се могу само ублажавати и могу се поступно спрематн погодбе да лакше прођу кад наиђу. Али да се и ту може доста учинити са државне стране, ван сваке је сумње, јер град, суша и поплава иако извесне крајеве упропашћују, у напредним земљама уводи се и разумно обезбеђење од тих недаћа, те се њихове последице знатно ублажују. Болести и сала косе и пустоше у појединим местима, али се са просвећивањем народа, са унапређењем лекачества, са побољшањем хигијенских погодаба у кући и око ње, са здравственом пропагандом, много учинило да заразе постану ређе, краћег трајања и са много мање жртава него некада.

Ми, разумемо се, нисмо у томе достигли веће на-

роде али се и код нас на поправљању народног здравља интензивно ради и са видљивим резултатом. Може се само пожелети да у том раду буде више система, да се снаге не растурају, да се овај важан посао не изводи произвољно, већ по утврђеном плану, са јединством у раду, јер се овако не само губе, чак и парализују снаге, већ се понекад некорисно расипају и новчана средства, која су сконцентрисана и правилно употребљена, могла имати много већег ефекта. Докле нисмо имали Министарство народнога здравља, нескладан рад био је неминован, али данас сва акција у овоме правцу мора чинити једну складну целину, јер ће пун успех бити само тако, ако сви, и држава и приватне установе, буду и на овоме послу радили у истом правцу и један другог допуњавали.

Али има недаћа које не долазе »с висине«, већ су последица непотпуне или рђаве организације појединих установа; нерационалне, замршене или наопаке администрације; неспремне или несавесне власти; традиције и навике; поступака који не иду на корист целине, већ само појединаца, као и поступака који се не могу морално оправдати, ма колико се то покушавало.

На овоме пољу, које, истина, нема непосредне резе са буџетом и његовим извршењем, али које, савесно обрађено, олакшава и грађење и извођење повољног буџета, морају бити запошљене све државне снаге, од најјачих до најслабијих, јер је то у самој ствари рад на подизању народа, рад на ојачавању и напредовању отаџбине, а то је прва дужност свих нас.

Уверен сам да ће многе моје напомене, ако се правилно схвате, помоћи да се буџет што правилније изведе, а да ће се о њима нарочито водити рачуна у припремању даљих буџета.

Како је питање личних издатака једно од најважнијих, то ћу поглавито говорити о стварима које су с тиме у ближој вези.

Господо једно од основних начела које се у државној администрацији мора спровести, то је питање одговорности. Има, господо сенатори, две врсте одговорности: материјална и морална. Прва је регулисана законима, који треба да буду обавезни за све. Али сви знамо колики број криваца, и поред строгих закона, на жалост, не дођу ни до какве одговорности. Што се тиче оне друге, моралне, регулисане етичким нормама и законима, она је, канда, чак и непозната неким и на ниским и на високим положајима.

Али у погледу на одговорност несумњиво је и то да многе чињенице умањују, чак отклањају одговорност државних чиновника. Често се код њих води рачуна само о чисто стручним, формалним квалификацијама, а не и моралним, иако се и овим другим квалификацијама мора дати пуна важност. Нажалост, на моралне квалификације не обраћа се свагда пажња ни приликом пријема у службу, ни при вршењу службе, и нису ретки случајеви да се у њој остаје и после моралних катастрофа, и да се, једном изгубљеном, лако враћа, чак и лицима са великим моралним дефицитом.

Један од узрока моралне неодговорности лежи и у томе што је повећи број државних чиновника истовремено на два, три, па и више положаја, и та места већином нису незнатна, већ и виша, старешинска. Али кад се коме повере две или три дужности, од којих свака тражи целога човека, од

куда се може од тога лица тражити пун успех и пуна одговорност за сваки поверени посао? Не може једно лице успешно и истовремено вршити, рецимо, и шефство једног завода и начелништво једног Министарства, или томе слично. А има случајева и још веће распарчаности. Није то само ствар повећања припадљивости, или у томе што је због тога остало незапослено друго које спремно лице, већ је главно да од таквог чиновника нико нема права тражити пуну одговорност за његов рад.

Код нас се одавно поставља принцип целога човека т. ј. на једном послу цео један човек, разуме се, добро награђен. Јер кад се на једном послу троши само једна трећина, једна четвртина или још мање и времена и физичке и психичке снаге, ни геније пун успех не може показати ни на једној од поверених дужности.

Ако се некада морао доносити закон да и неквалификована лица врше државну службу, сада се, хвала Богу, може за свако, па и најстручније место, наћи посебно лице. Још и више. Чак се може правити и избор, да би се узео најподеснији и најспособнији кандидат.

Тврђење о т. зв. „незаменљивости“ без основа је, јер то би значило да би после смрти кога од „незаменљивих“ пропало цело надлештво или цела једна установа.

Примена начела целога човека несумњиво ће, господо, корисно деловати и на умањење беспослице код интелектуалних радника. А да ће и сами послови тећи брже и успешније — ван сваке је сумње.

Углед државне службе подићи ће се брижљивим одабирањем за њу. Непосредно после рата морала се примати у државну службу и лица са недовољним квалификацијама — па је, као што је многим познато, у рату донесен чак и закон о постављању и неквалификованих лица. Данас би се, мислим, могло почети постављање у свима струкама конкурсом и једино конкурсом. Тако би се, с једне стране, добивали најбољи чиновници, а с друге, дало би се и практично признање јачим квалификацијама школским или радним. И онда се не би дешавало да уграбе место и они који су се кроз школу једва провукли, а одлични кандидати чекају месецима, па и годинама.

Разуме се, нарочито данас, при стечају се не сме водити рачуна само о школским, чисто интелектуалним квалификацијама, већ и о радним, а нарочито о моралним. Не сме се ни стечајем доделити служба лицу само са јаким школским квалификацијама, ако оно нема и моралних вредности, и нема довољно љубави за ову земљу, и ако би оно своје високо стручно и опште знање употребило за рушење мучно стечених тековина, а не за конструктиван и по заједницу користан рад. Јер није довољно само радити, већ корисно радити. Углед државне службе одавно се подрива једном традиционалном али кобном грешком: лаким повратком у службу. Разним путевима успева се да се брзо поврате у службу и они који су ту службу грубо повредили и по закону кажњени. А кад се тако стекне уверење да губитак службе није страшна казна, онда је јасно да се служба неће сматрати као светиња, тим пре што су појединци, после губитка службе, чак и губитка часних права, понекад враћени на још боља места. Господа

народни претставници морају признати да у заштити таквих људи многи од њих нису били безгрешни. Ја сам, на пример, имао и сукобе са појединцима који су такве људе препоручивали и помагали, па ми се чак замерало што таквим захтевима нисам излазио у сусрет. Примао сам замерке сасвим спокојно, јер би ми већа непријатност била јавно наградити оне чије су квалификације довољне за казнени завод, али не и за државну службу.

Морам овде навести један карактеристичан случај како се брзо заборављале и теже чиновничке кривице. Пре подоста година један чиновник осуђен је на велику казну и ту казну издржао. Он је данас пензионер у III групи I категорије, иако нема никаквих нарочитих заслуга за ову земљу, иако од школе има само непотпуну нижу гимназију. Ни оскудне школске квалификације, ни велика казна, ништа нису сметале да он сада буде у рангу директора пуних гимназија и бригадних генерала!... Код таквих случајева, није ни чудо што се губитак службе не сматра за казну од које зависи цела будућност.

Мора се, дакле, углед државне службе и с те стране заштитити и онемогућити повратак у њу свима онима који је нису умели довољно поштовати. Мора се дати свима на знање да је углед државне службе врло висок, и да она није играчка, која се лако губи али и лако налази, већ нешто врло високо, што се мора много више поштовати него досада.

Господо, помиње се врло често реч „хиперпродукција интелектуалаца“. Баш пре два дана један студентски часопис донео је једну анкету о овоме питању. По резултату те анкете излази, да ми немамо у истини хиперпродукцију интелектуалаца него напротив да имамо нестручних лица на многим местима. И ја сам истог тог мишљења. Кад се зна, да чак и у наставничкој струци, која је првенствено струка са квалификацијама, има још по које место, на коме су људи са недовољно стручним квалификацијама, онда шта се може мислити о другим струкама, где не постоји нарочита школа за њих и где се нарочито у рату и после рата морало примати и оно што није било за тај посао довољно квалификовано? С тиме се мора, господо, једанпут стати, мораће се водити рачуна, збиља, да се на сва места постављају само лица каква закон за тај положај тражи.

Данас има хиљаде људи са свима свршеним испитима, са високим школама или са стручним школама, који су без места. Мора се, дакле, мало помислити, како ће се тим људима наћи места.

Ја ћу указати на неколике могућности, које ће олакшати тај посао.

Имате их прво у самом закону. Има недовољно искоришћених законских одредаба. У многим струкама закон је јасно одредио, да лица која за одређено време не испуне извесне захтеве, не могу остати у државној служби.

И ако је ова одредба сасвим јасна, има случајева да се она стриктно не испуњује, и зато се подоста лица налази у служби, ма да тражене обавезе пишу на време испунили. За неке случајеве нађен је „модус“ даљег опстанка, што се може бранити једино с формалне а не и са стварне стране, али ће бити и случајева где је очигледно урађено противу јасне законске одредбе.

Не може нико имати ништа против тога што

се сиромашан земљорадник, писмен, вредан и окретан, прими у подесну службу, трајно или привремено. Али данас у појединим службама има и земљорадника са лепим имањем, које је спало на женске руке, докле домаћин у канцеларији или пред канцеларијом заузима место ком сиромашном земљораднику или пропалом занатлији, који је остао без хлеба и без крова. Једна савесна ревизија открила би и овде интересантне случајеве. Та пракса царовала је нарочито за време партијских режима. Било је тада и случајева да су појединци постављени, примили унапред месечну плату, па се одмах враћали у народ да агитују за свога заштитника, а на почетку другог месеца отпуштени, па постављени други, са истим задатком и са истим роком службе.

Ја не могу тврдити да се та пракса и данас одржава, али да има данас приличан број људи са села запослених у разним канцеларијама, иако нису оскудни, ван сваке је сумње. Ја верујем, да међу њима има и врло добрих радника и послушних службеника, али с обзиром на то што они нису оскудни, и што им служба није за исхрану него за зараду, право је и поштено заменити их онима којима је та служба потребна за одржање породице.

Морам проговорити и о женскињу у државној или самоуправној служби. Питање о запослењу женских лица све више постаје начелно питање. Без икаквих других обзира и без утицаја ма с које стране оно се мора решити онако како у првом реду траже државни интереси и правичност.

Као и у животу, исто тако и у државној служби, жене не могу радити све оне послове које раде и мушкарци. Њихов телесни састав, њихове физиолошке особине, њихов битни животни задатак — све то, и још много шта друго, искључује их са извесних грана државне службе и упућује на нарочите послове. Па ипак, приличан број женских лица упослен је и на службама које не одговарају њиховим физичким и психичким особинама. Нека је част изузецима, али, просечно узевши, на тим местима рад женског особља, крај свет труда и напора, не показује очекиване резултате. Оне су, несумњиво, по негде незамењиве (наставнице основних и средњих женских школа, нижих разреда мушких средњих школа, служба у болницама и добротворним установама, извесни послови у администрацији итд.). Али у тежим пословима: на терену, у грубљим срединама, у тешким хигијенским приликама, само се исцрпљује њихова снага, без успеха какав се очекује и какав оне желе и мисле да показују.

Ну, и поред места где су незамењиве, оне морају остати и у неким службама друге врсте из чисто социјалних разлога, ако се тиме спасава и одржава њихова породица. То тражи социјална правда. Али та иста правда не допушта да код хиљаде младих људи са свршеним високим и стручним школама, који већ дуже време свирепе осећају беспослицу, код те радне снаге одличне квалитете, остају у служби жене и кћери људи са великим приходима и да из појединих државних надлежстава, по свршетку канцеларијског рада, излази леп број намоћених дама, чије тоалете претстављају већу суму од годишњег буџета једне скромне чиновничке породице.

Ја сам за признање многих права женским

лицима. Зашто, на пр. да не добију и изборно право све оне, школоване или нешколоване, које својим радом одржавају себе и своју породицу, воде бригу о целој кући, често боље него многи мушкарци? Али, исто тако, морам напоменути: нако оне мисле да се на свима пољима живота и рада успешно могу такмичити са мушкарцима — да је то заблуда, и да је то упорно такмичење не само на штету њихову, него и на штету породице, као основе друштва и државе.

Господо, непрекидно се помиње да хоћемо штедњу.

Али ја ћу овде поменути, да није довољно само изводити штедњу у државном буџету него и у приватним установама, а нарочито има то да вреди за буџете повлашћених установа.

Кад се мора завести штедња у државним установама, не мора бити и у осталима. Међутим, многе повлашћене установе награђују своје особље боље него држава, и ако је то особље истих квалификација као и државно, и ако државна служба није нимало лакша од службе у тим установама. У јавности је помињан случај и та вест није демантована, и мени је то непријатно, што је и овде износим, да једно лице у једној повлашћеној установи има месечну пензију од 18.000 динара.

Као што је познато, у државној хијерархији највише је место Претседника Министарскога савета. Његова је плата 10.000 динара месечно, дакле за 8 хиљада динара мања, а месечна плата војводе, јединог у целој земљи, износи 9.000 динара, тачно половину од поменуте пензије. Како се онда морају осећати услужени највиши државни чиновници: министри, касационе судије, редовни професори универзитета, претседници виших судова, генерали и војводе, са наградом која се ни из далека не може упоредити са пензијом установе која стоји не само под надзором већ и под заштитом државе! Да је и у погледу на то потребна једна непристрасна ревизија, несумњиво је јасно.

Једно питање, које је овде на реду, поменућу кад будем говорио о буџету Министарства просвете, али морам и овде рећи, како много установа ми данас одржавамо, не као што је један од господи предговорника говорио, из тежње српске за неком хегемонијом, него одржавамо извесне установе баш за то, што хоћемо да се покажемо широкогрудни, па чак чинимо погрешке, одржавајући две институције, где би нам једна била довољна. Остављам то за доцнији говор, али овде не могу обихћи да не поменем један факат који најбоље показује, како смо веома пажљиви према западној грани нашега народа. Кад сам био Бан Моравске бановине, имао сам 3 начелника Хрвата; једнога начелника из Војводине, једнога из Црне Горе, једног Србина из Хрватске, а само два начелника Србијанца. Не бих рекао, да је слично у нашим западним крајевима. Никада, господо, ја мислим, г. Министар Претседник ће ми то потврдити и г. сенатор Цветковић из Ниша, никада се није јавило ни у осећају, а још мање у речи или у делу, да смо те људе гледали друкчије него наше, него смо им још више ишли на сусрет, бојећи се да нам се ма што не замери. Ја то наводим, господо, као један конкретан случај, да се покаже, колико се далеко од нас налази мисао неке хегемоније, неке експанзије, неке асимилације, јер ми схватамо да смо једно и једно имамо да останемо.

Мора се, господо, и овде навести да је за бољи и успешнији рад у држави потребно и више савесности и морала од извесног броја чиновника, али и јака контрола, бољи надзор од надлежних.

Кад би, и у држави и у општини, сваки динар стигао онамо куда се упути, и кад би се лични расходи правилније и правичније расподелили, имало би у овој благословеној земљи свега довољно за сваког њеног грађанина, и државни службеници, према општем нашем финансијском и привредном стању, могли би бити и боље награђени. На жалост, и у финансијској хидрографској мрежи има понорница, те подоста динара и не стигне до циља, а често и велике суме нису безбедне и кад су на циљу.

Када се срачунају проневере у државним и самоуправним благајницама, цифра се пење на милионе. Хоћемо да штедимо, и треба да штедимо. Али док се на једној хиљади непостављених учитеља уштеди годишње 10—15 милиона, само једна проневера збрише ту уштеду, а било их је и десет пута већих.

Све то сведочи о слабом моралу појединца, али и о недовољној контроли, о слабом надзору оних који су позвани да надгледају своје особље. Да је било јачег надзора, уверен сам да би многе проневере биле осујећене а државна каса много пунија.

Има, господо, и многих других страна нашега државног живота где су потребне измене дубље или незнатније. На све стране се тврди да нас гломазна, спора и замршена администрација не само скупо стаје, већ нас и сапиње у послу. Нека ми опросте господа која се баве теориском страном администрације, али ја се не могу сложити с тим, да се канцеларијска, папирна администрација развија као каква наука, и да се, место упрошћења, све више шири и замршује. Овако како се у многим надлештвима ради, ми ћемо се све више заплитати, докле не дође неки геније, па и овај Гордијев чвор пресече и сав писмени рад упрости и скрати. Архиве тада, додуше, неће бити препуне, али ће се знатно скратити пут од подношења молбе до добивања одлуке и нестане случајева у данашњој администрацији који у неозбиљности и невероватности иду до апсурда.

Допустите ми, господо, да само нагласим још две мисли, чију корисност није потребно нарочито доказивати.

Нема довољно сталности у пословању, и нема довољно истрајности. Ако негде и постоје, то је у недовољној мери. А несумњиво би и тога било више утврђивањем система у раду и израдом сталних програма у разним ресорима.

О нашој пољопривреди говориће лица позванија од мене, али ипак сматрам за потребно, да и са овога места укажем на један крупан недостатак у нашем привредном законодавству. У нас је, у прошлости, било корисно започетих послова који су напуштени из недовољно оправданих разлога. Тако је, пре тридесетак година, цела једна политичка странка имала у своје програму обезбеђење земљорадника од елементарних непогода, и на томе је било лепих почетака. Рад на обезбеђењу земљорадника од града, суше, поплаве и помора стоје, увек мора бити једна од првих брига свих који нашом земљом управљају. Данас се, појединачно, додуше ради и на томе, а и ту без

система, те се и на томе мора јавити јача активност и уједињење свих посебних акција. Нека нам за подстрек увек служи узвишени пример Његовог Величанства Краља у љубави и бризи за најшире слојеве нашега народа.

Господо, имало би се на овом месту доста говорити и о нашим школама, чији развој не иде упоредо са животом, те су за њим много заостале. Имало би се да говори и о другим просветним недостацима, на пр. о оскудици сталног и утврђеног систематског рада, о сувишном експериментисању и теоретисању ит.д. Остављајући да о школама говорим другом приликом, ја ћу се овде задржати на једној погрешци у васпитању грађана. И у васпитању грађана путем државне администрације, па и законодавства, иде се у грешке ччје се неповољне последице већ јављају, а у будућности могу бити само веће.

Подоста је, господо, времена како се из болевности, из жеље за популарношћу или из погрешно схваћене рачунице, готово систематски кажњавају уредни грађани на корист неуредних; страдају они који марљиво и предано испуњавају своје законске обавезе, па и најстрожије, док се све чини за олакшање положаја оних који те обавезе не само не могу, него и неће да врше. Свима је вама познато колико се излази на сусрет у опраштању кривица: и пореских, и царинских, и шумских и других; колико је било у овоме погледу „брисања“; колико олакшања тражено и налажено за оне који су не само „обилазили“ закон, већ га и газили. И просто је чудно како још има људи који на време плаћају порез, који на граници пријављују робу, који шуму секу по одобрењу, и који без опомена извршују своје обавезе. Та се пракса понавља и у новом Финансијском закону (чл. 33) опраштањем до сада неплаћених самоуправних такса.

Господо, у болевности према неуредним грађанима дошло је дотле да вршење закона и наређења добрим делом иде на штету уредних грађана. И онда се код многих јавља мисао: па што ја да испуњујем законске одредбе, кад ће ми казна за кривицу или застарети или ће бити опроштена, и онда би била чиста штета ако извршим своју дужност? Ја се још добро сећам једног случаја у Општини града Београда. Кад су пре десетак година нагло почеле расти цене имањима, заведен је прирез на вишак вредности и од грађана је тражено да га плате. Они уредни похитали су и платили, многи по стотине хиљада динара. Неуредни се нису одазвали позиву суда. Одлука о томе прирезу доцније је поништена, али положене суме ником нису враћене, и тако су се користили само они које се наређењима нису одазвали. А томе слично толико се пута дешавало и са наређењима државних власти.

Господо, нешто томе слично десило се и са улагачима код банака. Олакшањем или обустављањем плаћања дугова несумњиво је поможено и у многим оправданим случајевима, али је та бенефиција учињена и дужницима који су се задужили из жеље за спекулацијама, из лакоумности или из необузданих прохтева. И док се ишло на руку и таквим људима, кажњени су многобројни ситни улагачи, који су, вредноћом, штедњом и одвајањем од уста, стекли мало новаца, дали их новчаним заводима, да их сада не могу добити чак

ни у случају тешке болести. И када се у јавности води реч о новчаним заводима, уз рђаве страдају и добри и увек се мисли само на чланове управа, на велике акционаре, а заборавља се онај ситни улагач, онај скромни удеоичар, који је напорно скрпарио неку ситну тековину, да данас код те тековине гладује.

Господо, ја мислим да је овакво готово систематско кажњавање уредних и марљивих грађана по државу не само штетно, већ и опасно, и дај Боже, да нам се свима не освети.

Као и у приватноме животу, господо, тако и у државноме, морају се понајпре утврдити потребе првога реда, оно што је неопходно, па то понајпре и задовољити. Додуше, у тако сложенем организму као што је држава, и код опште људске црте да сваки сматра за најважније оно што је њему најпрече, није лако издвојити првородне потребе од оних које могу почекати до бољих прилика. Сматрам да је дужност народних представника да и у томе помогну, водећи што је могуће више рачуна прво о интересима целине, а тек онда о интересима појединих крајева. Полазећи са тога гледишта, ја хоћу овде да укажем на једну од врло хитних потреба, која се и у годинама строге штедије мора подмирити. То је попуна празних народних школа, нарочито у забаченим местима, у местима недовољне просвећености (Гласови: То је напрешније!), као и у крајевима на додиру са суседима непријатељски расположеним. Свима је вама, господо, познато с коликим поштовањем и са коликом љубављу наш прост народ прима прву основну школу, и какву пажњу указује првом учитељу у ново-отвореној школи. Многа наша убога села учинила су велике новчане жртве и подигла пристојне школске зграде, али им оне, нажалост, и поред великог броја деце дорасле за школовање, и поред толиких хиљада учитељских кандидата, већ годинама зјапе празне и на очиглед свима већ почињу да се роне, да пропадају. Кад се то има на уму, кад се уз то зна колико је у широким народним слојевима невоље само од незнања и од непросвећености: кад се има на уму како, у многим крајевима, злуреди суседи искоришћују наш немар у погледу на ово, — онда је, мислим, јасно да нам је прва, неодложна, најхитнија дужност, занемарујући привремено просветне захтеве другог или трећег реда и одустајући од оснивања какве институције у коме другом ресору, настати да се што пре, што брже, празне школе оживе ученицима, не толико у интересу оних који по свршеном школовању чекају хлеб, колико у интересу оних забачених, простих, непросвећених и сиромашних, али вредних и честитих наших сељака, који и за себе, а нарочито за своју децу чекају — духовни хлеб.

Уверен да моје жеље и моји предлози неће пасти на каменито и неплодно земљиште, гласаћу за предложени буџет. (Гласови: Живео! — Аплауз).

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Gospodo senatori, zaključujem današnju sednicu, a sledeću, sa vašim pristankom, uričem za sutra, u 9 sati, sa nastavkom današnjeg dnevnog reda: predres izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za godinu 1934/35.

Sednica je zaključena u 21,15 časova.

